

MEDDOBJE

ENTRESIGLO 4 5 11

MEDDOBJE

LETO II.

1956

ŠT. 4 - 5

UREJUJETA ZORKO SIMČIČ IN RUDA JURČEC

RAZVIJANJE IN KRIZANJE ČLOVEŠKE NARAVE (K. V. Truhlar, Rim)	169
SILHUETA (Milena Šoukalova, Chicago)	174
TUJINA (France Papež, Buenos Aires)	175
PETERO ČRTIC (Vinko Beličič, Trst)	176
Z LAGUNE (Rafko Vodeb, Rim)	184
JANKIELOV KONCERT (Adam Mickiewicz — Tine Debeljak)	186
DEŽEVJE IN MIR — RESNICNA PRAVLJICA (Vladimir Kos, Irska)	190
BOG D.P. — NEPESEM (Vladimir Kos, Irska)	191
PRIPISI K DNEVOM (Mirko Javornik, Trst)	192
IZ PRERIJE (Milena Šoukalova, Chicago)	195
TEDAJ — ŽIVČNOST (Branko Rozman, Buenos Aires)	196
JOHN KOVACH (Karel Mauser, Cleveland)	197
UBLJMO BEG (Vladimir Kos, Irska)	199

ČRKE BESEDE MISLI (Ruda Jurčec, Buenos Aires)

HALLDOR KILJAN LAXNESS; OBZORJA EVROPSKE KNJIŽEVNOSTI	200
---	-----

ČAS NA TRIBUNI

BUENOSAIREŠKA „OKROGLA MIZA“	206
------------------------------	-----

ČRTA IN PROSTOR

MILAN VOLOVŠEK (Bine Šulinov, Buenos Aires)	224
DVA ZVEZKA RISB: VLADIMIR KOS - FRANCE GORŠE; KRIZEV POT PROSEČIH; BARA REMEC - TINE DEBELJAK; KYRIE E-LEISON (Marijan Marolt, Buenos Aires)	225

KNJIGE

PRIROČNI LEKSIKON (France Dolinar, Rim) 228; KAREL MAUSER: VEČNA VEZ (Tine Debeljak, Buenos Aires) 243; DR. V. BUČAR: CRONACA CULTURALE SERBA LUSIZIANA (Tine Debeljak, Buenos Aires) 245; DR. FRANC GNIDOVEC: MATI NAŠEGA ODREŠENIKA (Alojzij Šuštar, Švica) 247; NOVA KNJIGA O JUGOSLAVIJI (Alojzij Šuštar, Švica) 248
--

KRONIKA

IZID RAZPISA BOŽIČNIH LEPOSLOVNIH NAGRAD 250; SOEREN KIERKEGAARD — OB STOLETNICI NJEGOVE SMRTI: KIERKEGAARD — PREDHODNIK EKZISTENCIALIZMA (Alojzij Šuštar, Švica) 251; RAZMIŠLJANJA OB STOLETNICI KIERKEGAARDOVE SMRTI (France Papež, Buenos Aires) 254; STOLETNICA SMRTI ADAMA MICKIEWICZA (Tine Debeljak, Buenos Aires) 256

PRILOGA — SLIKAR MILAN VOLOVŠEK (I . VIII)

Ramos Mejía, olje, 1953 — Kosec, olje, 1953 — Gorenjec, olje, 1954 — Ulica, olje, 1954 — Portret moje žene, olje, 1954 — Tihožitje, olje, 1954 — El coya, lesorez, 1955 — La Norteña, lesorez, 1955.
--

Podoba na naslovnici strani je posnetek linoreza „Stalagmiti in stalagti“, delo akademskega slikarja Božidarja Kramolca, iz leta 1953.

KAREL VLADIMIR TRUHLAR

RAZVIJANJE IN KRIŽANJE ČLOVEŠKE NARAVE

Razpravljanje o „krščanskem humanizmu“ vključuje dve vprašanji: prvo o razmerju med krščanstvom in silami človeške narave (voljo, umom, čustvi, strastmi...); drugo o razmerju med krščanstvom in „svetom“ (civilizacijo, kulturo...).

Z vidika samovzgoje opredelimo prvo vprašanje lahko takole: ali naj v krščanskem oblikovanju samega sebe sile človeške narave razvijamo ali naj jih „križamo“; drugo pa: ali naj v grajenju krščanske osebnosti in v življenju iz nje „svet“ uporabljamo ali naj bežimo pred njim. V temle sestavku gre za prvo vprašanje.

Odgovori nanj razodevajo dve nasprotujoči si težnji. (Med njima so vmesna stališča, redkokje „zlata sreda“.) Prva težnja daje v svojih značilnejših potezah približno takole sliko: Poudarja dejstvo izvirnega greha ter razdor, ki ga je greh povzročil med človeško naravo in milostjo. Odtod nezaupanje do vsakega razvijanja te narave, do nege naravnih sil; posebno sil, ki so — zaradi ožje povezanosti s telesom — še prav posebno „človeške“ (čustva, strasti...). Čustva n. pr. je treba hromiti, zatreti. Na vpliv, ki ga imajo na krščansko bit telesne osnove, se težnja malo ozira; zato tudi malo misli na sredstva krščanskega življenja, ki se neposredno nanašajo na te osnove (kot so šport, higiena, odpočitek, razvedrilo...). Krščansko popoln je človek, ki je svoje naravne sile križal, po zgledu Kristusa *Križanega*. Močan je poudarek previdnosti v življenju — v nasprotju z vsakim tveganjem —, močno je sklicevanje na tradicijo, krščansko izročilo. Nasprotna težnja je „novost“, „nevarna pot“, je zmotna, ker ne pozna — tako pravijo pristaši prve težnje — posledic izvirnega greha ne jedra krščanstva, ki je Križ.

Druga težnja motri predvsem dejstvo odrešenja. Sile človeške narave so ji odrešene sile, prepojene z močjo milosti, organsko in skladno dvignjene v nadnaravno življenje. Načelo „agere contra naturam“ („delaj, kar se naravi upira“) jim zato ni všeč. Popoln kristjan je popoln človek, po zgledu Kristusa, Učlovečene Besede, Popolnega Človeka. Namesto na grehu leži poudarek na moči in lepoti milosti, na božjem posinovljenju. Namesto previdnosti povečuje druga težnja tveganje, „življenje“, spontanost, „svobodo“, ljubezen, prijateljstvo. Zakaj pridigate — tako toži — vedno le negativne strani krščanstva, prepovedi, odpovedi, ločitev od vsega ustvarjenega, trpljenje v tej solzni dolini, ki jo zagrinja noč Velikega petka, noč, ki jo vso obvladuje mrki in tegobni les križa, križa samega, brez Kristusa na njem... Ozek duh, ki ne zna nikdar tvegati, ne bo notranjosti nikoli izoblikoval. Za to je

Članek je prvi iz vrste esejev patra K. V. Truhlarja o „Krščanstvu in človeku“.

treba širine ljubezni, smelosti, veselja, velikodušja, ki v svojem zagonu spontano in radostno žrtvuje vse, kar srce zadržuje v poletu kvišku. Prva težnja je — po sodbi druge — notranje zgrešena, ker nasilno zavira in uničuje zakoniti razmah naravnih sil; ker pozablja na samo bistvo krščanstva, ki je vera Učlovečenja, t. j. vključenja človeških prvin v božje življenje; končno, ker maliči pravo podobo Kristusa, ki je Popoln Človek.

Za rešitev vprašanja bomo v prvem delu sestavka pregledali, kaj pravi teologija o negi in razvijanju naravnih sil, v drugem delu, kaj zahteva glede njih križanja, in bomo ob tem zahteve križanja skušali spraviti v sklad z zahtevami nege in razvoja.

I.

Kristus si je v enosti svoje božje osebe privzel človeško naravo. Vso: tudi čutenje, strastnost (ki je po sebi indiferentna), čustva, ki so kdaj s čisto toploto mirno presijala pogled, kdaj obvladano vzplamtela v sveto jezo, kdaj dušo napolnila z žalostjo do smrti¹. Kristusovo telo je hrana za večno življenje (Jan 6,53 sl.). Nikdar ni bilo v zgodovini človeštva telo povzdignjeno v tolikšno čast!

Kakor Kristus, Sin božji, tako mi, posinovljenci božji: „...da bi bili podobni Njegovemu sinu, prvorojenemu med mnogimi brati“ (Rimlj 8,29). V notranji povezanosti z njegovim življenjem in po njegovi podobi, povzema božje življenje tudi v nas vse prvine človeške narave, si jih usluži, vse poplemeniti in dvigne v nadnaravni red: telesni sestav, značaj, strastnost, čustvo, um, voljo... vse to, kakršno je, le brez grešnosti.

Telesne in dušne prvine, ki tako vstopijo v božje življenje, vplivajo nanj. Saj je življenje milosti spojeno s človekovo naravno duševno dejavnostjo in ta povezana s telesom; tako je n. pr. življenje nadnaravne vere spojeno z življenjem uma, ki resnico spoznava, in z življenjem volje, ki na resnico pristaja, spoznanje in hotenje pa sta od svoje strani pod vplivom telesnih sil. Res je, da je milost svobodna — tudi najskrbneje pripravljene naravne sile nimajo pravice do nje —, res je, da je vsemogočna in da se more zato božje življenje razvijati samo po sebi tudi ob slabotnih duševnih dispozicijah. Res je nadalje, da telo duha ne determinira (v smislu filozofskega materializma), da duh v svoji osebnosti zavesti sam sebe nosi in svobodno usmerja² ter s svojo zavestno silo vpliva tudi na podzavest³ in da se zato more razmahniti tudi ob šibkih telesnih osnovah. A vendar izkustvo dokazuje, da hkrati tudi telo vpliva na duha in duh (v telesu) na življenje milosti⁴.

Čim močnejše je n. pr. človek razvil svoj um — ne nujno s šolsko učenostjo —, tem globlje more dojeti bistvo krščanskega življenja, njegove cilje, sredstva, lastno notranje stanje, poklicne dolžnosti, metode stanovskega dela (tudi te spadajo v zdravo krščansko popolnost, ki ne prenese šušmarstva!), tem pravilneje more reševati težave in navidezna notranja nasprotja krščanskega zadržanja, ki naj zdru-

1 To stran Kristusove osebnosti je posebno lepo obdelal L. de Grandmaison, *Jésus Christ*, II, Paris 1928, 115-119.

2 Za ascetično stran tega nauka prim. A. Willwoll, *Psychologie de l'ascèse: Dict. de Spiritualité*, I, 1001-1010 in istega avtorja *Gedanken zu einer Psychologie der Ascese: Zeitschrift für Ascese und Mystik* 11 (1936) 1-21.

3 Kar je treba poudarjati ob enostranskih psihoanalitičnih tezah, ki govorijo le o vplivu podzavesti na zavestno duševno območje. Prim. nagovor Pija XII. o psihoanalizi, *Act. Apost. Sedis* 44 (1952) 783-784.

4 Prim. tezo A. Ušeničnika, *Is psihologije milosti: Bogoslovni vestnik* 2 (1922) 245: „Daar ni v naravi, v naravnih močeh in naravnih pogojih ničesar, kar bi milost kakorkoli zaslužilo, zahtevalo, klicalo ali vabilo, skratka ničesar, kar bi svobodo milosti kakorkoli omejevalo, vendar milost sama navadno podstavlja za svoje delovanje neke naravne pogoje.“ — Za smotna pojmovanja načela „milost podstavlja naravo“ prim. J. Beumer, *Gratia supponit naturam. Zur Geschichte eines theologischen Prinzips: Gregorianum* 20 (1939) 381-406; 535-552.

žuje n. pr. ponižnost z zavestjo lastne vrednosti, pokorščino z osebno podjetnostjo, duha božjega otroštva s psihološko zrelostjo. Svetniki so močni tudi v spoznanju; ne vedno v šolskem, v spekulativnem, a vselej v velikih in odločilnih uvidih o Bogu, duši, sredstvih za rast v milosti...

Podobno je z naravno zmožnostjo *volje*. Polnota krščanske eksistence obstoji v nadnaravni ljubezni, ki naj zavlada na vsem področju življenja. Nadnaravna ljubezen je zasidrana v naravni zmožnosti volje. Če je ta v svojem naravnem ustroju zdrava in njena dejavnost trdna, daje krščanskemu življenju dobro naravno podlago; če je — nasprotno — v sebi nestalna, grajenje venomer moti.

Tudi *strastnost, čustva*... močno vplivajo na krščansko bit. Če so usmerjena v dobro, večajo duševnim zmožnostim v njih ustvarjanju krščanske dovršenosti lahkotnost, prožnost, moč, veselje, vztrajnost... Ljudje brez vsakega žara čustev so le na pol opremljeni za oblikovanje krščanske osebnosti. V dobro usmerjena strastnost je naravni nastavek heroičnosti — lastnosti svetnikov. Svetniki so — vsak po svoje — strastni ljudje: strastni v iskanju Boga, strastni v iskanju duš, strastni v iskanju popolnosti. Svete, obvladane strasti so, ki jih dvigajo in drže v heroizmu⁵.

Celó telo stopa v službo nadnaravnega življenja in hkrati vpliva nanj. Saj so telesne dispozicije *človeka*, ki živi nadnaravno življenje. V vsakem dejanju božjega življenja smo z vsem svojim bitjem, tudi s telesom. Dejanje nadnaravne vere n. pr. postavlja, kot smo že omenili, delovanje naravne umske zmožnosti; ta je odvisna od delovanja možganskih središč; možganska središča ne morejo poslovati brez krvnega obtoka, ki jim dovaja potrebnih hranilnih snovi; za vse to je spet treba delovanja srca, žil, dihal, prebavit...⁶

Polnota krščanstva zahteva ostvaritve zadržanj, ki mora telo zanje mnogo prispevati: duhovno ravnotežje, tankovestnost brez skrupuloznosti, mirnost v boju in nevarnostih, dobrohotnost, ki se ne da razdražiti, se ne naveliča, ne pade v zagrenjenost... — vse to človek tem lažje uresničuje, čim trdnješe živce ima. Bolezen slabi moč živčevja in ostalega telesnega sestava. Zato pravi „Hoja za Kristusom“ v prvi knjigi, 23. poglavju: „Veliko dobrega lahko storiš, dokler si zdrav; bolan, ne vem, kaj boš mogel. Malokoga bolezen poboljša“. Saj potrebujemo tudi za dobro duhovno izrabo bolezní mnogo moči, vsaj moči duha, kolikor ga bolezen še ni oslabela.

Tako razumemo, zakaj Cerkev vedno jasneje poudarja, da je za nadnaravno življenje potrebna tudi vzgoja naravnih kreposti⁷, da sta zato tudi skavtizem in šport, če ju pravilno gojimo, v službi božjega kraljestva⁸, in podobno.

Zaključek prvega dela bi bilo torej spoznanje, da se dejavnost naravnih človeških sil bolj ali manj neposredno spoji z božjim življenjem in vpliva nanj. Zato je treba te sile za krščansko eksistenco izrabiti. Kdor jih zanemarja, ne bo nikdar zaživel v tistih duhovnih višinah, ki ga Bog vanje kliče.

II.

To spoznanje pa potrebuje dopolnitve.

V negi *posameznih* naravnih moči se mora človek ozirati na celoto: posamezne sile sme razvijati le toliko, kolikor služijo močnemu vsestranskemu ravnotežju ce-

5 Prim. J. de Guibert, *Leçons de théologie spirituelle*, I, Toulouse 1943, 224 in J. Mouroux, *Sens chrétien de l'homme*, Paris 1945, 64-65.

6 Prim. R. Biot - P. Galmard, *Guide médical des vocations sacerdotales et religieuses*, 2. izd., Paris 1952, 37.

7 Prim. nagovor Pija XII. dne 23. sept. 1951: Act. Ap. Sed. 43 (1951) 724-735.

8 Prim. nagovor Pija XII. dne 6. jun. 1952 (o skavtizmu): Act. Ap. Sed. 44 (1952) 578-580; dne 8. nov. 1952 (o športu): Act. Ap. Sed. 44 (1952) 868-876. — Cerkveni dokumenti o telesu so zbrani v: *Le corps humain; Présentation et tables par les Moines de Solesmes*, v zbirki „Les enseignements pontificaux“, Decleé et Cie., 1953.

lotnega človeka. Tako bi n. pr. enostranska nega uma ob zanemarjanju volje in čustva celoto skazila. Že s tega vidika je torej treba pri razvoju človeških zmožnosti discipliniranosti — križanja.

Močno vsestransko ravnotežje celotne narave pa ne more biti dokončen, v sebi zaključen cilj kristjana. Kristjan je dvignjen v nadnaravni red, v eksistenco, ki je nad naravno. Zato mora tudi svoje naravne zmožnosti razvijati v tem redu: v luči nadnaravnih resnic, sredi nadnaravne stvarnosti in — končno — za nadnaravni cilj: za slavo, ki naj jo občestvo svobodnih božjih sinov, dovršenih v ljubezni, daje Presveto Trojici: po vstajenju od mrtvih v povečanem telesu in na „novi zemlji“ (Razodetje sv. Janeza 21,1), zdaj v telesu in na zemlji, ki nosita sledove izvirnega greha.

V izvirnem grehu se je skladje med telesom in dušo ter med dušo in Presveto Trojico zrušilo. Notranje so sicer naravne zmožnosti ostale nepokvarjene, a po grehu vendarle niso več zajete v harmonijo, ki jih je preje držala nad vsakim neredom. Človek se v njih, če so prepuščene samim sebi, več ne podrejuje nadnaravnemu cilju, ni več usmerjen v svoje najvišje spopolnjenje, temveč išče v egoizmu, ki po padcu giblje duha od vseh prvih virov njegove dejavnosti, končno sebe.

Odmiranje temu egoizmu je odpoved, križanje: v njem se naravne sile odvrtaajo od neurejene usmeritve v lastni jaz ter sproščajo za službo nadnaravni ljubezni, ki obrača duha, iz središča njegove biti in dejavnosti, v Boga.

Križanje je dvojno: Najprej ono, ki si v njem človek sam odreka, kar ga privlači, in sam nalaga, kar se mu upira. To križanje je dobro in nujno. A samo ne more osvoboditi naravnih zmožnosti za službo nadnaravni ljubezni. Človek je pre slab, preboječ, prepopustljiv do sebe, da bi uporabljal vsa sredstva za osvoboditev notranjosti od egoizma — ali vsaj pre slab, da bi se teh sredstev posluževal s potrebno vztrajnostjo in intenzivnostjo. A četudi bi ne bilo bojazni in popustljivosti, bi vendar aktivno križanje samo premagalo sebičnost le do nekih meja.

Za globljo ureditev človeka mora križati tudi Bog. S trpljenjem, S takim, tako intenzivnim in tako nepopustljivim, da more z njim očistiti notranjost tudi v globinah, do katerih aktivna odpoved sama več ne seže. Bog se v neskončni vzgojiteljski modrosti svojega križanja obilno poslužuje: Koliko je duševnih muk; kako težkih! Koliko telesnega gorja! Koliko jih je, ki — proti svoji volji — nosijo kako hibo v naravnih silah, ki so jim torej te sile križane! Koliko jih je, ki jim življenjske okoliščine ne puste razviti stvariteljskih znanstvenih in umetniških sil! Kako malo jih je, kjer so — vsaj približno — vse naravne zmožnosti, telesne in duševne, v polnem razmahu: svežost, lepota in obvladana moč telesa, ki se v njem izraža plemenit, bogat, jasen, iskren, pravičen, trden, dobrohoten in dobrodeležen duh, široko odprt za vsak poseg od strani Boga, torej tudi za posege nadnaravnega sveta⁹! Kdor to božje križanje svobodno afirmira in do kraja nosi, postaja vedno bolj voljan za službo nadnaravni ljubezni, vedno bolj dovršen v svoji najgloblji človečnosti.

Ker se torej človek v odpovedi odreka le neredu v naravnih silah — ker sprejema le, kar ga dejansko intenzivneje usposablja za uresničevanje končnega cilja, križanje nikakor ni v nasprotju z razvijanjem človeških sil. V križanju se posamezne naravne zmožnosti (in človeški sestav v svoji celoti) rešujejo neurejene zaprtosti vase ter — urejene, odprte in dvignjene na višjo raven — zažive novo eksistenco, ki jim jo nakazuje nadnaravni red.

V podrejenosti naravnih moči nadnaravnim, ni nič „nečloveškega“, „ne-humanega“. Saj je telo po svoji bitni strukturi naravnano na službo duhu, duh pa na odprtost za božji svet, tudi nadnaravni. Le tak red človeške eksistence je „human“. A je treba poudariti: Kakor mora duh vladati telo po zakonih telesa (higijene, odpočitka...), tako se mora človek v razvijanju svoje krščanske osebnosti ozirati na zakone naravnih človeških sil (na psihologijo volje, uma, čustva...).

⁹ Prim. R. Egenter, Das Edle und der Christ, München 1935, 72 sl.

Tudi ni nič *ponižujočega* v podrejeni službi narave. Nasprotno: duh, ki prepoji telo s svojo močjo in ga — za sodelovanje — pritegne v intimno območje svojih dejavnosti, izpričuje spoštovanje, ki ga ima do telesa; tako prihaja tudi v službi celotne narave Presveti Trojici do izraza visoko mnenje, ki ga ima ta o naravi: vso jo preveže z milostjo in dvigne v sopripravljalno nadnaravne slave, ki bo prežarjala vso večnost.

Kar človek v tej podrejenosti nadnaravnemu cilju navidezno — z vidika omejene naravne eksistence — v umiranju zgubi, kar se zdi, da je uničeno, kar je dozdevno v oviro, dejansko — z vidika nadnaravnega cilja — ni izguba, temveč pridobitek za krščansko življenje — ni v uničenje, temveč v grajenje krščanske osebnosti, ni v oviro, temveč v osvoboditev človeka za najvišji razmah. V vsem tem gre za izgubo le, če odmislimo od nadnarave. A še ob tej odmisli človek *dokončno* žrtvuje samo neurejenost. Kar je v naravnih silah zakonitega, pa mora biti — s stališča nadnarave — žrtvovano, je žrtvovano le začasno, kot uči teologija vstajenja od mrtvih: Vse zakonito, ki se na tej zemlji ni moglo polno razviti (mislimo na umetniško ali znanstveno nadarjenost, ki jo je kdo — zaradi okoliščin — moral žrtvovati, ali na čustva, ki bi le obogatila osebnost, a niso bila mogoča — kot n. pr. čustva do matere, ki je kdo ni poznal... —, vse to bo vstajenje uresničilo v vsej polnosti. Kakšna bo v nebesih glasba, kako bo z barvami, ploskvami, črtami..., ne vemo. A eno je gotovo: doživljanje lepega, tudi čutno-lepega, ki je predmet glasbene, likovne... umetnosti, v nebesih ne bo prešlo, marveč se razvilo in si našlo predmetov, ki se bo ob njih lepote, tudi čutne lepote, nasitilo¹⁰. Ne, „gledanje Boga“ ne bo tako brezkrvno, kot nam ga včasih riše nabožna literatura!

Križanje je torej potrebno, ker so naravne sile v izvirnem grehu padle v neurejenost. A ob njej ostaja v naravi — kot je pokazal prvi del sestavka — vendarle vse polno pozitivnih prvin, ki jih mora človek vse izrabiti za polnoto svoje krščanske eksistence; tudi za križanje samo, ki je del te eksistence: tudi zanj je tem več moči, čim boljši so človekovi naravni pogoji: čim globlje je spoznanje nagibov za križanje, čim močnejše in vztrajnejše je teženje volje v aktivni odpovedi in v prenašanju trpljenja, čim bolj pomagajo za odpoved urejena čustva in strasti, čim trdnjeji so živci...

Zato ne more biti res, kar je včasih slišati, da so *pomanjkljive* naravne dispozicije na splošno ugodnejše za nadnaravno življenje kot *dobre*¹¹: saj je pomanjkljiva naravna podlaga — s svojim pomanjkljivim spoznanjem, teženjem, čustvovanjem... — manj pripravna za sodelovanje z milostjo kot pa dobro nastrojenje človeka s svojim močnim spoznanjem, močnim teženjem, močnim čustvovanjem...

Res je, da ima bogastvo naravnih sil — podobno kot materialno bogastvo — svoje nevarnosti; tudi je res, da je za obvlado bogate narave potreben večji napor kot za obvlado šibkega naravnega sestava. A je tudi res, da ima bogata narava za premagovanje večjih nevarnosti in obvlado svojega naravnega bogastva v sebi več moči.

Zato je zakon krščanske biti: urejeno razvijanje naravnih sil — sočasno križanje — in tudi pri tem križanju — raba narave.

Tako je pravilna nega naravnega človeka vsa prepojena z odpovedjo¹². Resnično „življenje“ narave je preveto s smrtjo križanja. Pristna krščanska „spontanost“

10 J. de Guibert, o. c. 206. Prim. poleg tega V. de Broglie, *De fine ultimo humanae vitae*, I. Paris 1948, 211-219, 282-294.

11 Prim. (D. Thalhammer, *Edelmenschenstum und Gnade: Zeitschrift für kath. Theologie* 61 (1937) 408: „...Bei der Beantwortung sehen wir selbstverständlich von der untersten Grenze intellektueller Begabung und sittlicher Freiheit ab, die kein menschenwürdiges und daher auch kein christenwürdiges Dasein mehr zulassen. Nach diesem Abstrich wagen wir die Behauptung, dass der Mangel einer ausgeglichenen, ethischen Naturveranlagung im allgemeinen wenigstens für die Erlangung der Heiligkeit aussichtsreicher ist.“

12 Prim. E. Rideau, *Consécration. Le christianisme et l'activité humaine*, 2. (éd., Bruges 1946, 119.

je sad osebne discipline; le do globin očiščena notranjost je „spontano“ naravnana na človekovo dokončno spopolajenje. „Svoboda“ božjih sinov ni v življenju „po mili volji“, marveč v obvladanem, neoviranem (to je „svobodnem“!) usmerjevanju vseh sil v najvišje dovršenje. „Ljubezen“ je brez dvoma silna moč; a če ni vsa prepojena z odpovedjo, se ne ubrani razkroja. Tudi „prijateljstvo“ mora na križ, če naj postane in ostane mesebičen dar prijatelja prijatelju¹³.

Celó poganski humanizem se je povzpel do spoznanja, da je človeška dovršenost polna bolečin. V drugi knjigi svoje Republike (361 E) oriše Platon sliko popolnega pravičnika: „...bičali ga bodo, mučili, zvezali, oči mu bodo izžgali in ga po vsem trpljenju pribili na les“. A bogov to ne bo premotilo: križanega bodo obdarili z vsemi dobrinami, postal bo božji, bogopodoben in tako dosegel smisel svojega življenja.

Orisana sinteza razvijanja in križanja naravnega človeka ni lahka; vzdrževanje ravnotežja stane kristjana veliko napora. A Bog ta napor hoče in ga zato s svojo milostjo podpira.

Da pa človek ne tvega *nepametno* — včasih *mora* tvegati, iz krščanske modrosti! — da ne razvije sil, ki bi jih ne mogel obvladati, mora iti križanje za korak pred nego. Čim intenzivneje kdo razmahne naravne moči, tem več križanja potrebuje za obvlado tega razmaha. Zato je kristjan, ki je po dispozicijah in okoliščinah poklican v močno razvijanje narave, hkrati poklican tudi v močno odpoved. In nasprotno: čim globlje je človek očiščen, tem varneje razvija svoje naravne vrednote.

Skrivnost smrti in vstajenja, ki se razodeva v Kristusu - Glavi, je upodobljena tudi v udih Mističnega Telesa: „Pokopani smo bili z njim po krstu v smrt, da bi — kakor je Kristus vstal od mrtvih s slavo Očetovo — tudi mi zaživei novo življenje“ (Rimlj 6,4). Medsebojno prepajanje smrti in vstajenja označuje vso krščansko bit. Tudi bit naravnih sil¹⁴.

13 Prim. Ch.-V. Hérís, *Spiritualité de l'amour*, Paris 1952, 192-193.

14 Širše sem predmet razvil in ga podrobneje dokumentiral v razpravi *De viribus naturae humanae in vita spiritali*: *Gregorianum* 35 (1945) 608-629.

MILENA ŠOUKALOVA

SILHUETA

Videvaš jo v večernih sencah;
za priprtimi okni mik nečesa,
kakor telesa
komaj zaznani sram:
v skrivnostno,
vse hujšo žejo željam.

Morda ni ničesar tam.
Izginila bo skrivnost
skozi polodprta okna,
kot je prišla.

Strah te bo stopiti v prazni hram.

T U J I N A

Obkrožujoča ravnina je nenadoma vzvalovila,
 se razširila in se izpremenila v prostor,
 kjer morajo rože vzcveteti in zveneti v nekaj urah
 in kjer je sonce skoraj resničnejše
 in močnejše od življenja in od prvih sil bitja.
 Živa zemlja je enaka nemirnemu,
 prehitro udarjajočemu srcu sredi sveta.
 V vsakdanjem, neomejenem uporabljanju stvari
 in ognja in ljubezni je mogoče opaziti nemir,
 ki se loteva ljudi sredi hitenja in smejanja.
 Mnogo življenja se je izpremenilo
 in se odprlo nenehnemu vsipanju prahu,
 natančnosti udarcev in valovanju kličočih znamenj.
 Resnične možnosti ljudi preplavlja svetla reka,
 ki vpija vase prvotno luč in govorjenje.
 Srce se vzdržuje samo zaradi lepih nekdanjih dni,
 zaradi čudnega darila — sanj
 in zaradi jeseni, ki je čas za sadove
 v katerikoli zemlji in v kateremkoli času.
 Zdaj je nevarnost, da se izpremeni
 ves ta znani, podarjeni prostor —
 čeprav morda le za trenutek —
 v resnično tujino, ki bi ničesar ne govorila.

Dioniz bi ne bil tako razigran med sadovi,
 sredi našega značilnega pričakovanja
 in sredi vse prevladujoče brezskrbnosti,
 če bi ne bilo mogoče obstati tudi v neredu
 in v zmedu križajočih se osi in gibanja,
 v zmedu težko razumljivega govorjenja in petja.
 Nepoznana zemlja more biti prav tako dobra za sejanje
 in tudi ravnina more biti lepa.
 Vse vrvenje izrednih, skrbno zgrajenih podob,
 ki se lahko v trenutku zamešajo in izginejo,
 je mogoče preboleti in uporabiti celo za umirjenje.
 Srce se udomači v kateremkoli položaju,
 ob pomanjkanju urejenih poti in zvez,
 samo da čuti možnost za resnično ljubezen
 in za pravilno toploto, ki je dana.
 Polnost in moč sonca, veličina kraja in zidovi
 so temelj in pravilna znamenja.
 Vse to življenje vodi v končno domačnost.

VINKO BELIČIĆ

PETERO ČRTIĆ

VEČNA LUČ

Duhovnik je v medli razsvetljavi pokleknil na oltarno stopnico in začel moliti rožni venec. Ob njem je klečal droban, suh ministrantek in odgovarjal z visokim, prezeblim glasom. V klopeh je sedelo kakih pet starih žensk in se izmenjavalo z duhovnikom. Ta je molil glasno in goreče, da bi vendar še koga primolil v cerkev.

Na oltarju sta utripali samo dve sveči, že iz vznožja, zato je bila cerkevna notranjost veličanska, prazna in žalostna. Na stropu so se strinjale sence, ki so jih mukoma odrivale tja štiri slabotne obstranske luči. Zamolki valovi pomladnega večernega vetra so hrumeli onstran te hladne mračine mrko in vsemogočno, kakor bodo pihali prvo uro po koncu sveta.

Med rožnim vencem se je nakapljal v cerkev še nekaj ženic, tako da jih je bilo z bebastim fantom, ki je sedel blizu spovednice, skupaj okoli petnajst. Črne, sključene, drobne so čepele v klopeh in vdano zrle proti oltarju, saj so bile že nekaj časa bolj doma v čakalnici Smrti nego v dvorani Življenja. Ko so odpele prvo kitico pesmi „Oljsko goro tiha noč pokriva“, je mladi duhovnik stopil na prižnico. Ob praznini ogromnega, s stenami in stropom ograjenega prostora ga je stisnilo v grlu. „Čemu sem tu? Ali sem sploh še potreben ljudem? Kdo me potrebuje, kdo se zmeni zame?“ Potem pa je v popolni tišini začel govoriti o Kristusovem trpljenju.

Tisti trenutek je moški srednjih let pokleknil pri kropilnem kamnu, se prekrižal in stopil malo naprej. Hotel je premagati divje občutje zapuščenosti, a mrak in hlad cerkve sta ga še bolj zazebla. Nekaj časa je gledal duhovnika in ga hotel poslušati, ali njegova misel je bila močnejša in šel je za njo.

„Mahamo in kdor je dovolj močan, zadržuje solze, ko se bela ladja trga od pomola. Na nji se stotine mladih moških in žensk z otroki tarejo k ograjam in se vzpenjajo na prste. Vse vpije, kliče, pozdravlja, kriči. Velike črke nikomur znana imena PAOLO TOSCANELLI se v odmikanju ožijo in svetlikajo, ker je sonce že nizko.“

Ženica pred moškim je začela dolgo in piskajoče kašljati, tako da je duhovnik na prižnici moral premolkniti in so nemo govorili le zakriti oltarji in križi. Moški je šel dalje za svojo mislijo.

„Tramvaj se poln vzpenja strmo po klancu. Vso pot spremljamo z očmi odhajajočo ladjo. Sonce se rdeče potaplja v sive meglice zahodnega obzorja. Zrak, nebo in morje — vse je čisto. Ladja počasi pluje na odprto. Iz dimnika se gosto in črno kadi, morje postaja vedno bolj zeleno in mrzlo, mrak vedno izrazitejši... Ladja je bolj in bolj neobgljena in siva, štiristo in več ljudi na nji zre z jokom v grlu v strmo, ljubljeno obrežje, ki počasi beži izpred oči in ga použiva mrak. Vsa ta velika družina se pripravlja na počitek. Prespati, prespati! Zbuditi se v novem soncu, ki bo posušilo solze, v novem svetu, kjer je več prostora in manj mržnje... več kruha in več miru... četudi med tujimi ljudmi. Malo pod Obeliskom tramvaj obstane.

Molk: vsi ga čutijo, čudijo se mu, nihče se ga ne drzne prekiniti. Vsi molčijo, gledajo za ladjo, ki zginja v noč, in čakajo, kdo se bo prvi oglasil. V tej napeti in mučni tesnobi se tramvaj spet premakne in pri Obelisku se njegove slepe oči odtrgajo od morja. Nikdar se ne bomo več videli... po tem ogromnem skupnem pogrebu.“

Premišljajoči ni vedel, kdaj je prišel v cerkev majhen, zagorel vojak. Zdaj je klečal za zadnjo klopjo na levi in ugotavljal, da pridige čisto nič ne razume. Vendar ni vstal. Sklenjenih rok je poslušal, kako čez streho in mimo visokih motnih oken grozljivo plahuta veter. Moški je zdaj prisluhnil pridigi.

„...Po tej molitvi se je vrnil k učencem. Misli je, da jih bo našel budne, oni pa so spali. Prvega med njimi, Petra, zbudi in mu reče: 'Niti eno uro niste mogli čuti z menoj! Čujte in molite, da ne pridete v skušnjavo! Duh je sicer voljan, ali meso je slabo.' Malo prej je rekel, da je njegova duša žalostna do smrti. 'Zdaj pa se je od spečih vrnil na svoj kraj, pokleknil in rekel: 'Zgodi se tvoja volja!' — Glejte, samo peščica nas je v tej veliki farni cerkvi. Današnji svet je dremoten, mlačen, mrtev ne le za ljubezen, ampak celo za sovraštvo. Ni ognja v njem, ni moči za žrtvovanje, ni ciljev pred njim. Jezus nas opominja, naj bomo budni, ker ne vemo ne ure ne dneva. In še pravi, da je duh voljan, meso pa je slabo. Ali če pogledamo v današnji svet, na to široko cesto, kjer se vse gnete, najdemo tako malo voljnega duha. Danes v slabem mesu prebiva brezvoljni duh, ki se ne zmeni za božjo besedo. Človek se peha za kratkotrajnimi, bednimi užutki sveta in preklinja trpljenje.“

Te besede so slišali petnajsteri, a jih niso vsi razumeli. Moški se je upiral z rokami na klop. Rad bi molil, pa je bil še prebuden, prerazboljen. Mižal je in videl obsijano ladjo in Franko, ki mu solznih oči maha in kliče v joku: „Ata! Moj ata!“ — On ji odgovarja samo: „Franka! Franka!“ in misli, koliko bo pretrpelo to mlado drevo, preden se bo vraslo v tujo zemljo.

Ali mar v tisti daljni deželi ne vabi isto sonce ptic k petju? Ali se tam ne spreminja sneg v vesele, iskrive potočke pod istim soncem? Ali tam katero drugo sonce obseva zelene griče ter blago žge in rjavi premražena telesa? Isto sonce nam svetli za delo in se nam odmika za počitek. Isto božje sonce sijne na ves svet. Družni zas in žalosti in veselju, suši nam solze in polni srce z upanjem.

Dolgonogi, suhi ministrantek je iz teme za oltarjem prinesel palij in ogrnil kleččega duhovnika, ki je nato s pokritim ciborijem ob ministrantkovem cingljanju blagoslovil navzoče.

„O moj Bog,“ je šepetal moški, „sam sem ostal, ubog človek. Pomagaj mi v bolečini, ko se svet ohlaja in se siloma trgajo vezi. Ne tega črnega vetra, ne teh zakritih križev, ne molka! Če mi Ti ne otareš solz, kdo mi jih bo?“

Ženice so po sklepni pesmi počasi drsale iz cerkve, on pa se je, preden je pokleknil, zaupno še enkrat ozrl v večno luč, katere edine ministrantek ni ugasnil, in se nasmehnil.

KDO ME KLIČE?

Poznov večerna tišina se je zlomila ob več strelih: vojaki tuje oblasti so stražili viadukt pod vasjo in se v tesnobi pogumili s pokanjem v temo. Tema ni odgovarjala, samo zrla je vanje od vseh strani, in njih srca so iz njenega neusmiljenega črnega molčanja koprnela po varnem domačem ognjišču... tako daljnem, tako daljnem...

Sedel je v črešnji in z desnico tipal za mrzlimi okroglimi sadeži. Tih je rosilo in listje se je vdano povešalo. Oklepil se je poševnega vrha in deval črešnje v predpasnik: po eno, po dve; trgal jih je s pecljem, da se ne bi izcedile in da bi jih bilo lažlje jesti.

Za trenutek je čisto obmiroval: strelji so umolknili, psi so molčali, luči niso svetile. Samo visoka razcvetela trava pod njim je močno dišala... samo dež je rosil na črešnjo. Spet je iztegnil roko in iskal med listjem; segel je kvišku, da mu je mrzel curek spolzel od dlani do lakti. Pomaknil se je naprej in paziti je moral, da mu bosemu na gladki skorji ne spodrsne.

Še slavček molči! — je pomislil.

A prav tedaj se je zaslila pesem v omeju onstran drage, onstran krompirja, ki so mu cvetovi mižali v nočnem hladu in dežju. Bila je že kasna ura — čas počitka po dolgem, trudapolnem dnevu — ura velikih in pretresljivih skrivnosti. V taki uri prvega globokega sna je Lipnika na Zajčji rebri zadela kap. V taki uri prvega sladkega počitka se je prepadla Gregorička na Rožancu v krik zgrudila in zapustila jato drobnih otrok.

Zganil se je: zavedel se je, da je živ, in zarezala ga je stara mrka bolečina po vsej notranjosti. Nebogljen in plah se je naslonil na deblo.

Rasla sva skupaj, črešnja: cvetela si mi, zorela si mi, nizko si razprostrla veje, da sem po njih lahko plezal nate. Užival sem tvoje letine — in kalina, ki ti je cvetela ob vznožju, me je omamljala z negibno belo kadilnico. Nikamor me ni priganjal čas: v pripeki se je seno mirno sušilo in mati je ogrinjala koruzo.

Ali je bilo res kdaj tako?

Lipnik nam ne bo več krpal slamnate strehe na skednju, ne bom ga več slišal, kako kliče visoko s slemena: „Prekljico! — Škopnik! — Trtice! —“, ne bo mu več veseli popoldanski veter trgal slame izpod rok. In jaz mu ne bom več nosil barilčka z visom po visoki lestvi. Rožanska Gregorička ne bo več prihajala z motiko na rami — velika in stasita kljub stradanju — kot koklja med piščanci. Prihajala bo le kot spomin, ko bodo cvetele lipe in bo pel kobilar.

Vnovič so zmotili tiho pršenje dežja strelji okraj drag in brežin. Prisluhnil je: nič.

Samogibno je iskal in trgal črešnje, zraven pa so ga misli in predstave jemale v žarno sredino.

Pridejo iz teme in molka. Pokličejo te s sabo — in iti moraš, ker se je laglje zgruditi v krvi daleč proč od najljubših; laglje je oditi v zavesti, da si najljubšim pustil vsaj plamenček upanja na snidenje.

„Ste čuli? Lipnika je zadela kap.“ In še enkrat — kot po žeblju, da bi bolj držal: „Lipnika je zadela kap.“

Bolj po spominu kot z očmi se je spustil s črešnje. Po mokri travi se je vzpel navkreber k hiši. Spotoma je mislil: noč ne mara, da bi kdo razkričal njeno skrivnost, noč je maščevalna.

Sedela sta pri petrolejki. Mati je blede od žalosti počasi nosila črešnje v usta in devala pečke na mizo.

„Vi malo veste, mama; blagor vam. Jaz pa moram od tu, ker preveč vem. Odrle so se mi oči, mir pa je zginil iz sreča. Dolgo se zdaj ne bova videla.“

Govoril je hote polglasno in še se mu je zdelo, da vpije. Vpila pa je le krotena bolečina srca, in njegov resnični glas je bil tako silen zavoljo ubijajoče tišine. Pred dvema dnevoma se je moral s kovčkom vrniti s srede pota, ker je bila železniška proga na več krajih porušena. Vse te ure se je počutil kakor v pasti. Misli so mu bile vročične. Šele ta večer se je pomiril, ko je zvedel, da je promet zopet obnovljen. Prebiti se še do enega jutra in se rešiti, preden se past zapre do kraja!

„Jaz bom že kako, ti samo nase glej in kaj piši.“

Stare svete podobe po stenah so ju gledale začudeno.

„Vajena sem samine,“ je nadaljevala mati, „v revščino tatje ne bodo hodili; ko bi mi le ljubi Bog zdravja dal!“

Pomislił je: črešenj ji zdaj ne bo imel kdo nabirati, vse jih bodo pozobali škorci. Zapeklo ga je v oči, da je komaj začel vračati dolg, ki se je nabiral dvajset let, in že ga mora odložiti. Ločiti se mora od nje ob tem prgišču črešenj, ker ne mara, da bi ga zadušila noč. Treba je dočakati dan, ko bo vse razodeto in bodo meje med svetlobo in senco ostre in hladne kakor planinski greben po nevihti.

Izšolala sem te s stradežem in garanjem, s prezebanjem in ponižanjem, s skrbjo in ljubeznijo; zdaj glej! — so mu govorila upadla lica in sivi lasje pod robcem.

Strašno sočutje do matere mu je pognalo solze proti očem. Toda hotel je ostati čvrst. Hotel se je skloniti do tal, da se vzravna, ko vzide sonce. Kot da ga iz prihodnosti kliče ura, ko bo lahko zavpil: — Lipnika ni zadela kap. A tudi razbojniki ga niso in ne tujci. — Kot da ga vabi meznani svet, ki ga obliva morje s svobodo daljav. Kot da ga v mogočnem siju dvigajo staroslavne bazilike s kipi in kupolami, katakombe in šumenje stoletnih vodometov, ohljni gaji v drobnem novoletnem snegu in sončni bliščavici. Kot da ga mami spoznanje, zdravo in grenko bolj od pelina: dihati je mogoče samo tam, kjer brat ne ubija brata in ga ne zatira, zakaj samo tam ljubezen mehko postilja človeškim otrokom.

Mati je zamišljeno žvečila črešenje in da bi bil za družbo, je še sam segel po njih. Ko je del prvo v usta, mu je dolgo ležala med nebom in jezikom, zato da ne bi pozabil njenega okusa.

Govoril je s svojo prihodnostjo.

...Pa se bom ustavil, besede prijateljev bodo izgubile smisel in zvok, hrup tujega velemesta se bo umaknil v podzavest, nagnil bom glavo na desno in se nekam zagledal. Kdo me kliče? se bom zdrznil. Kdo — iz takih daljav časa in prostora. Ali bije stenska ura domače hiše? Ali pritrkava pri podružnici? Ali pošumeva dobrotna črešenja — še neusahla, neposekana? Kdo me kliče? Mrtvi z onstran? Tisoči ali en sam? Mrtvi z onstran... ljubi znanci davnih let: kaj jih nisem pustil daleč za sabo, kaj niso skopneli kot sneg v marčnem soncu, kaj se niso razkadili v meglice in zgibali v lahнем pišu vetra? Zdi se mi, da sem jih pustil v minulosti; ali oni so me v skrivnostnem ovinku prehiteli in jaz vedno bolj spešim korak, da jih dohitim — počivajoče vekomaj...

Z rokami se je oprl na mizo in vstal. Ura je odbila enajst. Razpravil se je, mati pa je še dolgo brkljala po veži, preden je upihnila luč in legla v posteljo, s katere jo bodo odnesli, nepokropljeno od njega, tuji ljudje v temnem, tujem času.

MARMOLADA

Rafku Vodebu

Treba se je bilo odtrgati od malega, vase zaprtega življenja, ki se vrti samo okoli sebe, od nespremenljivega, brezračnega sončnega polkroga. Treba je bilo zapustiti nešteto krat prehojene poti in tisočkrat srečane obraze: sestiti na motor in se odpeljati proč. Treba je bilo, da pride v srce slovesni občutek: Svet je velik in lep in vreden vse ljubezni!

Cesta, ki na dve strani odpiraja popotniku oči ter med platanami in topoli razkrivaš polja in sinje vinograde, mesta in bogate dežele — cesta, ki te puščam za sabo ob zvestem brnenju vozila, ob zmagoslavnem petju vetra mimo ušes, in te obenem neprestano osvajam: vodnica iz tesnega gnezda v neznane kraje — vračalka prezračenih teles in duš iz tujega sveta v isto gnezdo, ki nenadoma ni več tesno, marveč obrito z lučjo užitih lepot.

V ovinkih na desno, v ovinkih na levo me nese motor, život se mi sklanja zdaj v to zdaj v ono stran — gore mi odpirajo vnožja, gorske doline zadisiyo po nečem davnem, pokojnem in dobrem, poskakovanje razpenjenih potočkov in spre-

letavanje srakoperjev vzdolž poti pa poživlja vedno bogatejše sence. Peljem se proti toku voda.

Ravnina se pogloblja, se širi — dokler se nazadnje ne zgubi v megli daljav. Ob meni pa rastejo sivordečkasta ledja planin — na njih sonce, nad njimi beli oblaki in modro nebo. Slapovi vro in studenci teko zdaj v drugo smer in jaz grem vstric z njimi, nova dolina nas vabi v sence, vleče nas veliko jezero, blesteča ravan, ki v opoldanskem soncu jemlje vid.

O, cesta ob bregu vsega jezera! Motor poje v vrsti tisočev vozil, s tisoči vozil se srečuje — moje srce je že utrujeno od vodnega blišča, od šotorov polj oljkami, od cvetočih oleandrov, od strmega brega, ki mi neusmiljeno zapira in duši levo stran. Vile, naselja, daljno zvenenje nedeljskega popoldneva, prehitavanje in srečavanje tujih življenj — v bolni omotici spoznavam, da to ni moj svet.

Zato dalje, ohlajeni in napojeni motor! Večeri se, nestrpnost vozil se stopnjuje, cesta strmo nad jezerom smuka iz predora v predor, prve luči se prižigajo — o kako dolg je zapadni breg! Motor skozi ovinke, srce skozi tesnobe — kako dolga je še pot do prenočišča! Nazadnje se motor le iztrga iz vozla vozil, zaduha prosteje, zveča brzino, odpre nočno oko...

Zelena reka po belem prodru, železnica, cesta pod slepimi očmi davnih gradov na strminah, eno pobočje še v senci, drugo že obsijano, kraji z dvojnimi imeni, sadovnjaki na žuborečih vodících, podprti zavoljo rastoče teže jabolk in hrušk s tisoči kolcev, vinogradi: iz vode, zemlje in poletnega sonca bo ljudem te blagoslovljene doline zrasla z vinom zabeljena pogača.

Pa kaj to zdaj meni! V višine!

Pajčevina po omejkih se mavrično sveti v čistih jutranjih žarkih, zrak diši po smrekah in rosnem prahu, bolj in bolj se dvigam v bliščobo, svet mi je na treh straneh zagrajen s silnimi skladi neomajanih skal. Ostri ovinki na desno, na levo; klanci se trdo vdajajo motorju, ki me zvesto nese skozi letoviške kraje, mimo hotelov in trat: videti hočem, kaj je onstran.

Tu pod prelazom, kjer je gladka valovita zemlja med sosednjima planinama oblečena v rumenosinjo zelenino trav in cvetja, se poletje vžge zadnje dni maja in ugasne ob koncu septembra. Motor, ki je moral budno gledati predse, zdaj počiva v senci in se ohlaja: še dve sto metrov višine ga čaka. Glej, iz kotanje blizu pastirske staje milo strmi v nebo jezerce — na robu se pokaže v vodi moj od sonca opaljeni obraz —, tišina je popolna.

Iz te tišine se na vzhodu pokaže mojim očem nekaj, kar je mogočnejše od šuma viharja in bučanja neurja: daljna, stasita in strogo molčča, s skrivnostno belosinjo ruto na tilniku se na temnem ozadju grozečih oblakov dotika neba sivomodra Marmolada.

...Proti večeru današnjega dne se bo štirinajstletni skavt Sergij Robida ponižno približal duhovniku-voditelju:

„Gospod, ali bi me lahko spovedali?“

Mladi duhovnik se bo začudil: ni jutro, ni nedelja.

„Kar zdajle — in tukaj? Saj nimam niti potrebnih stvari pri sebi!“

Robida bo potegnil izpod suknjiča štolo, ki jo je poiskal v duhovnikovem šotoru, in mu jo dal v krotkem smehljaju.

Jutri ob tej uri bo mladi skavt razbit obležal v kotanji pod snegom — tretja planika, ki si je je še zaželelo njegovo srce, pa bo nedotaknjena cvetela na prvem mestu...

Ne hodi mi več spred oči, veličastna podoba zemlje, dotikajoče se neba; ne beži mi več iz srca, mir višin — mir večnosti! Tu, kjer je vse enodneвно drobljivo in drobeče se pod kolesi Časa, kipi kameniti život Marmolade iz objudenih senčnih dolin in žuborečih slapov, iz nedostopnih sten, kjer domujejo črne gorske kavke, iz zadnjega planinskega encijana in sleča, iz viharjev in mrzlega sonca, iz snega in ledu do oblakov in preko njih ter se poljublja s polnostjo tišine in čistostjo veselstva.

Prijatelji, ki me obiskujete v utrudljivih, belosijočih kresnih popoldnevih, ne zavidajte mi tega skritega, tihega, varnega kotička! Mali vrt je poln vonja po lilijah, češnja ob zidu ponuja svetli, debeli, trdi rdeči sad, v košatem grmiču dozorevajo grozdki belega ribeza, visoke mlade akacije pa nam delajo senco. Nihče nas ne vznemirja, vse naokrog je v naše čisto veselje in srečo. Ti pa, moja duša, ki sem ti odprl preveč oken, tako da si zdaj pol utrujena, pol žalostna, pozabi na vse, pogovori se s prijatelji, ne zapiraj se! Kar ima priti, bo še prezgodaj tu. Glej, dnevi se že spet krčijo, zato je ta ura še posebno dragocena.

Blagrujte me, prijatelji, zavidati me pa nikar! Kdor je šel skozi toliko stisk, ponižanj in nemira, se ne bo prevzemal, ako je bil trpljenju kos le zavoljo velikega molka in samozatajevanja.

Bili so časi, ko sem s svojimi komaj imel kam položiti glavo: ko je celo otročiček v plenicah moral paziti, da ne skali miru in ne dvigne viharja. Nemalokrat me je pričakal v materinem naročju; v večerni megli pred cerkvijo je jokal, vpil, krillil z rokami in se umirjal ob ljubečih besedah. Ko pa je zlato okno nedaleč proč otemnelo, smo vedeli, da sobica že spet čaka nas, da je naša, da jo mi pozlatimo, da mi sklenemo v nji nov težki dan.

Obrnilo se je: spred novega bivališča se nam je pogled preko pelina in vinogradov zgubljal v morju. Čist zrak, prostor, neizmerno sonca! Ali ko so se temni cunjasti decembrski oblaki znižali, da je bilo težko dihati, sta petrolejska pečica in petrolejka pili poslednji čisti zrak, plamen je pojemal in se rdečil, svetloba je bila vedno šibkejša in bolj dušljiva, odpreti je bilo treba okno, črni, mokri mrtvaški veter je dal luči nekaj nove moči, mi pa smo se žilavo spodbujali k odporu zoper vlago, hlad in temo: najdaljša noč je za nami!

Spomladi je prepirljiva gospodinja opazila, da ji iz kurjega hlevca izginjajo piščanci. Ali jih je odnašal dihur ali so jih gonobile podgane. Nenadoma je začela nositi perjad prenočevati v vežo, tik naših vrat. Ob prvem svitu, tedaj ko je spanec človeku najslajši, se je vsako jutro oglasil petelin. Prvi kikirik me je stresel po vsem životu in me nepreklicno zbudil. Skozi špranjo vrh okna sem negibno opazoval, kako raste dan. Petelinje petje se je kot nož zabada'o v tišino. Na sleherni spoprijem in boj pripravljen sem večkrat razdraženo vstal, tiho stopil v vežo, odprl kurnik, pograbil petelina in ga zabučal na dvorišče. Žival se je opotekla od osuplosti, bil je še mrak... Vrnil sem se v posteljo, a bil sem boleče buden. Kaj, če pride lisica in ga pobere? Petelin pa se je znašel in spet začel peti, prav izpod okna je na ves glas vabil kokoši v svojo družbo — in kokoši so bile v kurnikih vedno nemirnejše. Nič drugega mi ni preostalo nego dopovedati si: Nismo se poročili s to hišo, ne bo zmerom tako!

Z veliko, novo, izposojeno žogo so se otroci pozno zvečer igrali po vrtu, nakar so odšli k veselemu počitku. Proti polnoči mi je preklal spanje gospodar s svojo najdražjo, ginljivo popevko, ki se je oglasila nekaj korakov po gostilniškem pragu in se nam je potem bližala izza drevs in hiš vedno glasneje v pijanskem zatezanju: *Son innocente come 'l sol che risplende sul ma-are...* Drugo jutro se ni nihče spomnil, da bi bili žogo zvečer prinesli noter. Kje je žoga? Nova, draga, izposojena žoga — kdo jo je videl? Nihče! Gospodinja je pomagala stikati po grmih, pod trtami, ob zidovih — žoge nikjer! „Ljudje pač, ki so rano šli po poti, so jo zapazili in pobrali,“ se je vdala.

Toda skozi kletno okno smo jo nekoč izvohali: velika in svetlorjava je počivala v temnem kotu. Klet je bila zaklenjena kot kaka zakladnica. Kako do žoge, da ne bomo obnjo in da ne dvignemo preveč hrupa? Nekoč je gospodinja v raztresenosti pustila ključe na mizi in odšla po opravkih. Pet — smuk v klet, žoga je tu, vrniti jo nemudoma, ključe na mesto! In molk, kakor da ne bi bilo nič; žoge ne bo treba plačevati, bilo nam je, kot da smo nenadoma zaslužili veliko vsoto

denarja. Gospodinjo je razdeval gnev, ker ni vedela, pri čem je; pa ga niti pokazati ni smela. Kuhala se je v svojih mukah, mi pa smo imeli mir in čakali pri-ložnosti, da se odselimo.

Postaja za postajo... Če so tri gospodinje v eni kuhinji, katera bo prva po-mila posodo? Kateri čas je poleti pripravnejši moškim za počitek nego ob treh popoldne? A kateri čas je tudi ugodnejši, da se ženske razklepečejo po telefonu? In če so dvoji otroci v hiši, kateri so gospodarju otresli hruško, pozobali jagode, pohodili rože?

Počutite se prijetno v tem koticu, prijatelji moji! Dolgo je bilo treba čakati nanj. Tu nas nihče ne moti, ne šteje, ne opominja, ne prisluškuje nam in ne od-merja časa — Bog bodi zahvaljen za ta veliki dar! Kmalu se bo sonce nagnilo in bo vročina popustila; tedaj vas popeljem na gmajno...

...kot v brezčasnost prileti tja golob in spet odleti...

...zadnje letošnje pesmi kosov, najlepše, obnemevajo...

...v oblakih na obzorju med Bazovico in Nanosom se pretaka daljni grom, a od tam ne prihaja dež v naš kraj...

Ko se povrnemo, bo na sredi mize dehtel iz vaze rumen nagelj. Tedaj se mi bo v grlu zagózdilo spoznanje:

Naj grem kamorkoli, jaz ne bom več nikdar nikjer doma; zakaj preveč je bilo razbito moje življenje v tuja si razdobja. V vseh menjavah mojih bivanj pa bo zlato prežarjeno to nenavadno desetletje na konju, ki počiva po begu iz požara in se pase med mejniki; in krona njegova je ta kotic, v katerem smo sami svoji in iz čigar kroga včasih le zato vstanem, da napravim red, ko se kaj zaplete med mojimi fantiči.

Počutite se prijetno, prijatelji: užijte uro, ki nam je odmerjena! Rumeni nagelj v vazi me opominja, naj se ne navezujem na ta kraj, kjer sem danes go-stitelj, jutri pa nemara niti gost ne bom več. Drugi ljudje bodo prišli in druge prijatelje sprejemali v akacijevu senco, in kdo ve, ali bo ta mali vrt še kdaj tako blagoslovljen z otroškim živžavom.

Pozabiti hočem... vsaj za to edino uro... da je neizmerno lažje iti skozi sence navkreber nego se s sončnega vrha spuščati v mračne doline.

OB NEZNANIH KOSTNICAH

Pridi, beseda, potisnjena v dno srca, ki čezenj valovijo dan na dan skrbi in posli in neusmiljene drobne bolečine! Pridi, beseda, rotim te pri petju majskih ptic, kličem te iz bujnega cvetja dreves, ki ne bodo rodila sadu, pa bodo že po-jutrišnjem ob vso dehtečo belino!

Mukoma prihaja beseda, kakor se je v hladu in suši mukoma pririnila iz zemlje ta čudna, trda, trpeča jubilejna pomlad. Dvignila se je iz otrplosti, ki so jo vanjo ukovali razbiti atomi, tuja, nepravna — in vendar tako zaželena. Nekdaj je bila kot sijajni, blesteči, z mavrico obsijani most oddiha med dvema skrajno-stma: zimo in poletjem. Prali so jo dežji, presevalo jo je umito sonce in ptice niso v začudenju obnamevale ob nenadnih snegovih in slanah, ob sovražnih burjah, ob kakršnih se krotki, dobrotni oblaki razbegavajo na vse strani. Ni bilo preveč svetlobe, ni bilo v ozračju tega silno drobnega prahu, da ne voš, ač je že od njega ali od svetlobe peče v oči. Veter od morja je božajoč naznanjal dež, zdaj pa veje mrzlo, da te reže do kosti, da te trga po senceh in tilniku ter iščeš za-vetja v zaprtem prostoru.

Beseda prihaja počasi in boječe, kakor bi čutila, da ni kos temu, kar hočem od nje. Prihaja zmedena, kakor da bi še pravkar strmela v sonce, ki ob večerih odhaja zgodaj iz jasnega neba: dolgo, dolgo žari rdeče in okroglo nizko nad ob-

zorjem, dokler ga nazadnje ne začne použivati siva, odurno dušljiva daljna stena; ali so oblaki ali megla ali dim ali kaj?

Ali res nič ne raste, ali res vse trpi?

Že nekaj časa nas približno dvakrat na leto obišče človek srednjih let. Pzovni in čaka. Ko zagledam nad ograjo njegov jasni obraz in odkrite, lepe oči, me prevzame slovesno občutje; kakor da je prišel sel iz domačega kraja... sel iz davnine. Nekdaj sem bil do njega zapet, izzivalen, bojevit, a zdaj so se ostrine ublažile. Udarjal sem, on pa je sklanjal tilnik — niti umikal se ni! Žolčno sem navrtaval njegove ideale, on pa se je le potrpežljivo smehljaj, srebal črno kavo in rjave oči so se mu vedno enako svetile. Prijazno se je pogovarjal z mojimi štirimi fantiči, ki sem jih bil pognal na vrt, pa jih je radovednost potiskala noter. Ko je bil nazadnje na obisku in sem ga pospremil iz hiše, je njegova beseda postala še zaupnejša.

„Če bi se želeli vrniti... če bi vam ne bilo moč dalje po svetu — pripravljen sem vam pomagati. Prepričan sem, da bi vam zgoraj ugladil pot in da bi se lahko mirno vrnili... da bi...“

Kot da so tisti trenutek stopila predme vsa moja čudna leta na tržaškem Krasu: nenavadno mile zime, hladna in mokra poletja, obilni zgodnjepomladni snegovi, burje, ob katerih silovitosti so odpovedale morilne naprave, neusmiljeni poletni žar, zoper katerega je veljalo samo eno: vzdržati!

„Na to ne rečem nič... hvaležen sem vam za prijazno misel... a kaj naj jaz tam... pri vas... Prebolel sem svoj delež. Naj grem vnovič trpet? Za spoznanje sem se sicer nagnil na levo: to je znamenje, da še nisem ostarel. Pač pa sem postal nezlomljiv, nepozabljiv.“

Da... Bolan sem bil od pogrebov, potem sem bil bolan zavoljo odhoda iz domovine, nato je prišel veliki poboj bataljonov... in živi ljudje so se začeli drug za drugim trgati od srca in se razkapljati po širnem svetu. Zdaj sem bolan, ker ne morem nikamor, ker se krčijo tla pod mano.

Tišina je velika, samo čuk se oglašja nemoteno, in jaz pripravljam besedo, ki bo tišino še povečala.

„Slišal sem, da tam... pri vas... ljudstvo do vodnikov ne kaže srčne odkristosti: kakor bi bil vmes prepad. Meni se zdi to umjivo, naravno. Da so vodniki v uri pijanega zmagoslavja odločili in izvedli skrivno pokončanje tistih deset ali koliko tisočev vojske, ki se je umaknila in bila vrnjena — no, nemalo je bilo napak v zgodovini. Da pa trupla niso bila prepuščena svojcem za pokop, ampak vržena neznanokam v nič in molk — to je vnebovpijoči greh zoper Stvarnika in zoper človeka. Kaj more priti dobrega iz te strašne praznine, ko minulosti s sedanostjo ne vežejo posvečeni grobovi, ampak le same nebogljene črne rute? Mar se ni Enemu že sesirila kri? Mar niso Drugemu segnila pljuča? Mar ni Tretjemu, ki je kot javni tožilec razpihoval sovraštvo, nazadnje počilo srce? Ali je res, da se Četrtemu suši hrbtenica? In da ga, ko hodi za pogrebi prijateljev, vidijo ljudje ter se tisoč oči upira vanj in pol z občudovanjem pol z mirom Stvarnikovega srda spremlja njegove omahujoče korake?“

Beseda, vrni se tja, od koder sem te priklical: vrni se v dno srca! Zakaj meni se že tresejo ustnice, že mi nekaj sili proti očem! Vrni se, trda beseda, in se raztali, zakaj maščevalnost je mati novega sovraštva in nove krvi, svet pa je potreben ljubezni. Skrij se, razbeljeno, slepeče majsko sonce, za južne oblake, zakaj zemlja je od usehlih potokov utrujena, rada bi se umila, rada bi se od-dahnila, rada bi napojena napajala rastline, ptice in ljudi. Daj mi roko, sel iz ldomovine... iz davnine, jaz ne morem nazaj, nisem dovolj močan, da bi prevzegal strašno dediščino. Ne morem nazaj, ker beseda skesane izpovedi še ni prišla, da bi zlomila oledeni molk, da bi v obremenjenih sprostita vrelec radosti... nimam še dovolj moči za pot nazaj.

Z L A G U N E

I

Tudi nocoj
je sonce umrlo nad laguno
na zlatem odru
in mrak ga je vzel med žalne dlani
do jutra.

V čoln sem potegnil vesla
in sklonil čelo —

saj ni človeka,
da bi ljubil odblisk prve zvezde
v mojih očeh.

II

Slani veter zvodnik
mi napija z vonjem po zreli pšenici,
srcu zavdaja
in poje pesem o sreči:
— Tam je celina,
tam so domovi, ognjišča
in na mizi kruh —

III

Votli veter,
ni me strah daljav!
Pozabil sem okus domačih brazd,
slast mirnih sanj,
odsev večernih ognjev
v očeh, ki prosijo ljubezni.

Popotnik sem,
berač po lastni volji,
sled v pesek pisanih besed
in priča drugačnih dalj.

Drugačna luč mi sveti iz samote,
ko pada noč
brez senc
in krvavi nebo
pod ostrimi perutmi
gorečih jader.

IV

Na dlani mrtvega morja
živim.

V

Grenki veter,
Kras te je spočel
med brinjem
in nad laguno boš izhlipal
v nič;
morje, jadra in galebe
proti jutru spet bo porodila
mati noč

in na daljnem, davnem nebu bo lebdel
nekdanji mir.

VI

...molk je le odmev
pozabljenih besed
iz večnosti...

VII

zdaj mi nobena zvezda
zenic ne snubi
zdaj me tema prebada
strupeno želo
zdaj bom razpel najzadnje jadro
rdeče jadro
srce

JANKIELOV KONCERT

JANKIELOV KONCERT, eden najlepših in najzanimivejših odlomkov Gospoda Tadeja, je bil že preveden v slovenščino. Društvo prijateljev poljskega naroda je v Ljubljani proslavilo stoletnico epa (1934) in tedanji poljski častni konzul v Ljubljani, univerzitetni profesor dr. F. Stele je recitiral ta odlomek v prozi. Pozneje (1946) sem ga prevel v Rimu kot emigrant, stopajoč na Mickiewiczovo pot „romanja“ v mislih na prividno slavnostno vračanje v domovino, kot Dombrovski iz Italije na Poljsko, „da združi se z narodom“. Ob stoletnici pesnikove smrti ga zdaj Meddobje objavlja v tisku.

T. D.

(Ko je z Napoleonovo vojsko leta 1812 prišel na Poljsko tudi vodja poljskih legijonov v Italiji, general Dombrovski, sta se sestala tudi Zoška in Tadej ter se spričo poljske vojske zaročila.)

Takoj ko so podložni novico to zaznali,
skočili so k Tadeju, k nogam so Zoški pali.
„Na zdravje gospodarjem!“ kričijo vzradovani.
Tadej pa njim nazdravlja: „Živéli, soobčani,
Poljaki - svobodnjaki!“ — „In ljud enakopravni!“
doda Dombrovski. Vsi pa: „In vojskovodja slavni!“
„Živi naj vojska, narod! Živé naj vsi stanovi!“
Iz tisoč grl glasi se „živijo“ med zidovi.

Med tem so na dvorišču se že zvrstili pari:
častniki in dame, vaščanke z legijonarji.
„Hej, polonéz!“ kričijo šlahta in ljudstvo vaško
in častnik že iskat gre — muziko vojaško.
Sodnik pa v tem se skloni k ušesu generala:
„Ukaži, da bi godba vojaška ne igrala.
Veš dobro, da zaroka je mojega nečaka
in da v družini naši zaroka se je vsaka
slavila — in poroka — z godbo po domače.
Tu imamo cimbalista, kobzárje in goslače,
poštene muzikante! Goslač za lok prijemlje,
kobzár z očmi kar prosi in kozji meh objemlje.
Če odpravim jih — ubožce —, mi slednji njih zaplače.
Še to: na drugo godbo narod naš ne skače.
Naj ti začnó, naj ljudstvo napleše se veselo,
potem pa nam pripelji vojaško še kapelo!“...

Naj bo! —

Hej! je zavihal goslač rokav z naslado,
krepkó prijel za gosli, uprl jih pod brádo
in z lokom kot s konjičkom v tekmi prek strun zadirja.
Kobzár po tem uvodu napné kôzja mehinja
in kot da s krili udarja, komolec privzdiguje,
mehove polni s sapo, si lica napihuje,
da zdi se ti, kot hotel v nebesa bi vzleteti,
kot da je sinček „Burje“, v ličeca napeti.
Le cimbal ni. —

Bilí svirači so med svati,
a spričo — hm! — Jankiéla nihče ni smel igrati.
(Kje bil je tá to zimo, nihče ni vedel v vasi,
zdaj pa z vojaškim štabom naenkrat se oglási.)
Vedo vsi, da ni mojstra nad njim v tem instrumentu,
nihče ne meri z njim se v spretnosti, v talentu.
„Zaigraj nam!“ ljud ga prosi, glasbilo mu podaja,
a žid se opravičuje, češ, roka mu nagaja,
odvadil se je igranja, gospôde se sramuje —
le klanja se in umika. — To Zoška opazuje,
potem pa k njemu skoči, pálčici mu sune
v dlaní, naj z njima udari že enkrát na strune;
z drugo rokó pa gladi starčku brado sivo,
proseč ga: „Jánkiel dragi, ugôdi dobrotljivo,
saj moja je zaroka... Igraj, meni na ljubo!
Da boš mi igral na svatbi, nekoč si dal obljubo.“

Rad Jankiel imel je Zoško — na njeno je besedo
samo z bradó prikimal. —

Že ga peljó na sredo.
Stol prinesó, da sede, cimbele položijo
mu naglo na kolena, oči se mu orosijo
v ponosu in veselju kot veteranu v službi:
ko vnuki meč mu z zida snemó, smehljá se v družbi,
češ, da v rokáh ni meča imel že davno — davno,
pa ve zatrdno: tókrat bo z njim še sekal ravno...

Medtem ko dva učenčka pri cimbalih klečita,
navijata mu strune, da jih brenčé uglasita,
z napó odprtím okóm Jankiel premišljuje,
s palčicami v rôkah ko otrpel pričakuje,
nakar — z obema udari kot v zmagoviti slavi,
potem pa seka strune kot gostj dež v naplavi...
Vsi čudijo se — toda: to so preizkusni zvoki,
ker jih takoj prekine in palčki dvigne v roki
ter — udari spet... Zdaj palčki tolčeta mu milo,

kot da zvoní ob strune prelahko mušje krilo,
ki komaj jih zatrese v brnenja tiha... tiha...
V nebo zazrè se mojster, čakajoè navdiha,
premeri še glasbilo z očesom v čudnem žaru,
palčki dvigne v vis, spusti obe v enem udaru,
da vsem zastane sapa in —

s strun je zazvenela

mogočna veličastnost — kot turška godba cela
bi z zvončki se oglasila, z bobni in trobili:
Poljska tretjega maja!... So zvoki poskočili,
zadihali v veselju, razlili se v nasladi —

v ples hočejo dekleta, nestrpni fantje mládi,
a misli starcev grèdo nazaj v to srečno dobo,
ko je senat s poslanci napolnil glavno sobo
na magistratu v jutru po tistem tretjem maju,
da zvezo kralja z ljudstvom slavili bi v sijaju,
ko peli so pri plesu: „Živi naj kralj naš novi!
živi naj Sejm in Narod! Živé naj vsi stanovi!“

Mojster vse naglèje hiti in z zvoki skače,
kar — napačno udari, razglas je kot sik kače,
kot jekla udar po steklu — vse zdrzne se nevésečno,
med radost to pomešal predslutnjo je nesrečno.
Preplašeni slušalec se v skrbi je zalotil:
glasbilo razglašeno? Se mojster je bil zmotil?
Ne, mojster se ne zmoti! Zavestno vmes udarja
na to izdajalsko struno, ki razglasje ustvarja;
vedno močneje tolče v glasove te neprave,
naperjene sovražno proti akordom sprave...

Tedaj — Ključar se dvigne, zakrije z roko lica,
zavpije: „Glas poznam ta! Saj to je — Targovica!“
V tem hipu počí struna, mojster jo zavrže,
v najvišje žice udari, tok naglo se utrže,
pusti zdaj tenke glase in močno tolče v — base...

Iz tisoč silnih zvokov se kot vihar razrase
takt maršov, vojn, napadov, slišijo se strelí —
otrók stok in jok mater... tako je mojster smeli
podal strahoto „šturma“, da so ljudje drhteli,
jokáli ob spominu na Prago pri Varšávi
in nje krvavo klanje — kot zgodovina pravi.

Odleglo je, ko mojster — grmeč po strunah divje —
na mah je grom udušil, kot da ga v tla zabil je...

A komaj poslušalec od čuda se oddahne,
spet godba je drugačna, zvoné zdaj strune lahne,

natihoma brneče, rahlé kot iz tkanine —
 spet je kot muh brenčanje, ujetih v pajčevine...
 že več je strun brnečih, posamezne zdaj tone
 poveže melodija v sozvokov legijone,
 ki uvrščajo se v takte kot za pot težavno,
 družec v napev se tožni za ono pesem slavno,
 o „vojaku potepencu, ki po gozdovih blodi
 in v lakoti in bedi umira bogvekodi,
 padajoč s konjiča, ki ga pogleda milo,
 nato s kopiti izgrebe v zemlji mu gomilo...“
 O pesem stara, tožna, ki vsi so jo poznali,
 in poljski vojski draga! Zato takoj so zbrali
 vojaki se ob mojstru, poslušajoč s tesnobo,
 misleč na čas, ko Poljski — Domovini v grobu —
 zapeli so te pesmi in — v svet se razkropili.
 Ob njej let blodnih romanj zdaj so se spomnili,
 potov po morjih, goščah, po pesku in lediščih,
 sred tujih narodov, ko jih po taboriščih
 tolašil in razvnemal le ta napev je mili.
 Ob teh otožnih mislih glavé so zdaj sklonili —

pa dvignili takoj jih, ker mojster zvok v višino
 napel je, takt spremenil, zamenjal je vsebino.
 V nebo se je uzrl — oko užgè se z bleskom,
 oberoč zagrabi palčki in udari s takim treskom,
 s takó mogočno silo, da strune zazvene
 so kot medene trombe, hvalospev zapele!

In pesem zmagoslavna k nebu je kričala,
 koračnica poznana: Ni Poljska še propala!...
 Dombrovski, marš na Poljsko!... Vsi v plosk so se razvnili,
 takoj vsi „Marš, Dombrovski!“ v zboru so zapeli...

Se zdi, da tudi mojstra prevzeli so ti zvoki,
 ker palčki iz rok je spustil, visoko dvignil roki,
 z glavé mu na teména čepica je pala
 in dvignjena mu brada veselo vzplapolala,
 zakročila mu v licih z rdečico veselóst je,
 v očeh, polnih navdiha, se vžgala mu mladost je.
 Ko pa v Dombrovskega obrne pogled vroči,
 zakrili vanj z rokama in niz solza potoči:
 „O general!“ zavpije, „Litva, domačija,
 čakala je na tebe kot židje na Mesija!
 So tebe naši pevci med narodom glasili,
 ob tebi so nebeški se čudeži godili.
 Naš si! Bojuj se! Živi!“ zajokal kot dečák je,
 pošteni žid, ki Poljsko ljubil kot Poljak je...
 Dombrovski seže v dlan mu, zahvali se globoko,
 on z glave kapo snel je in mu poljubi roko.

VLADIMIR KOS

DEŽEVJE IN MIR

Stvari so obmolknile. Dežuje.
V dolgih, brezbarvnih kapljah.
V slogu starih zaves.
Enoličnost stoji ob zidu
in čaka na novo ljubezen,
česáje stezé.

Dežuje.

Opeke na mnogih strehah
šklepetajo,
a veter nosi daleč, daleč
napev.
Velika razločnost boža smreke,
ki s sladko skromnostjo zro
v nejasno lice.

šumoče mir.

Takó si zdaj blizu, Neizmerni!
„Pridi in ljubi,“
skoz dež šepečeš.
Bojim se.

RESNIČNA PRAVLJICA

Odkar je Juda Símonov iz Kerijóta prodal ljubezen
za smešno ceno vladajoči stranki, ne! za slast koristi,
hudobni Duh skoz čas in prostor tava
in išče propagandistov Boga Človeka,
žejen, žejen solzá oskrunjene lepote.
Ko sonce pade v mrak, strmi v prijazno žolta župnijska okna,
skoz dim molitve
kliče s sladko novim zvokom
v zmeraj isti trikót življenja
s Križanim,
s svetilko,
s samoto pisem hvaležnih.
Na dnu Ga hrepenenja žro
po Združitvi,
padli v čas brez veka.

Hudobni Duh ima srcé. Veliko. V kač kolobar zarito.
Odsev neznanih sob, obrisi vej, nebeških streh opeka
se vanj zakrivljajo.

Rdeča luč pri Antónu Svetem se ziblje z odmevi pevske vaje.
Zmeraj takó je.
Bog igra s solisti.

BOG D. P.

Bogá so izgnali v barake,
kjer veter kuka skoz špranje,
telesa tesnijo telo.

Bogá so pozvali v urade,
kjer Stroj z očali deluje
ob urah za stranke „Di-Pf“.

Bogú so svobodo obljubili
s krasnih sej kontinentov
za daljno bodočnost mejá.

In On si ureja barako,
kjer piskri s posteljo spiyo;
in On obiskuje Urad...

Na skrivnem skomizgajo mnogi:
„Zakaj enači se Bog
brez razlike?“ In čistijo noht.

NEPESEM

Večer je in ona razgrinja prt.
Kolikokrat?
Rože pred sliko poročno že spiyo,
po kavi diši,
v pritličju zaškripljejo duri,
umró.
Bolijo.

Nekje se vse ceste dotikajo.
Njega pa ni.
Z večnih teh sej za produkcijo svile
v močnejšem obsegu.
Ona pa čaka.
Voljnó.
In boji se — sreče.

Zdaj noč je, ki boža golotnost sten.
Križ je nekoč —
njemu na ljubo — v predal položila.
Že kava je mraz in rože so včeraj.
Pod srcem trepeče
jutri.

MIRKO JAVORNIK

PRIPISI K DNEVOM

Berem, da so v Ljubljani izdali pokojnega Toneta Debeljaka, velikega slovenskega kvantača, dolgo pripravljene prevod Balzacovih „Okroglih povesti“, z Doréjevimi ilustracijami ter Justinovimi grafičnimi prilipki k njim, ki so po vojni prav tako neogibno ilustrativno prekletstvo ljubljanskih publikacij, posebno domačih in tujih klasičnih tekstov, kakor so jim v besedno prekletstvo marksistične, polmarksistične in oportunistične bergle raznih rupljevskih, trdinovskih, liškarskih, ocvirkovskih, mrharskih in janeževskih izborov, uvodov in opomb. Navadna izdaja tega najnovejšega slovenskega Balzaca velja štiri tisoč, bibliofilska pet tisoč dinarjev; torej v slehernem primeru pol socialistične delavske ali uradniške plače. Kolikor poznam novo slovensko, iz gozda, propagande in „Papežinje Fauste“ zraslo vodečo — ne vodilno — plast, lahko ta razume „Les contes drolatiques“ kvečjemu kot pornografijo, ki jo je moral prevajalec napraviti dostopno s tem, da se je odpovedal jezikovnemu arhaizmu, vsaj približno enakovrednemu Balzacovi rabelajsovsčini. Nobena slovenska oligarhija ni še bila socialno tako ekskluzivna in ljubosumna, kakor je sedanja rdeča, slučajna: ne samo gradove, avtomobile, tujo valuto, oblast in toalete, celo tisto, kar se ji zdi pornografija, hoče z nedosegljivo ceno pridržati samo sebi. Za delovno ljudstvo, razcapani izraz teorije o enakosti, za tega nosilca vse oblasti ter imetnika vse posesti, je dober in sme biti dosegljiv samo Miško Kranjec. Joj in prejoj se mu! Ljudstvu namreč...

Umetnost, tako se mi vedno bolj končno zdi, je subjektivna, objektivna in absolutna. Subjektivna: osebna, izpovedna, primitivna. Objektivna: prikazovalna, realistična, naturalistična, fotografska, nujno statična, v skrajni posledičnosti „socialistična“. Absolutna: iz osebnih in zunanjih, namišljenih in realnih prvin ustvarjeni nov, harmoničen, vsakokrat emkraten svet: lepota, zakaj edina, tudi tako imenovana socialna naloga sleherne umetnosti je ustvarjati lepoto... Nobena od teh kategorij ni vezana ne na obdobje v kaki omiki ali razvoju, ne na njuno stopnjo dozorelosti, ne na osebnost. Pred tisoč leti spočeta, brezimna slovenska ljudska pesem je umetniško neskončno absolutnejša od poslednjih, najmodernejših Župančičevih ali Finžgarjevih peresnih tlak... Potem je umetnost še primarna in sekundarna, ustvarjalna in poustvarjalna. Poezija, proza, dramatika, upodabljalstvo, tematično skladateljstvo, čisti ples prvo; igranje, izvajanje glasbe, večina plesa, esejistika, vrhunska kritika drugo. Vse to namreč živi od druge osnovne ustvarjalnosti, od tuje sence, in je lahko izvirno samo po približanju, prijemu in obliki... Degeneracija umetnosti, porojena iz prevrženja vrednot, nastopi, kadar razvoj ali hotenje postavita drugotnost na prvo mesto...

Gradež 1945: zafrontno zabavišče kaosa plemen, obličij, polti, strasti in sovraštva, ki mu je ime VIII. armada. Vse je mimogrede; še vedno na podzavestnem begu pred smrtjo, ki je to vojsko tri leta gnala od zmage do zmage. Ljudje se mimogrede, za utrinek časa, zavedo sebe, ko jim v zakajenem, spolnega sopenja polnem dancingu, zazibanem v rdečo luč, med dvema nastopoma nagih plesalk

zaključuje v dušo nekaj večnosti ob Schubertovi „Ave Mariji“, ki se je kdo ve kako izgubila v ta program pozabljenja. Nekdo od spoznanja, od srda nad sabo, od nenadne živalske žalosti razbije sosedu na glavi lubenico, ki jo je kdo ve zakaj ves dan ljubosumno nosil s seboj. Vse beži pred kdo ve čim kdo ve kam. Zmaga, za katero vstaja groza pred vsem, pred neznanim... Edini odmev reda v tem iz tečajev vrženem času je neizprosno rdeče pokrivalo MPIjev in otožno, plehko, neminljivo ritmično blatenje plitvega morja s sipinami na roboh brnečega, majajočega se mesta. Galebji se z lačnimi krikii zajedaajo v sivo nebo in se utapljaajo vanj. Tudi oni beže... Pred čim?...

Prevajam Sartrovo dramo „Umazane roke“ in ne morem, da si ne bi posebe zapisal stavka: „Razumnik ni nikoli pravi revolucionar, je kvečjemu dober za ubijalca...“ Komu bi pisal razglednico z njim? Kocbeku? Vidmarju? Ne, mislila bi, da ju hočem kompromitirati... Zemljaku, ki živi streljaj od mene? Še manj; kompromitiral bi sebe, prisojajoč mu, da bo kot včeraj imenovani opolnomočeni minister novega reda razumel...

Navzlic uničujoči teži izgubljanja po vsemogočnih, zaključenih prazninah italijanske prve gotike nista zastoj popoldne in večer, prebita danes v Bologni. Dve uri dolgo sedim sam pred barom v senci palače Accursio in gledam, kako se zardela emiljska majska noč plazi v zadnje kaplje pijače v kozarec. Nasproti so mi ozka, v vis kipeča, skrivnostna vrata v nekaj, kar mislim, da je gotška kapela. Ob njih po modri oblečen in ostrizen človek poseda ali postaja, kakor je pač družba, ki prihaja ali odhaja iz zagonetnega prostora. Moški, ženske, hlastnih obrazov in s seboj zadovoljnih, važnih gibov. Govore v nedogled, da me spominjajo Shakespearovih dveh korcev plev s skritima dvema zrnoma in s tistim, kar iz tega izvira. Govore „neskončno mnogo ničesar“ ko taki, ki rešujejo svet, ne da bi jim bilo za to treba kaj storiti. Ko me naveličajo, da moram oditi, pogledam v diskretni neonski napis ob kamnitem podboju: „Sindikato upodabljaajočih umetnikov“... Zdaj razumem, zakaj mi je popoldne tako čudno presunil navzlic velikosti pritlikavi Manzùjev kip kardinala Lercara v zaprašenem zakotju vase sesajoče ogromnosti cerkve sv. Petronija. Hodil sem okoli njega uro ali več, da bi odkril kaj velikega, razen imena, a sem kljub sveži pozlatitvi povsod dobil le na plesen zaudarjajoče lise, ki jih je na soho posmehljivo metalo pisano, neskončno visoko gotško okno nasproti. Zdelo se mi je, da hodim po smetišču... Zdaj vem, kaj je bilo: umetnost, ostarela, preden je utegnila biti mlada; umetnost ustvarjena ne v samoti bolečine in veličine, temveč v sindikatu upodabljanja z besedo...

Ne vem, zakaj danes poslušam „Glasbo po željah“, najneumnejšo, a najbolj priljubljeno oddajo našega tržaškega radia. Vsako tretje sporočilo me zbode, ko se neogibno začneja: „Ob odhodu v novo domovino...“. Kakšna mora biti dandanes ona stara, prva, prava, edina, komaj za lučaj kamna od tod, če ti največ mladi ljudje, ki so komaj včeraj skrivaj stopili čez njen prag, niso iz nje prinesli drugega ko naglo pozabljenje in še naglejšo radost nad novo, o kateri ne vedo nič — če bo asfaltna ali peščena džungla, samota ali mnogota, domotožje ali pozaba, mati ali mačeha, odrešenje ali poguba... Njim, ki odhajajo, je vseeno kaj, samo da ni tisto, kar so pustili za sabo, pa če bo tudi pekel... Meni, ki sem že deset let, kjer pač sem, domovina, ona stara, prva, prava, edina, navzlic Cankarju in skušnjam le še ni vlačuga, ki bi si jo z nekaj beliči v žepu lahko kupil na slehernem tujem oglu... A radio neusmiljeno poje, oro in delj, o veselju nad odhodom v nove domovine... Zgrabi me, da bi ga razbil — a bom mar s tem zadužil resnico, kaj so oni tam čez napravili z domovino, staro, prvo, pravo, edino, da more beg iz nje celo mlademu biti radost? „Ob odhodu v novo domovino...“ — najbolj tragična, najbolj krvava balada slovenskega komunizma. Klopčiči, Bori, Seliškarij — največji honor in honorar bo vaš delež, če si jo upate zapeti!

Večerna ubranost: vzpenjača je obstala nekje med ničem in neresničnostjo. Morje tam spodaj dere v sto rekah proti obzorju lovit izgubljeni odsev zatona. Me-sec visi nad njim mehanično in papirnato ko v podeželski opereti. Okrog njega je raztresenih nekaj zvezd ko zlat pljunec nekoga, ki se je razsrdil nad slabo burko... Na lepem me prebode nesmiseln strah: kaj se ne bo vse to zdaj zdaj izrodilo v tisti mlečni jutranji somrak, ki ni nikjer tako nemogoč, posmehljiv in boleč kakor v tem mestu, ki nam mora biti vse, a ni nič?

Prodajalka listov na Quai des Orfèvres, kjer sleherni jutro tega meseca v Parizu kupujem vse, kar me o vsakdanjem svetu zanima, mi po štirinajstih dneh zaupno ponudi „take“ slike. „Seulement pour les clients sérieux... Stereoskopske... Zajamčena nemška produkcija!“ To zadnje poudari tako, ko da gre za kroglične ležaje, solingensko nerjavečo zajemalko ali za brzostrelko. Presenečen, ko da se je zvrnil name notre-damski zvonik, se hočem prepričati... Res! Pošastno res! „Imprimé à Kiel — Nachdruck verboten.“ Od razočaranja sedem pred prvi plesnjivi bar in ob plehkem perrnodu začenjam navzlic vsemu odporu verjeti v nezadržno degeneracijo Francije. Celo tisto, v čemer je veke nesporno prednjačila v svetu, ji morajo zdaj dobavljati premagani Nemci. Njen poslednji poraz in najnovejša ekonomska zmaga čarovnika dr. Erharda!

Zgodovino pišejo najprej zmagovalci, potem premaganci in nazadnje nepristranski sodniki, če jim prvi in drugi niso uničili vse zase neprijetne snovi, jim prekrjčili virov ali njih samih vdinjali sebi. Komur se mudi pisati zgodovino, je vedno kriv in se hoče prati. Včasih se zabavam, kaj bo nekoč z zgodovinami, kakor jih pišejo ali dajejo pisati Churchill, Trumani, Titi in kar je še podobnih „velikih“ pritlikavcev tega veka. Morda se jim bo le posrečilo umreti prej, preden bodo do golega postavljeni na laž...

Moj humanistični, v nazaj zaverovani evropski kulturni mesijanizem, s katerim sem hotel to poletje Amerikancem odkrivati Evropo, je dobil danes nepopravljiv udarec. Po prvem popoldnevu Rima in po obveznih, a slabih fettuccinah pri „Alfredu“ predlagam katakombe in klasični sprehod mimo Koloseja in Caraca! do njih. A Mr. A. misel odločno odbije, rekoč: „Ne zanima me kaj je v Evropi bilo pred dva tisoč leti, temveč kaj bo leta dva tisoč.“ V mojem izčrpnem in na moč skrbno ter pisano sestavljenem programu so vse možnosti in variacije, le te ni. In ni minil niti prvi od dvajsetih dni, ki so nam jih njegovi dolarji usodili prebiti skupaj!... Mrs. A. ga zaradi finosti karajoče pogleda, a na dnu se strinja z njim, čeprav misli na bolj dosegljive datume: na popoldanski shopping, na Via Condotti, na cocktail-party v „Hasslerju“ in na klobuk, ki ga bo imela Mrs. Luce. Vdam se, toda ostaja mi paradoks, ki ga ne morem razumeti in ki mi ga niti „Bocca della verità“, kamor mi po shoppingu le uspe za trenutek zateči se, niso razjasnila: kako da sta za oznanjanje tega epochalnega stališča „na licu mesta“ pripravljena zabiti v mesecu dni Evrope petindvajset tisoč dolarjev, pripravljena trpeti vso muko počudenja po raznih Cookih in Transworldih? Pa ne da zato, ker vesta, da bo navzlic temu doma njuna družabna cena neznansko zrasla — bila sta v Evropi in poznata tam „Alfreda“, Kolosej, papeža, „Buco San Rufillo“, spašnico italijanskih kraljev, „a chap called Michelangelo“, ki je slikal pet let ležé vznak, in pa „Mirko who knows everything“, a ni hotel poslušati njunega nasveta, da bi svoj negotovi kulturni poklic zamenjal s prodajanjem mehaničnih japonskih igrač po nočnih lokalih, „realizing“ petindvajset dolarjev na noč... A za razočaranje se jima bom maščeval. Romantično, v duhu svoje ostarele, višeske celine: ne bom ju peljal do Fontane Trevi, da bi vrgla vanjo novce za poroštvo vrnitve sem...

Amater, diletant je prav za prav človek, ki živi, da igra, piše ali kar koli ustvarja, poklicnik pa tisti, ki igra, piše ali ustvarja, da živi. Poklicnost ima vedno pri-

zvok prodajanja. Zaničevanje do amaterja in amaterstva, do diletanta in diletantstva, je prav za prav le izraz najotipljivejše, najbolj zavržene konkurenčne zavisti: tiste iz trebuha...

V nič sesuti, čez sleherno verjetnost in celo prividnost razdejani Monte Cassino tisto davno jesen tik po vojni je moje najbolj zmagoslavno doživetje teh desetih let: priča, da je človek nad strojem, natura nad tehniko, pamet nad številom in zavest nad strategijo. Sedimo v senci tistega, kar je nekdaj bilo prvi hotel v mestu, zdaj podobnem pošastni mesečni krajini iz sanj. Poljski polkovnik, ki je vodil zadnji naskok na Cassino, pripoveduje; mirno, z glasom človeka, ki se je izgubil v privid... Hrib s samostanom, ki ga je vse celinsko izročilo sovražeči protestantovski britanski general dal tako hladnokrvno in brez potrebe uničiti, se vzpne tik od ceste s strmim, kraškim pobočjem v višavo. V pobočju so ždeli Nemci, ki jih mobena sila ni mogla iztreskati iz plitvih votlin. V ravnini, od vznožja dalje in v razvalinah mesta Kanadčani. Po treh mesecih vsevrstnega a zastonskega obmetavanja s smrtjo je general zbesnel in sklenil napraviti konec. Poklical je dvesto bombnikov, ki so nekaj dolgih ur deževali na ta cassinski breg uničenje, kar ga je bilo najnovejšega, najbolj ognjenega, najbolj dušечеlega pri roki. Kanadski polk se je moral seveda poprej umakniti iz svojih jazbin, da je napravil dovolj prostora za gorečo preprogo, ki naj bi zaдушila mesto, Nemce in sveto goro. Ko so se strupi malce razkadili, je hotel zasesti breg in zmagati. Namesto tega je dobil nasprotnika ne v njegovih, marveč v lastnih zapuščenih postojankah. Stotine in tisoči ton mehanizirane smrti so bili zastonj, Monte Cassino je bilo treba zavzeti tudi v dvajsetem veku na edini, v tisočletjih preskušeni način: v boju moža z možem. Navzlic razdejanju in smrti je zmagal človek...

MILENA ŠOUKALOVA

IZ PRERIJE

Ob močvirju trs sameva,
Vsak dan tam preko prešteva
vodne trave.
Ko veter poljubi jim glave,
se pripognejo do vodé.

Takrat, ko se je ves raztrosil,
je nad njim
goľobov dvoje zaplahutalo
v megleni dim,
v gladino kot kristali
so sončni žarki posijali
skozi meglo.

Od dne do dne
samotnejši postaja kraj.
Veter v travi zašumi,
a nič več kot tedaj
po šipku ne diši.

BRANKO ROZMAN

T E D A J

Ko so drevesa vsa slečena,
in se svetijo v vlažni goloti,
tedaj vse veselstvo po gnitju diši.

Na poševnih strehah je mir
in na oglodanem žlebu je mir
in na zgaranem kolovozu je mir
in modra megla je zavesa
med tu in tam.

Tedaj sem ves tih,
enostaven,
ves sam s seboj,
s svojimi ubogimi prsti.

Tedaj,
tedaj je vse v meni — čakanje.

ŽIVČNOST

Sredi belih
ploskev sobe
sem kot v kocki,
ki zdaj zdaj
nekdo jo spustil
bo na tla.

Monotoni zvoki ure
so brezvodne
kaplje časa
na sencà.

Kot da sfinga
kačje čara
me v kričeči
mir.

V črnih krogih
leta v kocki
gnusen
netopir.

KAREL MAUSER

JOHN KOVACH

Počakal je, da je budilka oddrdrala svoje klicanje, potlej se je še v postelji uprl na noge, se pretegnil, vzdihnil kakor vsako jutro in sedel.

Kako hitro mine noč.

Noge je spustil na tla, s prsti tīpal za copatami, se obul in stopil do okna. Precej se je že zdanilo. Toliko svetlobe se je nacedilo iz dima in megle, da je dobro razločil tri visoke topole, ki so s kratkimi in gostimi vejami boljčali v sivino.

Potlej so se mu oči ustavile ob stari, na pol podrti garaži. Takrat, ko je kupil tole hišo, je bila garaža še čedna, čeprav je les klical po barvi. Leta in ta čudno prenasičeni zrak pa so ųo do kraja scefrali. Še stoji, toda segnite deske vise na vse kraje in vedno se mu zdi, da bo prvi hud veter pometal to trhlenost na kup. Škode ne bo velike. Ljudje so ta kraj pričeli opuščati kmalu potem, ko se je preselila fabrika. Ljudje so odšli, on je ostal. Kakor je bil sit tistega ločja, ki je pričel rasti za topoli, sit tudi dolge, čudno rjave trave, premakniti se ni hotel. Pa bi se morda, da se ni toliko spremenilo.

Kupil je hišo kmalu po tistem, ko se je oženil. Trije otroci so se rodili za temi lesenimi stenami. Louis, Steve in Agnes. Louis je zdaj poročen v Akronu, Steve se je odselil na Euclid in se tam oženil, Agnes pa je obžalovala mater, se poročila in odšla z možem v Florido.

Že dolgo je brez žene. Umrla je kar tako mimogrede. Na cesti. Zbil jo je avto. Dva tedna se je mučila še potlej po bolnici, dokler ni zašla.

Skoraj vsak dan, ko pogleda skoz okno, obudi misli, vzdihne, pljune dol na vrt in se odloči, da bo odšel v pokoj. Toda potlej se le opravi, pristavi za kavo, se umije, napravi dva sendviča in ko kava zavre, pricurne malo mleka in sede k zajtrku. Dolgo se ne more obirati. Treba je na bus do Public Squara in tam presesti na St. Clair bus. In tisto postajanje in čakanje včasih vzame po četrt ure. Ob sedmih že pritisne gumb pri stroju.

Ve, da ne bo šel v pokoj. Ne more iti. Navadil se je dela in če pametno premisli: kaj za ljubim Bogom naj počne sam v hiši? Louis pride vsako leto enkrat na obisk, Steve nemara trikrat, Agnes pa komaj na dve leti. Karte pišejo za praznike. To je vse. Na njegovo samoto malo mislijo. No, saj na to tudi ni čakal. Je vedel že naprej, da se bodo potepli. Če bi ona še živeła, da bi bil dom res dom, potlej bi nemara še kdo kanil. Če ne zavoljo drugega, zavoljo otrok, da bi jih stari materi obesili.

Tako gre vsako jutro mirno na bus. Preden vstopi, porine s tremi prsti v usta cmok žvečilnega tobaka. Tega se je navadil v fabriki.

Tam mu nekam odleže. Vse diši po olju in ta duh mu dobro dene. Stroji čakajo lepo v redu, luči so prižgane in še na žarnicah lepe zlate sože olja. Ko se oglasi zvonec, pritisne na gumb. S čudnim tresanjem se zažene brusilno kolo, rezgetu podobno šumenje se umirja in ko dobi kolo polno silo, samo še prijazno godrnja. V zadnji hlačni žep si zatakne cunjo za brisanje rok in se razgleda po delu. Trije dolgi svedri. Specialno naročilo. Vzame sveder v roko in ga vrti. Gleda naročilo, pregleduje toleranco, posebna navodila. Nerodno in zamudno delo.

John je dober brusač. Nobenega dela se ne boji. Samo nekaj ga plaši že dobre štiri mesece. Roke se mu tresejo. Teden nazaj je zavoljo tresočih se prstov zadel s svedrom ob brus in bilo je za sto dolarjev škode. Klicali so ga v pisarno in boss ga je prijazno ošinil od nog do glave.

— Staramo se, John, kaj?

Smejäl se je, ko mu je kazal pokvarjeni sveder. Za dobro tisočinko je pod mero na udarjenem mestu. Za nobeno rabo.

— Nesreča, — se je čudno smehljäl tudi John. Toda vse v njem je jokalo. Bal se je ure, ko mu bo nekdo rekel: staramo se. Te besede ni hotel slišati. Kakor da je v njej že smrt, tista lepa krsta, podložena s svilo, in vse kar potlej pride.

Štiri mesece se že trudi, da bi umiril prste. Na skrivaj jih krivi, jih skuša držati ravno in pri tem stiska zobe, da se mu na robovih ust cedi slina iz stisnjenege tobaka. Včasih se mu zazdi, da se prsti ne tresejo več, da so čisto mirni, prav taki kakor takrat, ko je prišel k stroju. Potlej z grozo vidi, da se trese mezinec, da se trese prstanec, da se tresejo vsi prsti. Kakor nalašč, da se mu posmehujejo kakor boss: Staramo se, John, kaj?

Po trikrat, po štirikrat včasih približa sveder brusu, da bi ujel konice centrov v luknjice. Ne gre. Prsti se tresejo, cela roka trepetä in John čuti, da mu težke kaplje stoje na čelu. Položi sveder nazaj na mizo in s cunjö obriše obraz.

Potlej se mu posreči, da sveder ujame v center. Kolo se bliža jeklu, brus počasi liže vrteči se kos in neznansko veselje ga objame, ko vidi, kako zgineva hrapava vrhnja plast, kako se jeklo sveti, kako postaja čisto, kar mora biti.

Danes je dobre volje. Stroj, ki ima sicer včasih svoje muhe, ne nagaja. Dva svedra sta že gotova. Obrisal ju je s cunjö, vsakega že trikrat premeril. Taper, toleranca, vse v redu, kakor stoji v naročilu. Zdaj brus liže zadnji komad. John si tiho žvižga in s cunjö briše roke. Ura je tri. Še eno uro.

Vzame komad iz centrov, meri. Še dve tisočinki predebel. Devlje ga nazaj. Kakor zakleto. Roka do rame trepetä kakor veja. Trmasto poskuša, čeprav mu nekaj dopoveduje, naj sveder dene na mizo in počaka. „Nisem star, zmorem, kakor zmorejö ti mladi. Pokažem jim, tudi bossu pokažem.“

Švistnilo je, dolga črna maroga se je zadržla v gladko jeklo in Johnu so se zamegle oči.

Držäl je sveder v tresočih rokah, ga obračäl in globök črn madež je sikäl vanj kakor gadova glava: Me vidiš, me vidiš?

Sosed na stroju je prišel do njega in čudno kinknil z glavo.

— Sanavagan! In čez dve inči debel!

Ni ga slišäl. Dvignil je glavo in pogledäl proti pisarni. Boss je mirno sedel pri oknu in nekaj pisäl.

Stisnil je sveder v roko in počasi šel med stroji. Zdelo se mu je, da je sveder neznansko težak, da je v njem vse, kar sploh ima, da so še tisti trije topoli in čisto ločje, tista krsta, s svilo podložena in tista zadnja pot, ko te na posebnem vozičku porinejo pred oltarne stopnice, kjer dobiš zadnji žegen.

Boss je s priprtimi očmi vrtel sveder v roki. Ni se smejäl.

— Bom vprašäl, John, — je rekel mrzlo. Ni ga pogledäl.

Tri dni po tistem so ga prestavili k drugemu stroju. Za otroke. Dali so mu stol in z majhnim stožčastim brusnim kamnom je čistil luknje, ki so bile hrapave.

Gledäl je okoli in s čudnim motnim pogledom obstäl na svojem starem stroju. Mlad, močan fant je stal za njim. Tak je bil nekoč on. Nič se mu ne tresejo roke, s smehom dene sveder med centre.

— To bo lahko delo, John, — je slišäl bossa.

Samo z glavo je prikimal in sedel.

Mirno je tekel motor, mirno se je vrtel stožčasti kamen. Johnu se je zdelo, da je vse lepo mimo, da sedi na tarči, da ga vsi gledajo, da vsi hodijo v pisarno ogledovat njegov zadnji sveder z globoko črno marogo.

Doma je koj legel in niti kave ni pogrel. Tudi zjutraj ni več stopil do okna kakor ponavadi.

Star!

In potlej je prišlo tisto popoldne. Kosilo je kakor vselej pojedel na stolu poleg stroja. Čudno truden je bil, v glavi ga je stiskalo. Naslonil se je na stroj, s hrbtom oprt na železne škatle ob strani.

Ko je zazvonilo, se ni zganil. Ni pritisnil na gumb, ni se zravnal, ni pogledal na uro kakor ponavadi.

— John! — ga je poklical sosed. — Kovach!

Ni odgovoril.

Mlad fant od onstran ga je sunil v ramo. Samo za spoznanje se je nagnil, toda vzdignil se ni. Fant je pokleknil in se mu zastrmel v obraz.

Iz nosnice je Johnu počasi mezela kri.

— Kap, — je nekdo votlo rekel.

Potlej so prišli z nosili, nekdo je obrisal sesedlo kri na Johnovem stroju. Tudi luč je nekdo ugasnil.

VLADIMIR KOS

UBIJMO BEG

Na deblo, od rose mokró,
naslonjen čakam morilcev in zore nad klancem.
Hladno je od poznih zvezd.
V vrhove stvari se vrača mehko življenje luči.
Med časom in časom prepeva ptič o ljubezni.
Proseče. Plašno. V globlji molk.

Morilci z razumnejšimi trepalnicami.
Uporniki z vestnim smehljamem.
Od vetra ožgani. Z naklom cest in s kislino mezd kovani.
In z dnov milostjo.
Že gora prižema se k čelu.
Kaplje brlijo za nas. Mlad dim se k nam kadi.

„Ubijmo beg!“ smo zavpili. Včeraj. Na koncu misli.
„Ubijmo beg — iz časa!“
Megla odhaja od spomenikov.
Sonce prinaša zlató, novosti in kri.
Od ceste se bližajo straže.
Na deblo naslonjen ubijem svoj nežni beg.

ČRKE BESEDE MISLI

R U D A J U R Ć E C

HALLDOR KILJAN LAXNESS

Vsakoletna podelitev Nobelove nagrade je za ves svet velik dogodek: nagrado prejme vedno pisatelj svetovne veljave. Taki so bili Mauriac, Gide, Thomas Mann, Hemingway, Faulkner, Winston Churchill. V zadnjih letih pa se je zgodilo, da je bila nagrada podeljena pripadniku narodov, ki to nagrado prisojajo. Švedski in norveški pisatelji so bili pri tem izjema: pisateljica svetovnih razmerij je bila Sigrid Undset, ni pa zajel tolikega pomena predlanski nagrajenec Pär Lagerkvist s svojim delom „Barabas“, kmalu so pozabili na pisateljico Selmo Lagerlöf in njenega „Goesta Berlinga“. Nagrado za leto 1955 pa je dobil Halldor Kiljan Laxness, dosedaj precej neznan islandski pisatelj, ki pa po svojem delu spada v vrsto velikih svetovnih pisateljev. Halldor Laxness priznava v svojih spisih, da se je mnogo učil pri Sigrid Undset. Odmev njegove nagrade je tolik, da mu obstajajo enako literarno slavo, kot je bila slava velike pisateljice Sigrid Undset, ki je lani umrla v New Yorku.

Med obema — Laxnessom in Sigrid Undset — je precej podobnosti. Oba je na začetku literarne poti zajel velik duševni mir: Sigrid Undset je prešla v katolicizem, Halldor Laxness se je odvrnil od njega, komaj da je potrkal le malo na vrata samostanov in velikih katoliških romarskih cerkvá. Toda Sigrid Undset je v svojih spisih močnejša in nasilnejša, njeni liki so izraziti svečeniki za borbo s krvjo in strastmi. Laxness se kaže v svojih mnogo bližji Selmi Lagerlöf; Islandija je glavni junak vsega njegovega pisanja, kakor poje vsebino duše in srca pri Selmi Lagerlöf gozd in tihota miru nad švedskimi planjavami in jezери. Halldor Laxness je poet svoje domovine. Kadar hoče biti borben in trd v presoji sveta in njegovih krivic, tedaj krene drugam po svoje like.

Islandija stopa z Laxnessom v vrtinec idej sveta in njegovih bojev v času, ko se toliko piše o zatonu civilizacij in propadanju kultur. Rodil se je v deželi, ki je ogromen otok v brezbrežnosti severnega dela Atlantika. Po površini je otok skoraj tako velik kot polovica Jugoslavije. Na njem živi najmanjši narod na svetu, ki pa mu priznavajo vsi kritiki — vsaj sedaj ob Laxnessu —, da je obenem najbolj lite-

raren narod na svetu. Islandski narod ne šteje niti 200.000 duš; sama Islandija jih preživlja komaj 120.000, nekaj nad 60.000 jih pa živi v raznih glavnih mestih sveta, kjer so po večini vodilni gospodarstveniki in industrialci. Njih besedni zaklad je zelo bogat — obsega nad 50.000 besed — in vsak Islandec ima to prednost (ali pa tudi nadlogo), da se zna izražati v prozi in v verzih. Vsak Islandec — vsi so pismeni — je pesnik in pisatelj. Oblikovalno sposobnost jim takó kakor pri Slovencih povečuje dejstvo, da ima njihov jezik dvojino in srednji spol. Jezik pa ni o-hromel zaradi svojega bogastva, kakor pri Kitajcih (ti morajo pomen besed menjavati s spreminjanjem višine glasu in napeva pri izgovarjanju), ampak se še danes množi besedni zaklad z različnimi prevedenimi in zloženimi besedami. Čudne so zloženke, nočejo tajk in nove izraze si kujejo sproti. Vsi moderni pojmi dobe takoj svoj islandski izraz; telefon je na primer „glas, ki žubori po niti“.

Tako postane vsak Islandec literat iz bogastva svojega jezika. Poleg besed se zliva v dušo in srce poezija islandskih sag, najlepših in nastarejših ljudskih pesnitev na svetu. Te sage so rastle med ljudstvom obenem z njegovo zgodovino. Višek so dosegle tedaj, ko je bila v zgodnjem srednjem veku Islandija samostojna republika, njeni državljani pa kmetiči in aristokrati obenem. Republiko so trdno ohranjali v državnem zboru — althingu, ki se je prvič sešel l. 930 in postal tako najstarejši parlament na svetu. Pred norveškimi in danskimi osvajalci so sage ohranjale narod svoboden in neodvisen tja do 13. stoletja, ko je zadnjič zapel v poslopju parlamenta vzdani zvon in je Islandija postala del Norveške in pozneje danske kraljevine. Po prvi svetovni vojni so Danci vrnili Islandiji nekaj svobodščin, l. 1941 pa je Islandija oklicala popolno neodvisnost in prelomila z dansko krono. Sage so ustavile svoje vire ob koncu 13. stoletja, ohranjale pa so narodu dvoje: ideal svobode in bogastvo jezika, ki je prajezik za ostale tri skandinavske jezike, kakor je bila latinščina vir za romanska in severna grščina za ostala grška narečja.

Halldor Laxness ni krenil v svet svetovne literature osamljen. Poleg njega šteje svetovna literatura med svoje še dva islandska pisatelja, Gunnarja Gunnarssona in Kristmanna Gudmundssona. Dela Gunnarja Gunnarssona so izšla tudi v slovenskem prevodu. Pred njimi je bil velik predstavnik islandske književnosti Jon Svensson, čigar delo „Nonni“ je prevedeno v vse svetovne jezike. Poleg pisateljske slave pa si je Svensson ustvaril veliko ime tudi kot jezuit in misijonar na Japonskem.

Vsak velik Islandec je obsojen na to, da mora iti po svetu. Islandija leži tako, da so mesta New York, London, Pariz, Kopenhagen in Stockholm približno enako daleč od Reykjavika, prestolnice republike. Kopenhagen je za Islandca predmestje Reykjavika; Islandec gleda na Danca tako, kakor gleda Prus na Bavarca ali Arabec na Turka, to je s prezirom. Toda ta prezir ni izraz ošabnosti, nečimrnosti ali domišljavosti; pri tem je vidno le veliko domotožje, prikrito trpljenje zaradi tega, ker ni ves svet tako posvečen z resnicami in izkušnjami, kot jih je Islandcu v zibelko položila muza, ki je pesnila sage. V sagah bi moglo biti za Islandca in vsakega zemljana vsega dovolj, ako bi bil svet omejen samo na tak otok, kakor je Islandija. Raj je bil otok nekje v davnini in brezbrežnosti in ga ni več najti — sage so Islandiji dolga leta čuvale vitez raja, ki ga islandec mora danes iskati po vsem svetu. Modrost in lepota sage bi mogli še danes nuditi zdravilo in opoj, ako bi bil ves svet tak, kakor je bila Grčija v dobi Homerjeve Ilijade, ali če bi bila za španski svet danes Španija isto, kar je bila v dobi Don Quijota, ali za katoliški svet danes Divina Commedia to, kar je bila katoličanu v sredini srednjega veka.

Tak je bil Laxness, ko je v prvih letih po dvajsetem letu starosti potrkal v Kopenhagenu na vrata velikega katoliškega konvertita Joergensena. Močno je bil pod njegovim vplivom. Napisal je zbirko esejev „Katoliški razgledi“ in se odpravil v kartuzijanske samostane v Luxemburgu, Franciji in Angliji. Povsod je ostal le po nekaj mesecev in ko je bil povabljen v zavod De Propaganda Fide v Rimu, je mimo Rima pristal na drugem koncu Evrope. Na Siciliji je napisal svoj prvi velik tekst „Veliki tkalec iz Kašmirja“. Načrte z Rimom in verskim poslanstvom je opu-

stil, v svoj dnevnik pa je po izidu tega svojega velikega prvenca napisal: „Ko sem končal zadnje poglavje knjige, sem čutil, da sem se popolnoma razgalil. Nikjer v vesolju ni bilo zame krpe oblačila, da bi z njo zakril svojo goloto.“ Velike besede mladega pisatelja, ki meni, da je prišel na prag Faustove izbe, a je samo obračunal za mediteranskim svetom, prepelnim luči in barv. Laxness se je vrnil v svoj svet. V domačem Reykjaviku je odprl delavnico posebne vrste. Sicer živi v svoji vili, kjer dela vedno vsaj osem ur na dan, obenem pa je prišel s posebno kulturno ustanovo med svojim ljudstvom. Vsako popoldne prebije v prostorih „Kluba lepe knjige“, urejuje revijo in vsakemu naročniku pokloni letno še dve knjigi, izvirni ali prevoda. In to za 100 kron naročnine. Med 120.000 Islandci doma ima 6000 rednih naročnikov. Vsaka njegova izvirna knjiga pa izide v 8000 izvodih in s tem je islandski knjižni trg nasičen, saj vsak Islandec njegovo knjigo tudi prebere. Če bi hoteli izvesti primero med Islandci in Slovenci, bi revija pri Slovencih morala imeti vsaj 60.000 naročnikov, knjiga pa naklado 100.000 izvodov.

Večino svojih del je Laxness napisal v hotelskih sobah v New Yorku, Parizu, Kopenhagenu ali Moskvi. V New Yorku je bil največ v družbi Uptona Sinclairja, Faulknerja in Hemingwaya. Ko se je oddaljil od katolicizma, ga je komunistična levica začela proglašati za svojega, vendar je sam prav ob podelitvi nagrade v Stockholmu to sorodstvo zavrnil. Njegovo sodobno pisanje preveva velika zaskrbljenost zaradi bodoče usode Islandije med ameriškim in evropskim kontinentom, toda pri tem ni sledu o cenenih političnih geslih, ki bi hotela vso problematiko spraviti na najpreprostejši imenovalec. V delu „Požar v Kopenhagenu“ se Laxness (kot junak Arnas) sreča z nemškim trgovcem, kateri skuša izrabiti zmedo ob požaru, ki je uničil važne listine o islandski zgodovini. Trgovec je dosegel pri danskem kralju, da proda Islandijo Arnasu, a tako, da ostane otok še v danski zvezi, Arnas pa bo imenovan za podkralja svoje dežele. Toda Arnas zavrne mešetarja: „Ali ste že kdaj doživeli, da ste po dolgem križarjenju po morju nenadoma zagledali na obzorju Islandijo, kako se začne dvigati iz penečih valov... Na dnu se gore umivajo v zlatu valov, nebo jih pa na vrhu zavija v svoj snežni oblak. Nikjer na svetu ni lepšega prizora kot je ta, ko se Islandija dviga iz morskih valov. Že samo ta prizor nam je dovolj, da razumemo, zakaj je bilo na tem otoku napisanih več lepšlovnih knjig kot pa na vsem ostalem svetu... Upam, da ste me razumeli, za zdaj in za vselej: nikdo ne more kupiti Islandije.“

Predlanskim je izšlo njegovo zadnje večje delo „Atomstoedin — Atomaska postaja“. Iz islandskega severa pride v Reykjavik kmečko dekle, da si poišče službo. S seboj ima le majhen kovček, v sebi pa polno bogastva sag in doživetij s planjav in gora na severu, kjer pase oče čredo na pol divjih konj, s sosedi pa gradi — cerkev. Dekle Uglá (Sovooka) bo v mestu v službi pri očetovem rojaku ministru, v prostih urah pa se bo hodila učiti orgljanja, da bo v domači cerkvi mogla voditi petje vernikov. Reykjavik je poln mešetarjev. Minister prodaja deželo Amerikancem kot „atomsko postajo“, dekle pa se srečuje z ljudmi, ki skušajo rešiti deželo sag in jo obvarovati pred nadlogami, ki so jih prinesli tujci s svojimi „Cadillac“ in ogromnimi možnostmi zaslужka in razvrata. Tisti, ki preveč verujejo v sage, si začno domišljati, da so postali polbogovi, tisti, ki se razvrata ne morejo upreti, postajajo tatovi, sleparji in verižniki, pastorem se začno majati oporniki in nasedajo prve mu, ki začne smešiti Lutra in njegove privide. Uglá pa skuša živeti svoje življenje, saga ni glavno sredstvo za obstanek, je le zgled, tuj vpliv je le privid, ki ne more prodreti skozi steno resnice. Vse je lahko za tistega, ki se oklene lagodne izbire, pade na kolena pred mogočnikom in ga molí. Uglá se odmakne temu svetu, oropana vsega, le z velikim šopkom rož v naročju. Na severu vabijo gore, vabijo pašniki divjih konj. Saga uči samo to, da je preizkušnja pred človekom, tako kakor sonce pred dnevom, spopad z neizbežnim, usodno nujnim in neizogibnim. Kdor v borbi pade, mu šele saga odpre svoje hrame miru in slave. Minister je Uglá ponudil sijaj in bogastvo, toda na njegovem obrazu je bila le maska — za njo pa islandska neizbežnost in s to se je Uglá odločila umakniti v svoj svet. Vlada je Amerikancem

prodala Keflavik za atomsko postajo, toda v Reykjaviku so delavci in vsi ljudje hodili po svojih poslih kakor vedno in Uglya odhaja z njimi proti mestni meji in si v slogu stare sage poje pesem: „Oli Figur je padel, mračnež svojega ljudstva, hudič pa je odnesel Keflavik; sklenil je prodati deželo, odkopavati je začel kosti, prožen, kot da je iz kitove kože. Prinesel bo atomsko vojsko v Keflavik. Oli Figur je padel, mračnež svojega ljudstva, trpeči satan iz Keflavika. — Pogledala sem, kako bi po najkrajši poti prišla iz mesta. Pritisnila sem si šopek na prsi še močneje in hitro vzela pot pod noge. Kaj bi bilo še vredno življenje, ako ne bi imela tega šopka rož v naročju?“

Tako zaključuje Laxness „Atomsko postajo“, bridko satiro na razmere v prestolnem mestu. Teško bi bilo najti knjigo, kjer bi bila dnevna politična aktualnost podajana s tolikšnim deležem poezije in smislom za ravnotežje in zdrav razum, ki je oznaka vsake knjige s klasičnimi vrtilinami. Pär Lagerkvist je s svojimi deli bliže sodobnim strujam, ki zlasti med eksistencialisti zro na svet pesimistično, ameriški pisatelji (Faulkner, Hemingway, Tennessee Williams) režejo v človeka s kamnoseškimi noži in se bore s skalami, Laxness pa je s svojim pisanjem mnogo bližji struji italijanskih neorealitov, kakor da bi bila Islandija prav tako polna luči in poezije kot sončna Italija. Ali je to le naraven stik med kulturama, ki sta si le na videz tako daleč: na jugu mediteranska, polna antičnega humanizma, na severu pa počóče bajeje islandskih sag, le daljni odmev svojih sestra v svetu Homerjevih pesnitev?

—

Joergensen in Vilibrord Werkade — prvi Danec, drugi Nizozemec sta bila okrog l. 1920 med narodi severne Evrope predstavnika tiste miselnosti, ki se je najbolj približala katolicizmu. Joergensen je našel katolicizem v senci bazilike sv. Frančiška v Assisiju, Vilibrord Werkade se je iz sveta pariške boheme umaknil v Beuron in postal služabnik religiozne umetnosti, ki se je tedaj širila po vsej Evropi iz tega žarišča dominikanske kulture. Joergensen je pisal o mistiki in poeziji iz sv. Frančiška, še ves potopljen v svet impresionizma, Werkadejeve in njegovih tovarišev umetnine so blestele v mirnosti barv klasicizma, ki se je hotel približati celo že spokojnosti barv na ikonah Bizanta in vzhodnega sveta.

V tem ozračju je Laxness srečaval katolicizem — pa se v njem ni našel. Islandija je dežela brez sonca in toplote. Tega obojega je mnogo samo v dušah islandskih ljudi, ki še žive iz sag in narodnih legend.

Laxness je krenil v bližino katolicizma po drugi poti, izbral si je trdoto posvečenega miru benediktinskih in kartuzijanskih samostanov. Človek na pragu tega stoletja je v njem krenil drugam, kot pa so hodili veliki konvertiti nekaj let pred njim. Mimo Rima je kot dvajsetleten mladenič odšel na Sicilijo in tam napisal svoje prvo delo — razgalil se je pred svetom in v tem svetu zanj ni bilo tistih oblačil, kot so jih našli tisti, ki so živeli iz idej 19. stoletja, to je pozitivizma v filozofiji in zahajajočega impresionizma ter simbolizma v umetnosti. Mediteranski svet ga je zajel z vsem svojim soncem, v novem svetu pa tu ni našel dovolj ostrih spoznanj, ki bi mu mogla premagati napetosti in krize, za katerih rešitev se je še vedno zatekal v sage.

Vrnil se je v svoj svet, odnesel iz sredozemskega obzorja domotožje po klasični popolnosti in humanizmu. V vseh svojih spisih se pogosto z ljubeznijo vrača v spoštljivo zamaknjenost nad lepoto in bogastvom pravil reda sv. Benedikta.

—

Povest „Salka Valka“ je začel Laxness pisati v Hollywoodu. Odločil se je napisati besedilo za film o tem islandskem dekletu in njeni borbi proti tujim izkoriščevalcem. Poprej se je že seznanil z Uptonom Sinclairjem in postal njegov velik prijatelj. Načrt s filmom ni uspel, pač pa je iz libreta nastal roman — in spopad z ameriškim svetom. V svet je prišlo Laxnessovo pisanje, namenjeno Uptonu Sinclairju — spis je velika obtožba ameriškega materializma. Pripadnik najmanjšega

naroda na svetu je v tem pismu izpraševal vest narodu, ki je stal na pragu največje moči in slave.

V dobi po drugi svetovni vojni se je potem dogodilo, da je Islandija postala tako rekoč predmestje New Yorka, toda v ameriškem svetu je postalo Laxnessovo ime in ime njegovih sodelavcev in tovarišev tako upoštevano, da je glas islandske knjige v trenju duha in misli enako močan, kot je kritika ostalih ameriških piscev. Najmanjši in največji narod na svetu sta se v republiki duha pomerila in si priznala enakopravnost.

Ena tretjina islandskega naroda živi izven meja domovine; če bi vsi prišli domov, bi jih ne bilo toliko, da bi se mogla zapisati številka 200.000. Laxness živi le malo doma in rad veliko, veliko potuje. Isto delajo tudi njegovi tovariši — veliko del je moralo nastati v sobah tujih mest in pod nebom, kjer ni sijalo domače sonce.

Toda njih dela ne preveva raztrganost kozmopolitizma ali pa jokavost domotožja. Pač pa vsi pišejo o svojem islandskem svetu in ljubezni in vere v dom je tem več, čim večja je razdalja od domačega krova. Domovina in njen svet sta v tem večnem oddaljevanju in približevanju samo pridobila — v besedi in pesmi svojih sinov je Islandija stopila v zbor velikih narodov in islandska književnost je narodu pridobila tisti grb in pečat, ki nista manjša od največjih narodov. Služba kulturi in duhu razbija pregraje med ljudmi in narodi. Plačilo — sicer pride le redko ali pa sploh ne — niti ni važno, važnejše je spoznanje, da med malimi in velikimi narodi razlike padajo in da jih najuspešneje rušijo služabniki duha in peresa.

OBZORJA EVROPSKE KNJIŽEVNOSTI

Nobelova nagrada je bila podeljena Halldorju Laxnessu. V svet vodilnih evropskih književnikov je bil pritegnjen pisatelj, ki ima sicer okoli sebe narod književnikov in pesnikov, ni pa mogel računati na tako mesto v svetovni literaturi. Vsaj v polpretekli dobi bi bilo težko pričakovati, da bo islandski pisatelj prehitel vrsto kandidatov, med katerimi so Graham Greene, Julien Green, Montherlant, Cocteau. Poleg tega je prejel nagrado pisatelj, pretežno romanopisec, in to v času, ko se rado poudarja, da je roman v krizi. Islandija je na robu Evrope. Obenem s krizo politične zavesti se Evropi napoveduje konec njene civilizacije, evropsko kulturo čaka zaton, kakor je bilo to usojeno celi vrsti civilizacij pred našo.

Za mislece 19. stoletja se je kriza evropske literature začela z vznikom kritike. Oče evropske književne kritike Sainte-Beuve je iz kritike ustvaril posebno literarno zvrst, evropskega intelektualca pa je zajela nova doba z vrtincem gesel, med katerimi je bilo tudi to, da je vsega pisanega in tiskanega preveč; kulturna elita je postala že tako razgledana, da romanov, pesnitev in dramskih del ni več brala, pač pa je o njih diskutirala. V glavnih evropskih središčih so nastajali literarni saloni, kjer se dela niso več brala, pač pa se jim je posvečalo mnogo debate. Sredi prejšnjega stoletja je to stališče kritičnosti tako prevladalo v Evropi, da je Burckhardt obupan vzkljnil: „Sam si bom izbral ideal, za katerega bom umrl, in to bo kultura stare Evrope!“

Danes spadata med najbolj čitani deli na svetu: A Study of History, avtorja Arnolda Toynbeeja in Les Voix du Silence, ki ga je napisal André Malraux. Obe deli sta kritičen pogled na celotno ustvarjanje človeštva, kjer se Evropa izlušči iz svojega stolpa slonokoščeniosti. Toynbee posega in vzporeja z evropsko vse ostale svetovne civilizacije, Malraux pa skuša ob evropskih umetninah najti vzporednost in vsebinsko sorodnost umetnin drugih narodov na svetu. Kritika prejšnjega sto-

letja je pomenila obračun z vsem delom brez smernic in osnov za naprej, dekadenti našega stoletja so mogli ugotoviti o neizhodnosti samo potrditi. Veliki pisatelji našega časa ne ohranjajo veljave s svojimi pesniškimi deli ali romani, pač pa se iz njih ohranjajo maksime in aforizmi, ki skušajo najti filozofski in ideološki smisel civilizacije in kulture, ki se ponuja. Valery se ne ohranja kot pesnik, pač pa kot mislec, dramatik Giraudoux ne ostaja na odru zaradi svoje virtuoznosti, ampak zaradi idej, ki presejajo francoski in evropski svet. Gide je šele komaj umrl, pa že zahajajo njegova dela v zaton; bodočnost obetajo le majhni kopici njegovih rekel in definicij.

Ernst Robert Curtius je napisal knjigo „Eseji o evropski književnosti“. Še pred Toynbeejem in Malrauxom podčrtava misel, da genij pesnika, pisatelja in sploh umetnika ni omejen samo na lasten narod ali na sodobnost. Pesnik Virgil ni izraz rimskega genija, ampak sega širše in postaja genij vesolja. Homer ni samo pesnik antike, v njem žari genij vsega sredozemskega sveta. Kritika ne izloča in ne ubija, skuša le izluščiti moč in silo genija, ki ni več samo francoski, evropski, ker sega čez meje v vizije vesolja. Balzaca ni mogoče razumeti brez poznavanja francoskega sveta, toda njegov pomen presega francoski okvir in zato Curtius vključuje Balzaca v vrsto genijev človeštva, ki gre od Virgila, Danteja, Cervantesa in Shakespeara do Goetheja, Emersona in Hofmannsthalja v našem času. Med vsemi temi navaja Curtius Virgila, Danteja in Balzaca kot glavne stebre tiste evropske kulture, ki zavzema vesoljni pomen. Na teh stebrih se je ohranila evropska kultura in mogla oplajati — po Curtiusovem mnenju — dva sorodna svetova: ruskega in ameriškega, v zboru pisateljev Emersona in Dostojevskega, med pesniki pa Puškina in Whitmana. Evropska literatura je vključila vase ruske in ameriške tokove, Virgilov, Dantejev in Balzacov svet je v svoje vesolje vključil dva nova kontinenta.

Malrauxove in Toynbeejeve študije skušajo ovreči pesimizem, ki je pred sto leti zazvenel iz Burckhardtovih besed. Evropa, ki je tedaj v njegovih očeh bila obsojena na smrt in bi se mogla ohranjati samo še v svojih razvalinah, se je odločila za poskus, kako vključiti v svoj krog vse tiste civilizacije in kulture, ki so jih napovedovali kot njene naslednice. Velika poglavja v Toynbeejevih in Malrauxovih knjigah so posvečena orientu in ponekod se slišijo očitki, da je prevelik poudarek na vsem, kar naj prinese vzhod. Zato se na drugi strani rado poudarja, da prihaja z vzhoda požar, ki bo Evropo upepelil. Toda med idejami in stvaritvami vzhoda je polno drobcev, ki so jih tam vsadili ljudje iz Evrope, vzhodna kultura se ne ponuja kot popolna neznanka. Kjer je evropski umetnik in mislec zaslutil skrivnost veselja, tam je enak ali pa vsaj zelo blizu mislecu in umetniku z vzhoda. Obe kulturi, zahodna in vzhodna, se ne srečujeta več kot nasprotnici, nikjer se ne kažejo znaki, da bo vzhodna tista, ki bo ponesla zahodno v grob.

Prehajamo v dobo, ko se vse presnavlja, pa tudi vse ohranja. Spopadi in katastrofe, včeraj še predmet možnosti ali resnega razglabljanja, postajajo danes nepojmljive. Pred sto leti je Burckhardt pesimistično obrnil stran evropske kulture in zaslutil njen konec. Ponujajo se celo klice optimizma, vsekakor pa zmaguje spoznanje, da ni res, da bi bile civilizacije obsojene na smrt; sedanje stanje celo upravičuje naziranje, da ne morejo umreti.

ČAS NA TRIBUNI

BUENOSAIREŠKA „OKROGLA MIZA“

Zorko Simčič: Nekdo izmed odgovarjajočih na Anketo 1954 pravi, da je videti, „kako je vraščanje v kulturni svet novih krajev težko, skoraj nemogoče, da ostaja kot predmet obdelovanja le spomin in doživetje v zvezi s spominom, ne pa nekaj sodobnega. Nekaj časa bo taka literatura še mogla dajati sadove, a ko se bo še bolj povečala časovna oddaljenost, bo vse zamrlo, če ne bo pognalo v novi zemlji novih korenin. S tem se bo sicer oddaljila od domačnosti, a tu ni pomoči. Slovenska literatura bo splahnela: doma zaradi utesnjenosti, zunaj zaradi posušenih korenin. Branži se vdora krajevne mentalitete je do neke mere dobro, a ob samem naslanjanju na nekaj, kar je ostalo v mislih v spominih ljudi, vdora ne bo mogoče preprečiti. Treba bi bilo zato zajeti malo bolj brez strahu po tem, kar imajo druge dežele, pa vendarle ohraniti v vrtnicu orientacijo“.

Nekdo drugi piše: „Kulturna popotnica, ki smo jo prinesli s seboj, pohaja. Če hočemo kulturno živeti, nam ostanejo samo te izbire: napotiti se k tujim virom, ali pa usahniti, otopeti, predati se tokovom, sredi katerih živimo. Da bi se človek napotil k tretji izbiri, to je, iskal virov v danes zaslužjeni domovini, kjer je vsako človeško udejstvovanje v službi dialektičnega materializma, je prav tako nesmiselno. Verjetno bi človek še mnogo prej postal internacionalni materialist.“

Spet tretji: „Versko življenje, življenje po veri in kultura so najbolj dragoceni sadovi družbe in posameznika. V njih je jamstvo za obstoj naroda. Zato morajo vse druge dejavnosti le-tem služiti in ne narobe. V zapadnem svetu pa je že dalj časa težnja, da naj te vrednote služijo tvarnemu blagostanju, ekonomiji, imperializmu, ali pa se jim umaknejo. Pri nas — tudi že dalj časa — je še bolj opazno mnenje in delovanje po tem mnenju, da naj te vrednote služijo politiki in sicer predvsem strankarski politiki. Velika zmeta, ki je rodila že težke posledice! In s tem smo pri točki, ki je že našla neprekosljivo formulacijo v stihu: 'Ne vpregaј Pegaza v galejo!'"

Kakšna bi bila po vašem — v zvezi s temi tremi mnenji, sukajočimi se krog različnih vezanosti naše književnosti — bodočnost naše pisane besede?

Dr. Tine Debeljak: Bodočnost naše emigracijske književnosti bo kratkotrajna: dokler bo živel sedanji piscoči rod, morda od sedanjih dvajsetletnikov nazaj. Drugi bodo verjetno pisali že raje v tujem jeziku, ki jim bo bližji, pa

vendarle že kolikor toliko v slovenskem duhu, dočim bodo poznejši že verjetno asimilirani v jeziku in duhu s svojim okoljem. Zanimivejši je problem notranjega razvoja emigrantske literature. Kakšen bo nje slogovni, vsebinski, duhovni razvoj? Danes večina zamejskih pisateljev piše v realističnem slogu iz spominov, iz spominov na predvojno dobo celo več kot pa iz spominov na vojno dobo, iz katere še nimamo nobenega reprezentativnega dela, ki bi ga sleherna emigracija pač morala dati, če hoče opravičiti svoj „exodus“. Toda ta tradicionalizem v svojem bistvu ni slab, kajti priča, kakoj je emigracija živo zvezana z domom, od katerega se duhovno odtrgati ne da. Toda zdaj gre skozi našo emigracijsko literaturo tudi že nov duh — duh svetovljanstva, motivne in problemske odtrganosti od naše tradicije in duh asimilacije v slogu in problemih okolju, v katerem živimo. Tudi literatura že teži v abstraktnost, v kateri likovna umetnost ne ustvarja samo modnih del, temveč tudi že pomembna, najpomembnejša med nami. Literatura ne postaja samo obrt iz rutine na podlagi slogovnih pridobitev preteklosti, temveč že tudi sama prodorno, pionirsko išče nova pota, ki bi nas postavila na svetovno gladino. Tu sta dve nasprotji, ki sta očitni: konservativna struja in revolucionarna, kakor pač ustreza temperamentom umetnikov. Ne odrekam pravice delovanja ne enemu ne drugemu. Priznavam, da lahko oba ustvarita dobra dela, če sta svobodna v ustvarjanju in — vezana v tistem, v čemer naša zamejska literatura biti mora, če hoče, da je naša: povezanost v slovenstvu. To slovenstvo pa se ne kaže v gasparijevskih motivih iriških hlač in naškrobanih peč, ne v kodrovskem prmejdustvu, temveč tudi v jakopičevskem navalu demonskih barv in dinamičnih potez, ki so bile včasih videti tako kozmopolitske, pa so zdaj dobile pridevnik najbolj slovenske umetnosti. In največje! In take umetnosti bi si želel: kozmopolitsko vsečloveške v najvišji tehnični stopnji, pa vezane na slovenstvo z načinom samo našega mišljenja, čustvovanja, poetičnosti, tako da bi tujec občutil v nji naše slovensko svojstvo. Kakor smo včasih govorili o Adamičevem primeru: tak pisatelj ni vezan niti nujno na naš jezik, je lahko kakor Prešeren v prevodu: slovenski duh v tuji besedi. Hudo je samo to, da danes še natančno ne vemo, kaj je slovenstvo in njega bistvo, samo čutimo ga lahko s srcem in intuitivno. Tako slovensko umetnost pa ustvarja umetnik v različnih slogih in me zato ne moti Mauserjevo domačijstvo, Bukvičev naturalizem, Kociprova impresija, ne Kosova abstraktna poezija. Edina vezanost slovenske literature v tujini je ta notranja, mistična vezanost z narodom, ki sicer ne deklamira o narodu, temveč ga priča z vso silo, tudi kadar riše večerna razpoloženja v tujini.

Danes gremo pri nas v romantiko, kakor sem jo napovedal ob Balantiču v Zimskem zborniku, doma so v najbrutalnejšem materializmu: zato naša literatura je in mora biti vezana tudi na zavest posređovalnosti svetovljanstva v tradicionalnost, cepljenja slovenske kulture za dvig na višjo ravan. Mora biti „progresivna“. Ima torej tudi pionirsko nalogo, ki pa ni dana vsem, ampak le — v tem se kaže pomembnost piscev — išočim pisateljem. Snovno bo šla iz čustvenih opisov spominov v realistično oblikovanje emigrantskega življenja ter bo tako, kakor se že vidi, pritegnila vse kontinente v svoj oblikovalni krog. Preteklost, sodobnost in utopija ji ne bodo tuje. Tega problema in tega bogastva se sedaj pišoči emigrantski pisatelji zavedajo in tudi ustvarjajo iz njega z večjim uspehom, kakor se nekaterim zdi. Treba je samo pomisliti, kakšen odstotek Slovencev je v novi emigraciji in kaj kulturnega nudi v primerjavi s celoto v domovini. V tem malodušje ni na mestu, bolj je v tem, da bodo usahnili pisatelji in ne bo nobenega dotoka ter da bo odpovedalo občinstvo, ki bo predvsem v mlajšem rodu izgubilo stik s pisateljem.

Ga. Danica Petričkova: Kot vsaka, je tudi slovenska književnost doživljala prelomne dobe, ki so nujno vezane na časovne ali zgodovinske prelome. Leto 1918, 1941, 1945. Toda v vseh teh dobah je ostal vedno središče dobe in sebe samega, — pisatelj, umetnik, ki je moral najti pravi odnos do zunanjih sprememb, pri tem pa ohraniti popolno notranjo svobodo prvič do motiva, drugič do doživetja

in končno do svoje stvaritve same. Pisatelj, ki je moral imeti jasen in trden odnos do teh treh prvin, je ostajal in živel v svetu prelomnic, ki so ga naravno nekako vezale, čim jih je zaznal kot stvarnost. Toda vezale tako, da je to vezanost ali povezanost notranje popolnoma obvladal, nadziral in nato oblikoval v svoji stvaritvi tako, kakor je osebno to dojel, hotel in mogel.

Prav tako tudi sodoben analitik, pa tudi epik, rešujeta iz vezanosti samega sebe in podajata v delu nov lik človeka ali harmonično vizijo sodobnega sveta, bodisi domačega ali zamejskega. Ali se bo posrečilo v zamejstvu, v tako imenovanem svobodnem svetu, reševati čas, ki doma počiva v zaprtih predalih? Vsekakor kaže nekaj poskusov, da so take možnosti in sposobnosti v naših zamejskih ustvarjalcih. Dvomim sicer, da bi kdajkoli kakšna emigrantska skupina v tujini samostojno rešila katerikoli kulturni problem svojega naroda v celoti. Ustvarja pa lahko vmesne člene in morda daje lahko celo smer razvoju. Prepričana sem, na primer, da bi nekaj prepričevalno močnih, modernih slovenskih zamejskih stvaritev odjeknilo tudi v doma živcih ustvarjalcih in njihovih delih. To bi bil eden redkih, a možnih primerov, ko bi emigrantska veja pozitivno oplajala matično deblo in tako opravičila svojo odcepitev od njega. Ta in oni naših zamejskih ustvarjalcev bi se v svojih delih lahko povzpeli do take višine, če bi mu okoliščine to omogočile. Slovenska kulturna akcija naj bi zato vztrajno skušala ohranjevati in večati razgibanost in spodbude med ustvarjalci in sprejemajočimi. Sredi take kulturne živahnosti pisatelj ne bo onemel, ko bo izčrpal svoje spomine, ki jih je zaradi notranje potrebe morda moral izpisati. Iskal in našel bo novo ravnovesje. Morda je celo prav, da se ne bo mogel nasloniti samo na tujakšnjo kulturo in tako zapasti novim vezem, ker je le-ta premlada, sama komaj v povojih, iz katerih ni kaj črpati in zajeti. Nujno pa se bo moral razgledati po raznih tujih sodobnih smereh. V taki svetovljanski mnogoliki orientiranosti bo laže našel nov oseben ter svoji narodnosti in osebni biti skladen izraz, kakor pa bi jo v mentaliteti ene same kulture, ki je naši celo močno tuja.

Spomin mu bo ostal posoda, ki ne obsega samo preteklega, ampak daje že okvir bodočemu in neslutnemu, kar je lahko vir bogastva za motiv, za doživetje in za stvaritev.

Okolje, v katerega se bomo morali vsi uživeti in ki bo postalo del naše biti, ali jo bo vsaj po svoje oblikovalo, bo gotovo dalo svoj pečat umetniškemu izrazu ustvarjalca. Bo pa brez dvoma tako, po sili kozmopolitsko, še najprej osvobodilo našo književnost vezanosti, ki je pač posledica vezanosti naše miselnosti na sploh. Novo okolje ni krivo te vezanosti, saj smo jo prinesli s seboj. Iz nesmiselnega protesta proti novemu okolju smo se je v njem kvečjemu še bolj odklenili. Nekaj časa je tako vztrajanje razumljivo in psihološko opravičljivo. Ne moremo pa v nedogled vztrajati v nepriznavanju novega okolja in našega bivanja v njem. To je tako neovrgljiva stvarnost, da je nesmisel iskati nadomestka v zakoreninjenju našega dejanskega žitja v nekatere pojmovne anahronizme. Tak način izražanja ljubezni do domovine je zgrešen, nezdrav in škodljiv. Ko se bomo zvišeli, spoznali in priznali novo okolje, se bomo zlahka znebili vezanosti naše miselnosti na sploh in bo svobodno, kritično dojemanje in mišljenje že samo po sebi izključevalo možnost obstoja književnosti zastarele tematike in nesodobnega izraza.

Vprašujem se pa, kdo bo to zamejsko dediščino, pa če bi bila še tako bogata, prevzel po naši generaciji, če bo ostala doma kultura podrejena vladajoči ideologiji in če ne bomo kos rešitvi problema zamejske mladine.

Dr. Ignacij Lenček: O bodočnosti naše književnosti v zamejstvu moremo le sklepati in sicer iz postavk, ki so dane. Pa še tako sklepanje je le verjetnostno, posebno, ker gre za kulturne pojave, ki se ne dajo docela vključiti v zakonitosti vzročnega sklepanja. „Duh veje, kjer hoče...“

Od česa je odvisna bodočnost naše književnosti? Najprej od tega, ali bomo imeli književnike in kakšne. To je spet odvisno od talentov. „Poeta nascitur“;

seveda tudi „fit“, a to le, če „nascitur“... So pa taki talenti redno redki pojavi, in ker nas je malo, je upanje skromno. Zato pa nevarnost večja, da se javljajo in uveljavljajo kot umetniki takšni, ki niso.

Pa denimo, da nam je Bog dal takšne talente. A to je šele podlaga. Gre za to, da tak talent ne ostane nezavest. Res je na splošno, da umetniška sposobnost kot aktivna sila elementarno hoče na dan, ustvarja. A za to so potrebni neki pogoji. Negativni: da ni ovir. Pozitivni: pobude.

Med ovirami bi nakazal le dve: vtopitev v vsakdanjost, ali kar je skoraj isto: ena ali druga oblika praktičnega materializma. Smisel za kulturne vrednote pada, talent okrne ali pa degenerira v umetelnost pridobivanja ali izživiljanja, golega bohemstva. — Druga ovira: narodna, kulturna, duhovna oddaljenost od slovenstva. Talent izgubi področje, življenjski prostor, da bi se v njem razvil. Vsaj za slovensko književnost je neploden.

Pozitivno so potrebne pobude. Umetniški talent je sposobnost, ki potrebuje pozitivnih pogojev, da se sproži. Pozitivni pogoji pa so notranji in zunanji. Notranjih je mnogo: notranja tišina, da človek prisluhne v sebe, v svet, v čas; notranja zbranost, da prisluhnjeno vsestransko doživi, začuti problematiko, zasluti globine; sposobnost za razmišljanje; smisel za umetniško poslanstvo in odgovornost, kar pa spet sponira smisel za kulturne vrednote, idealno prizadevanje, študij in spet študij... Pobude od zunaj: že možnost, da more svoje stvaritve objaviti. Še večja pozitivna pobuda je pričakovanje, zaupanje, klic — naj piše. Tu vrši Kulturna akcija neprecenljivo delo. Zainteresiran, čeprav objektivno kritičen sprejem njegovega dela od strani rojakov, priznanje dela ali vsaj prizadevanja, ki more dvigati kvaliteto. Druga vrsta zunanjih pobud je naš svet in naš čas, ki se javljata v nas samih, v naših srečanjih, v okolju, v dogajanjih, v tehničnih, socialnih, nazornih in sploh kulturnih prelomih dobe, kar vse dobiva izraza v moderni filozofiji in svetovni literaturi.

Če torej danes odkrito, iskreno, realistično gledamo na te in druge faktorje, ki so pogoj za kvantiteto in kvaliteto naše književnosti v bodočnosti, sklepam, da je naša književnost v zamejstvu dejansko obsojena na počasno zamiranje. Dejansko, pravim, ne nujno! Naše dejanske razmere kažejo na to, a te niso nesprenemljive! Obenem kažejo nalogo, ki jo imamo vsi, ki nam je slovenska književnost v tujini mar. Ker nas je malo in smo povsod raztreseni, je potrebna kulturna povezanost vseh brez izjeme, da razvoj obrnemo v drugo smer. Je, po mojem, dolžnost vesti, da vsak stori, kar more: umetnik svoje in narod svoje, narod v poedincih in v celoti. To je, po tistih institucijah, ki predstavljajo narod in ki trdijo, da zanj v tujini delajo.

Zorko Simčič: Premišljujoč zlasti o tistih delih odgovorov na ankesto, ki govore o strahu pred vdorom novokrajevne mentalitete, o pojemajoči kulturni popotnici, ki smo jo prinesli s seboj, o predaji tokovom, o morebitnih posledicah vsega tega — ali vam je znan kak podoben primer v zgodovini, ki bi nas mogel kaj naučiti?

Dr. Tine Debeljak: Zgodovinske zglede imamo. Kristan je še emigrant, pišoč v Ameriki, Adamič je že amerikansko misleč angleški pisatelj, pa vendarle še — kot je Župančič trdil — s slovenskim občutjem, dočim se, na primer, švedski laureat Snolisek v Aškerčevem času niti zavedal ni več, da njegov rod poteka od slovenskega pisatelja Znojčiča, emigranta iz časa preganjanja protestantov. To bo bodočnost tudi naše zamejske književnosti, če ne bo dotoka ljudi, ki bi jo prihajali mladit iz krajev kompaktnega slovenskega ozemlja. To pa je pri nas lahko samo še s Primorske in Koroške, dokler bo med nami visela železna zavesa. Poljska emigracija po prvem rodu velikih romantikov ni dala več velikih emigracijskih imen. Pač pa so iz centralne Poljske prihajali k njim opisovat emigracijske probleme tako Konopicka kakor Sienkiewicz. Tudi taki po večletni emigranti kakor

Reymont, so v tujini pisali poljske knjige, na primer Kmete — pa so se zopet vračali nazaj. Emigracija pa je tudi usahnila in dala angleške pisatelje, postavim — Conrad. V našem primeru bi le v zvezi z Goriško in Koroško mogel podaljšati življenje naše literature, ki pa ne bo toliko emigrantska, kakor — zamejska. Zato sem tudi za tesnejšo zvezo med nami.

Dr. Milan Komar: Če gledamo v preteklost in skušamo v njej najti podobne situacije kakor je današnja naša, je to pač zato, ker bi hoteli več jamstev. Toda slovensko literarno delo v emigraciji je avantura in tveganje. Ne zgodovinski zglede ne logična dokazovanja ne bodo mogla dati nikomur tiste trde varnosti, ki je znak notranje skladnosti človeka, ki gre vdano in srčno po poti svoje usode.

Dr. Ignacij Lenček: Menim, da so podobni primeri, ker je bilo v zgodovini dosti emigracij od babilonske sužnosti Judov naprej do danes. Je tudi dovolj primerov, ko so poedinci književniki odšli v tujino, bodisi prisiljeno, kakor na primer Thomas Mann, ali pa prostovoljno; tako so, na primer, Dostojevskega potovanja v Zapadno Evropo, leta 1862 in pozneje, imela silen pomen za njegovo literarno delo.

Primeri so, a kaj bi se mogli od njih naučiti, naj bi raziskali kulturni zgodovinarji. Lepa naloga. Vprašanja se kar vsiljujejo: emigracije, ki so se narodnostno in kulturno asimilirale, so do tega prišle brez resnega odpora ali kljub kulturnemu odporu? Kakšna je bila vzročnost: so narodno propadali, ker je zginjala njihova književnost, ali narobe: književnost je propadla, ker so se narodno zgubljali? Ali pa je bil obojemu vzrok kje drugje? Kaj bi glede tega pokazala resna analiza takoiimenovane stare slovenske emigracije, Staroslovencev v Severni in Južni Ameriki? Kaj pomeni primer Louisa Adamiča v našem pogledu? Kaj primer slovenskega časopisja v ZDA s svojo slovenščino in kulturno neaktivnostjo, skoraj bi dejal s kulturnim mulkom? V čem je naše stališče drugačno od stališča prve emigracije, ko gre za drugačno emigracijo, za drugo stališče do domovine, namerno, stalno...? Kjer so se narodne skupine v tujini obdržale, na primer Nemci v Argentini, kakšno je njih literarno delo? Obstoji, ali ne? Ali se pozna vpliv tujine in v čem? Je pozitiven ali negativen? V čem? In tako dalje in tako dalje. Morda bi se moglo iz odgovorov na ta in podobna vprašanja odkriti marsikaj pomembnega za nas, vendar bo treba zelo upoštevati posebnosti naše emigracije in našega časa.

Zorko Simčič: Problema vezanosti naše književnosti pravzaprav ne obstaja sam zase, saj je nedeljiv od problema vezanosti naših piscev in tudi — naših bralcev. Poleg tega je tako zavozljan, da v takem pogovoru niti vseh podrobnih vprašanj ni moči odpreti, kaj šele eno samo rešiti. Vendar bi bil zanimiv pogled na to: v odgovorih na anketo in sicer v zvezi s temi problemi, se govori o vezanosti književnosti na okolje, v katerem se razvija, o vezanosti po tematiki, ko nekdo pravi, da vsebinsko „ostajamo zadaj“ in o vezanosti zaradi ozirov na miselnost, ki vlada v slovenskih krogih. Kaj sodite o tem?

Dr. Milan Komar: Vezanost ni nobeno zlo. Človek živi med vezanostmi in more med njimi iskati svojo podobo. Kjer ni nobenih ovir, tam ni nobenega pravega izraza. Pri nas doma so v prejšnjih časih večkrat nosili na rokah razne mlade obetajoče ljudi. Taki „kronprinци“, kot je pravil Evgen Lampe, navadno niso dali pričakovanih sadov.

Številne ovire, ob katere zadeva naše literarno delo v emigraciji, niso same po sebi niti dobre niti slabe. Trdi stik z različnim in tujim, ni treba da ubije lju-bezen do našega, tudi ni želeti, da bi nanj nekako uporno reagirali in se zagrizeno vrgli spet v objem slovenstva, kajti različno se ob različnem zave in opredeli. Kdor se ni odprl drugačni stvarnosti, ne more živeti samosvojega pristnega življenja in narobe, kdor ve, kaj je in kaj mu gre, ga stik z drugačnim ne bo ogrožal. In še nekaj: samo tisti, ki živi svoje življenje, more iskreno doumevati različno od svojega. Kdor se priliči, išče v tujem le sebe in tujega, nikdar ne bo v globini doumel.

Vprašanje ni „vezanost“, ampak „pristnost“ naše biti. Kdor ne more živeti, ne da bi pisal slovensko, ta bo našel način, da bo tudi v tujini pisal slovensko. Moč volje ne zavisi od našega napona, ampak od ustreznosti zavestnih ciljev zahtevam globoke biti.

Intimna kriza, ki se je polastila nekaterih naših potencialnih kulturnih delavcev v tujini, je še druga in ima metafizičen značaj. Ko se razklenejo obzorja in se k temu, kar smo prej poznali, priključijo nova in večja področja, se malosrčnega človeka polasti skušnjava, da bi prejšnje žrtvoval na oltarju novega in večjega. To, kar je večje, pa ne uničuje tega, kar je manjše, ampak ga vključi vase in tako reši. Mistik, ki je doživel globino božjo, se ustavi ob skromni cvetki in ima za vsakdanjo težavo bližnjega polno smisla in razumevanja. Nič ni izgubil, samo pridobil je.

Ga. Danica Petričkova: Vsaka vezanost rodi komplekse ali pa compromise. Oboje je po moje v književnosti nezdrav pojav. Oboje vodi ustvarjalca v neiskrenost, ki mu ne dovoljuje izživeti se v ustvarjanju samo kot umetniku. Dvomim, da bi umetnik našel ali oblikoval svoj duhovni osebni jaz zgolj v brezkompromisnem priznavanju enega samega — kateregakoli — doktrinarstva. Ali ustvarjalec lahko ustvari umetnino, če ne more ali ne sme sprostiti v ustvarjanju vseh komponent svoje biti? Ali je stvaritev, ki jo ustvarja pisec pod tujimi vidiki in vplivi, res umetnina ali le umetnostna propagandistična obrt oziroma gojitev folklornega jezika? Brez dvoma vodi konstantna vezanost literaturo vsaj v povprečje, v nazadnjaštvo ali celo v degeneriranost.

Dejstvo, da se je načel problem vezanosti vsaj med zamejskimi Slovenci, priča, da smo jo kritično zaznali in dokazuje hotenje po sproščenju. Zlo vidim v tem, da je število v zamejstvu živečih Slovencev, tako ustvarjalcev kakor bralecev, razmeroma majhno. To zlo povečuje dejstvo, da nas je možnost svobodnega literarnega razmaha paradokso vklenila v še ožjo vezanost. V hotenju, ostati zaveden in pristen narodnjak tudi v tujini, se je avtor — nebogljen v tujem svetu in poln domotožja — zapri v „spomine in doživetja s spomini“, ne zavedajoč se, da se je prav s tem odmaknil od pristnosti in tudi napredka. Bralec pa je podlegel vplivom voditeljev, ki so ga dobronamerno vodili po poti, da bi v vrtincu tujine in velemestnega kaosa narodno in moralno ne propadel. S tem so ga nehote vklenili v preteklost in v neko ozkost, ki mu ni dala možnosti, znajti se v času pa tudi ne v okolju, tako stvarnem kakor duhovnem.

V dobi, ko ves svet čuti potrebo sprostitve in očiščenja duhovne vklenjenosti v pridobitke zmaterializiranosti, stehiniziranosti, vojn in revolucij, ko išče novih oblik in dognanj, ki bi zadovoljevali našo zavestno ali podzavestno težnjo po reševanju duha v skladu z dinamiko novega časa, v tej dobi, se mi zdi, nas je vrglo celo korak nazaj, namesto da bi iskali rešitev za sedanost in bodočnost, ne pa za preteklost. Književnost grebenja po minulem je bolesten torzo, posebno v dobi, ko naj bi iskali in našli „človeka“ v človeku, postavljenem povsod na vzhodu in zahodu v potencirano materialistično oziroma materialno okolje in vzdušje. Slovenstvo vendar že samo delo izpričuje. Vsako delo, ki rešuje aktualne probleme s stališča oblikovanca naše zemlje in naših razmer. To tudi tedaj, če je avtorjeva mentaliteta že oplojena po tuji, ne da bi pri tem moral zamenjati eno za drugo.

Dr. Ignacij Lenček: Tu zadenemo na izraz, ki je za današnji razgovor najvažnejši: vezanost. Pa ni nič kaj jasen. Vezan je, kdor ima nadete vezi in sicer: ali od zunaj — mislimo na zvezanega človeka, ali od znotraj, ko pravimo „vest nas veže“. Že tu je bistvena razlika med eno in drugo vezanostjo. Kdor je vezan, nima svobodnega gibanja in delovanja. A je spet prostost večumen izraz, prav tako tudi svoboda. Človek je svoboden in ni svoboden. Oboje velja, a v drugem pomenu. Zato ima tudi vezanost dober pomen in slab prizvok. Treba bi bilo doobra razčistiti in razčleniti ta pojem.

V tem vprašanju gre za vezanost književnosti same, brez ozira na pisca ali bralca. A ne vem, kako se naj ta trojna vezanost strogo loči, ko vendar ena prehaja v drugo.

Gre torej za vklenjenost književnosti. V kaj? V troje. Najprej v okolje. Vsako resno književno delo nosi nujne znake in vplive krajevnega in časovnega okolja. Tudi če je lirično ali zgodovinsko. Tudi, če bi se namerno zapiral pred njim. Ne more se, ker živi v njem. In če je človek pisatelj, ga vdihava kot pisatelj. Gre le za to, ali se temu vplivu hote zapira ali odpira. Tu razlikujemo: zapirati se okolju načelno, v celoti, je gotovo nezdravo, neživiljenjsko. Živeti v okolju in zapirati se mu, je nenaravno, prisiljeno utesnjevanje samega sebe. Tudi kar se poslanstva književnika tiče, je vprašanje zase: kaj je s tem poslanstvom? Se zdi, da je umetniško izražati in duhovno oblikovati svet in čas, to je okolje. Na drugi strani se zdi pametno upirati se negativnim vplivom okolja in široko se odpreti pozitivnim. A spet: kaj so negativni in pozitivni vplivi na literaturo? Na noben način pa taka odprtost ne sme pomeniti: uklenjenost, vezanost, vtopljenost vanj. Stoj v okolju, a glavo drži nad njim! Okolje ne spodrine, ne ubija, marveč naj bogati in poživlja. Sploh pa: kaj je danes za književnika okolje? Ali ni ves kulturni svet postal majhen, da je na nek način ves okolje? V vsem svetu smo vsaj v nekem oziru in do neke mere doma.

Vsak književnik je potem tudi že po svoji notranjosti vezan na nekatera tematična območja. Bolj mu leže. Tam laže, bolj neprisiljeno doživlja in ustvarja. Ne vem, zakaj bi ga v tem motili. Kako naj zahtevamo, naj ta ali oni pisatelj poseže, na primer, na danes tako moderno in pogosto področje religiozne tematike? Ne more, ne gre mu, je vezan, pa tudi če je osebno religiozen.

Načelno je seveda področje tematike neomejeno. Nič ni izključeno od nje; tudi greh ne, pokvarjenost in zlo ne. Tu gre bolj za optični vpadni kot in za „kakó“. Gotovo pa je kvarna vezanost, ki je naročena, vsiljena, postavljena v službo neke ideologije.

Najprej je kriva miselnost, da je literatura toliko vredna, kolikor služi nekemu namenu. Kulturne vrednote imajo vrednost same v sebi, ne pa iz koristi za nekaj. Tako lepota kakor resnica.

Drugo: ali naj literatura služi, ali naj bo v službi česa? Gotovo je, da literarna dela dejansko služijo: ali v dobro ali v slabo, dvigajo ali rušijo. Na čim večji umetniški višini so, večji je na splošno njihov vpliv. Zgrabijo vsega človeka. Tisto govoričenje o osebni neodvisnosti od vpliva knjige spada med staro šaro. Gotovo pa je tudi, da more književnik sam, svobodno, iz notranje potrebe postaviti svoje delo v službo nekega ideala, tudi če je ta objektivno kriv. Ne vidim, kako bi služba resničnemu idealu mogla manjšati umetniško vrednost dela. Morda jo še večja: nekaj lepote tega ideala pade na delo samo. Nasprotno je reči o krivem idealu.

Prav tako ni nujno, da bi literatura služila nečemu drugemu kot sama sebi. To je, ni treba, da bi literarna dela imela neki drug zunanji namen poleg svojega notranjega: umetniške vrednosti.

Tu se stavlja religioznemu človeku vprašanje: mar ne mora vsak človek, torej tudi umetnik, delati vse v božjo čast? Mar nima vse, torej tudi literarno delo, naloge, da slavi Boga?

Razlikujmo: res je, da umetnik kot človek in vernik vse svoje delo subjektivno, vsaj posredno, po ovinkih, posvečuje Bogu. Podobno, kakor je vsako izpolnjevanje dolžnosti samo po sebi indirektno naravnano na Boga že s tem, da je dobro. Čim bolj je kdo religiozen, bolj posredno, izrecno svoje delo posveča Bogu.

Kar pa se tiče dela samega, je tudi res, da mora biti Bogu v čast, vendar pa ni res, da bi umetnik to moral posebej nameravati. Umetniško delo je že samo po sebi, po svoji notranji vrednosti in lepoti, v čast božjo. Čim bolj je umetniško, tem bolj je odsvit in izraz božje lepote, ki je vir vsega lepega. S tem pa je že samo po sebi, objektivno, razodevanje in tako slavljenje Boga.

In končno je gotovo, da naročena služba, vezanost, vklejenost, še bolj pa prisiljenost služiti neki koristi, umetnost ponižuje v koristnostno dobrino, in to tem bolj, čim nižje vrste je gospod, ki mu služi. Redno taka služba tudi ubija kvaliteto dela, čeprav morda dviga kvantiteto neke psevdo-umetnosti, ki služi propagandi, ne pa kulturi.

Vezanost zaradi miselnosti v slovenskih krogih... Gre za to, za kakšno miselnost gre. Če se in kolikor se miselnost sklada z resnično upravičenimi zahtevami, ne more nasprotovati kvaliteti naše književnosti. Resnica ne nasprotuje resnici. Ali je v tej miselnosti kaj takih upravičenih zahtev in katere so — o tem bi bilo treba ex-profeso razmišljati.

Še bolj komplicirana pa je analiza neupravičenih zahtev in sodb v tej miselnosti. Na nekaj teh sem že prej odgovoril. Gotovo pa je največja škoda in največja nevarnost za našo književnost v tem: v stališču do naših književnih prizadevanj iz zgolj osebne antipatije, zamerljivosti; iz strankarsko-politične opredeljenosti; iz zastarelih kriterijev, po katerih se je precejevalo prejšnje literarno delo, to je, iz odpora do moderne problematike in forme in končno iz nepravilne aplikacije resničnih etičnih načel na današnja literarna dela.

Zorko Simčič: V odgovorih na našo literarno anketo smo med drugim brali tudi te vrstice: „Hujši ko problem umetnikov je problem občinstva. Tistim, ki po skoraj desetih letih nerednega življenja spet začenejo brati, se zdi vse novo, ultramoderno, revolucionarno, zato iskano, nepravilno. Marsikak Prešernov verz, danes napisan, bi bil označen kot produkt 'obskurnega pesništva', in danes pisan Pregljev roman, ki bi izhajal kot podlistek, pod imenom mlajšega neznanega pisatelja, bi vzbudil val ogorčenja kot neprimerno čtivo... V ozadju: napačna vzgoja, ko se problemi rešujejo tako, da se zakrivajo, kar je že in še bo vodilo do tragičnih zaključkov... Smo prišli do točke, ko se ne upamo prevajati priznanih katoliških del, ker bi razburkali miselnost mnogih. Raje obojamo, kakor bi razjasnjevali, raje odvajamo ljudi od branja... Beremo v delu kakšnega prav pravo-vernega katoliškega pisatelja stavek, ki nas spravi iz ravnotežja. Poruši nam nepravilno zgrajene oštarje in, kar je morda huje, ustvari v nas dvom v gotovost drugih, ki bi morali biti trdni. Pač ne znamo ločiti bistvenih stvari od nebistvenih. 'Naši ljudje še niso vzgojeni in z nasvetovanjem takih knjig bi dosegli prav nasprotno, kar pa je pisec želel!' pravijo nekateri. Problematičen je v stavku tisti 'še'...“ S tem bi prišli na drug problem nocojšnjega pogovora, na vezanost bralcev. Ali se vam zdi, da je res tako, kakor pravi pisec gornjih vrstic?

Dr. Tine Debeljak: Vezanosti bralcev v tem smislu, da bi Prešeren ali Pregelj zaradi ozkosti v presojanju erotike danes ne bila mogoča, ne vidim. Pač pa slutim, da bi marsikatera Prešernova pesmi, da so danes napisane, urednik moderne revije niti ne hotel več tiskati. Prav tako tudi Pregljeve proze. V moralnem pogledu — se mi zdi — smo že zdavnaj šli preko jeranstva in pavškovstva, preko mahničevstva v estetskem pogledu tudi, v filozofskem pa v marsičem še ne, če gre — za zaviranje miselnosti, ki utegne v svojih logičnih posledicah imeti kvaren vpliv na moralo ali pravovernost katoliškega nazora. Vendar pa moramo vzgojnikom kakor tudi duhovnikom priznati svobodo v svojem odporu proti takim literarnim delom z njihovih stališč. Toda samo s teh stališč, ne pa s stališča umetnosti. Umetnik ima svojo vest, ki mu narekuje ustvarjati to, kar in kakor čuti po vsej iskrenosti in odgovornosti, če resno jemlje svoj poklic. Ne sme se pa pritoževati, če listi, ki imajo opredeljeno ideologijo in določeno gladino, preko katere jim iz prejšnjih razlogov ni mogoče iti — in teh je v emigraciji precej — ne tiskajo zanje tveganih stvari. Tu je iskati razlog trditve, da so bralci vezani, pa so v resnici revije, ki imajo svoj delokrog. Zato si slednji pisatelj izbere revijo, kjer lahko brez pritiska na svojo vest sodeluje; zato so se doma nekoč ustvarjalci ločili v „dominsvetovce“, „zvonovce“, in tako dalje. Zato je tudi v emigraciji nujno potrebna svobodna re-

vija, ki pa spet ne more biti svobodna v vsem: brez vezanosti na slovenstvo, pa tudi na samo bistvo naše emigracije, ki je odklon do slednjega materializma. Zato se mi zdi pravilneje govoriti o „ozkih“ in „širokih“ revijah. Slednje bi videle tako, ki bi stala na duhovnih osnovah zahodne kulture, katere del smo in ki je v osnovi krščanstva. Če bi primerjal s politično opredelitvijo, bi rekel, da nekatere ustrezajo pojmu bivših „katoliških strank“, druge sedaj modernih in uspešnih „krščanskih demokracij“, kjer sodelujejo katoličani s protestanti in z vsemi, ki priznavajo Boga in krščansko etiko. In tu imamo temelj za tiskanje slednje duhovne tveganosti in iskanja, ki je v naši emigraciji nujno, potrebno in še bolj aktualno, kolikor smo v duhovni zvezi s krizo celega Zahoda.

Dr. Milan Komar: Vsako komuniciranje je borba. Pisec si pač mora znati osvojiti občinstvo. Če je prepričan o upravičenosti svojih tez, ga trdo osvajanje ne bo plašilo; če pa ni prepričan, mu pa še tako uslužno občinstvo ne bo zazpršilo negotovosti.

Ga. Danica Petričkova: Problem vezanosti bralca se mi zdi razmeroma jasen. Kdo koga vzgaja? Kdo daje komu raven izraza oziroma kriterija? Avtor bralcu ali bralec avtorju?

Ustvarjalcu je bilo dano začetni ustvarjati. Neustvarjalec se je moral le dokopati do razumevanja stvaritve. In se je še vselej dokopal. Prej ali slej, a vendar. Dokopal bi se do vsakega izraza, ki ga more oblikovati sočlovek kot ustvarjalec. Zakaj torej zamerijo ustvarjalci bralecem, če vsake novosti ne sprejememo koj z odprtimi rokami? Saj to bi bilo sploh napak. Priznavanje tega, česar še ne razumemo, je zavestno laganje drugim in predvsem samemu sebi. Dojemanje sprememb v dobi in človeku se javlja le v umetniku kot šesti čut. Mi to dojmemo kasneje, ali pa se prepričamo ob že zaznavnih in vidnih dokazih. Stežka si nakopljemo mujo razumevanja novega, ko pa je uživanje že dognanega toliko lagodneje.

Saj dejansko načelno ne odklanjamo vsega novega. Kdo od javnosti pa napada moderniste? Vsekakor ta, ki bere, ki se za književnost zanima, ki išče v njej zadostitve potrebi po duhovnih dobrinah, želji po jasnosti in nevednosti in dvomih, htenju po izobrazbi, stremljenju po lepšem in višjem... Že dejstvo, da nekdo sploh bere, in razlogi, zakaj bere, so dokaz, da je resen bralec v nenehnem iskanju novega. Zato je diskutirana moderna stvaritev brez dvoma zbudila v bralec zanimanje in je dokaz želje po razumevanju in spoznanju. Priznanje a priori se mi zdi neiskreno. In molk je obsodba nesprejemljivega. Med bralci in ustvarjalci je pre malo medsebojne strpnosti. Del javnosti vselej obsodi novotarja. In če ta publiki — ali morda sebi? — na ljubo ostane v starih kolesnicah, ga javnost kmalu zavrže med staro šaro, ker se je med tem znašla v novem. Če doma ne najde, seže občinstvo po novem — v tuje, če mu je jezikovno dostopno. Če ni, ostane pri dosegljivem, starem, zamuja stik z razvojem ter se tako namah znajde v oklepu vezanosti. Tu bi bilo nemara res moči govoriti vsaj o subjektivni krivdi avtorja. Zato ravna ustvarjalec napak, kadar zataji in izda samega sebe javnemu mišljenju na ljubo. Tudi se mi zdi napak, če ustvarjalec sicer vztraja pri svojem, pa se javnosti umakne. Protest s strani bralecev ni vselej izraz dokončnega odklanjanja. Včasih je le svoj-ski način priznanja, da je vzel bralec nov izraz za znanje in da išče odnos do njega. Kako naj ga najde, če se avtor umakne, še preden ga je utegnil sprejemajoči do-dobra spoznati?

Moderna književnost rešuje bodisi stare probleme z novega vidika ali načjenja nove, ki so njeni dobi lastni. Zakaj tedaj bralec prikrivati nekaj, s čemer se bo prej ali slej srečal, če se že ni. Bralec naj ima možnost, seznaniti se s temi problemi in obenem s stališči, ki jih lahko do le-teh zavzame. Pohujševanje bralca nad modernimi kvalitetskimi deli je dostikrat posledica nesistematične vzgoje, oziroma posledice vrzeli, nastale vsled vezanosti bralca, ustvarjalca in obeh. Čista umetnina ne more nikdar pohujševati — in resnična umetnina je vselej čista!

Priznavam sicer možnost genialnega demonstva, ne pa možnost stvaritve umetnine po genialnem demonu. Umetnik je lahko kot človek kdaj slab. Ne verujem pa, da bi bil lahko slab tudi tedaj, kadar ustvarja resnično umetnino.

Pomisleki bralca v zvezi z deli modernih katoliških pisateljev, bolje, v zvezi s problemi in načinom, kako te probleme obravnavajo, se mi zde upor — ne toliko proti avtorju, ki hoté riše samo zlo in to v najbolj prozaični nagoti, temveč upor proti nam samim in proti vzrokom, ki so nas storili take. So pravzaprav priznanje ustvarjalcu, ki kaže s temi deli odpor do človeka, ki ustvarja take probleme. Ti pomisleki pa izražajo tudi željo po boljšem, vedrejšem, lepšem. Spoznanje, da je doba rodila v nas zlo, zbuja željo po begu iz zlega. Ob takem nastrojenju se bo človek sam spreminjal k dobremu. Takega bo umetnik zaznal in prenesel svit luči tudi v svoje stvaritve. Kajti pedagoško ne zadošča, da vidi bralec, kakšen naj ne bo. Potrebuje tudi vzore, ki mu povedo, kakšen naj bo.

Ta modernizem pa je lahko tudi drastičen protest proti zlemu, ki se je morda moral začeti neestetsko razgaljati, da bi tako pospešil uravnavanje pota k rešitvi. In če učinkuje ta protest zaradi nerazumevanja bralca in zaradi nejasnosti avtorja kot zlo, je naloga poklicanih, morda kritikov, pedagogov, da pojasnijo in razložijo. Morda je moči moderno književnost tolmačiti tudi kot izraz zagrenjenosti ustvarjalca nad vsemi negativizmi, ki jih je rodila doba v človeku. To bi pojasnjevalo tudi že kar ciničen izraz, v katerega zajdejo včasih modernisti. Vsekakor bi bilo zanimivo slišati, do kakšnih zaključkov bi privedel psihologa poskus, analizirati psihološko ozadje tega ustvarjalčevega izraza.

Dr. Ignacij Lenček: Najprej je treba poudariti, da ta vezanost res obstoji. Religiozno-etične vrednote so nad umetniškimi. To je teoretično načelo. Praktično pa iz tega načela sledi: kadar in komur literarna dela ubijajo, kvarijo, slabé versko-moralno notranje zadržanje, jih je dolžan odkloniti. Človek je svoboden, a je jasno, da to ni isto kot „more delati, kar se mu zljubi“. More — psihološko; sposobnost ima za to in žal se je tudi poslužuje, a ne more, to je, ne sme vsega. Nad psihologijo je etični zakon, postava. Svoboda je dana človeku, a v odgovorno rabo. Dana mu je v osebnostni razvoj in ne razkroj. Svobode do zla nima. S tem je raba psihološke svobode omejena, a omejena po višji svobodi in v korist svobode. Saj je tako jasno, da si mora človek nadeti vezi, če hoče biti zares svoboden. Svoboda duha je odvisna od vezi, ki uklepajo neduhovne sile v nas. Etična postava ni zanikanje svobode, saj svobodo predpostavlja, se nanjo obrača — saj moré človek etični zakon izpolniti le svobodno — in končno usmerja svobodo k njenemu lastnemu smotru: k resničnemu razvoju osebe. Tudi ni etični zakon nekaj človeku tujega, zunanjega, marveč zahteva njegove narave in nadnarave. Takšna omejenost svobode je končno omejenost njegovega bitja. Je stvar — ne Bog. Le Bog je absolutno svoboden. Človek je v vsem odvisen od Boga, tudi v svojem notranjem jedru: v svoji svobodi. Toda o tem bi človek mogel napisati knjige. Glavno je: to človekovo vezanost na Resnico in Dobroto je treba upoštevati. Kdor se sklicuje na svobodo, mora pustiti tudi drugemu to najvišjo rabo svobode: da se v konfliktu odloča za višje vrednote in da mu je nadnaravno življenje duše več kot umetnost.

Kakor je ta etična vezanost dejstvo, tako je dejstvo, da so dela, ki dejansko zanikujejo versko moralne vrednote in jih v človeku ubijajo. To pa ali tendenciozno-namerno, ali pa nenamerno, pa zavestno ali nezavestno. To dejstvo tajiti nima smisla. Zato je povsem logično, da človek, ki mu je vera res kaj, ki iskreno in notranje uvideva edinstveno vrednost npravne višine, a tudi njeno ogroženost, odklanja taka dela kot kvarna za resnični razvoj svoje osebnosti. Umljivo je tudi, da predvsem tisti, ki jim je zaupana danes tako težka skrb za krščanskega človeka, pred takimi deli svare in so ogorčeni nad podiranjem njihovega truda za resnično duhovno svobodo otrok božjih. Čudno, da je še kdo, ki ne razume, zakaj Cerkev tudi danes posebno kvarna dela obsoja in prepoveduje. Končno je brez težav umeti, da smo ob nemajhnem številu takih del postali nekam nezaupni, previdno oprezní do

književnosti, prav zares ne iz omalovaževanja, pač pa iz bridke izkušnje in razočaranja. Če je kje opaziti neko ozkost, se je treba vprašati, če niso morda prav literati dovedli vanjo s svojim brezobzirnim podiranjem ali prikritim, rafiniranim rušenjem najsvetejših vrednot.

Manj jasnosti in gotovosti pa je v tem, katera so takšna dela. Tu je področje predsodkov, psiholoških vplivov, različnih gledanj in zaključkov. Tu šele se začena vprašanje, ki se zdi pereče. Vprašanje je zares zapleteno, ker je treba upoštevati mnogo faktorjev in različne vidike. Zato ni upanja, da bi mogli doseči enoten odgovor, enotno sodbo o nekem delu, celo med dobrimi katoličani ne. A takšna konkretna needinost ni preveč tragična.

Gre namreč za zelo relativno zadevo. Ozirati se je treba na različno razvojno stopnjo bralcev, na idejno in нравno trdnost, na kulturno zrelost, na večjo ali manjšo občutljivost poedince. Ni vse za vsakega. Kar je enemu v kvar, more biti drugemu celo v korist. Končno more o tem odločati vsak sam zase. Razumeti pa je tudi treba, da more pedagoški ali pastoralni vidik upoštevati neko srednjo, povprečno razpoloženje in stanje bralcev in svoje sodbe formulirati z ozirom na to povprečno sredino.

Citat iz ankete zastavi tu in trdi, da tu nekaj ni v redu. Občinstvo, da zavrača dela, ki tega ne zaslužijo, celo dela drugod priznanih katoliških piscev. Ogorčeno se pohujšuje nad njimi in jih obsoja.

Premalo poznam položaj, vendar se mi zdi, da je le deloma res tako. So med našimi ljudmi, tudi med „dobrimi verniki“ — da rabim ta izraz, ker na te, se zdi, meri očitek — taki, ki imajo v tem pogledu zdravo širino. So pa tudi, ki se zdi, da so res prestrogi, preozki v svojih sodbah. Če je teh veliko, si ne upam trditi. Ne gre, da bi v tem pretiravali in preveč črno gledali.

Mnoge med njimi napačno moti realizem, odkrit, včasih globoko odkrit. Ta realizem kaže življenje, kakršno je, z vsemi padci in nižinami, z vso zapletenostjo človekove notranjosti, s psihoanalitičnimi in globinsko-psihološkimi pripomočki. Razkriva dvome in problematiko, današnje ugovore glede raznih etičnih zahtev. Poseben primer so sodobni številni realistični duhovniški romani in romani, ki zadevajo ob religiozna vprašanja. Ta realizem kot tak — tu abstrahiram od drugih faktorjev, predvsem od načina, kako se izraža — se mi zdi, da ne zasluži odklonilnega stališča. Res podere napačni optimizem, a to je zdravo. Živeti v utvarah je nesmiselno. Sicer pa ljudje vedo, kako je, a če je kje to odkrito in realistično opisano, se jim zdi pretirano in kvarno. Menim, da bi se iz takih del morali učiti. Tudi literatura je slika časa in človeka. Ob tej sliki se človek zamisli in išče, kako in kaj je treba reagirati. Temni problemi, ki se odkrivajo, pozivajo k razmišljanju, k reševanju, morda po novih potih, ki so bolj hodna za današnjega človeka. Sicer človeku res že kar preseda, da je skoraj vse, kar vzame v roke, le slikanje temnih globin, že abnormalnega, pesimističnega, problematičnega, a to je v duhu časa, je moda, enostransko gledanje, ki pa ni treba, da bi nas zavajalo v misel, da na svetu ni nič več svetlega, lepega, preprostega, idealnega. Je, a je že tako, da se o tem manj piše. Zakaj je tako, bi mogli premišljevat cel takt večer.

Drugo, o čemer bi bilo treba razmišljati, je taktika, da tako rečem. Gotovo so dela, ki jih je treba odločno odsvetovati, tudi prepovedati. Vendar pa le, kadar je zares potrebno. Ne predvsem zato, ker so takšne obsodbe malo učinkovite, včasih celo vaba za branje. Škoda se tako dejansko ne prepreči. Današnji zrelejši, svobodnejši človek nima rad in težko prenese, če se mu kaj zakriva. Morda bi bilo bolje, probleme, ki jih literatura načena in morda krivo rešuje, povzeti in jim dati jasen in pravičen odgovor. Saj gre večkrat za vprašanja, ki tudi naše ljudi mučijo. Naj nima nihče vtisa, kakor da se problemov bojimo, češ da ne bi imeli prave rešitve. To ubija pravo zaupanje, zavest varnosti in trdnosti.

Tretje je vprašanje o pohujšljivosti v ožjem pomenu besede, kar se tiče seksualnosti v literaturi. Tu je treba odločno obsojati vsako resnično pornografijo, ki je

z njo že tako vse ozračje prenasičeno. Prav tako je kvarno in obsodbe vredno pisati tako, da se razkroj seksualnega, zakonskega in družinskega življenja pospešuje; da se taka problematika rešuje v smislu vedno večje razbrzdanosti. Gre mi tu za dela tudi katoliških pisateljev, ki pišejo bolj prosto, bolj naturalistično, kot smo bili vajeni prenesti. Seveda je zelo težko reči, kje je za enega ali drugega tista meja, kjer se začne resna nevarnost zanj. Tu je izredno veliko individualnih posebnosti. Vsak ve končno le sam zase. Eno pa je treba reči, da so namreč tu dalekosežne spremembe. Veliko je zgledov, ki kažejo, da to, kar je pred petdesetimi ali tridesetimi leti vse obojalo kot pohujšljivo, danes malone nikogar ne moti. Odkod to in kako — ne spada sem. Tudi ne rečem, da je proces vedno manjše moralne občutljivosti nekaj dobrega ali slabega. A tako je. Bivanje v tujini je ta proces še pospešilo. Pomalo smo se „aklimatizirali“ argentinski situaciji, nekateri morda preveč. A resnično je, da dejansko marsikaj ne škoduje več; zato se isto moralno načelo, ki smo ga pred leti pravilno aplicirali, ne more več aplicirati na isto reč. To, se mi zdi, da je treba upoštevati, ko presojamo „pohujšljivost“ literarnih del. Mogoče se nekateri tega premalo zavedajo.

Zorko Simčič: Ob sto problemih se odpira na stotine vprašanj. Kdo bi mogel kaj narediti? Kaj bi mogel kdo narediti? Ali, na primer: je avtor kriv, če zaradi neizobraženosti bralca nanj kvarno vpliva?

Dr. Tine Debeljak: Kakor sem že prej dejal, smo v duhovni zvezi s krizo vsega Zapada. Na vsak način moramo pri reševanju vsi pomagati, vsi sodelovati. Kar se literature in vezanosti bralca tiče, je treba pomisliti, da bo pač pisec individualist, modernist, vedno moral računati na izoliranost od bralca. Bralec ima tudi pravico, da ne kupuje stvari, ki mu niso všeč. Toda — in po mojem je tu kriza občinstva — bralec nima več volje in potrebe po duhovnem naporu, po iskanju notranjih oporišč, po umetnosti. Pa tudi nima umetnostne vzgoje in nihče mu ne budi potrebe in ne daje napotkov za duhovno uživanje. Na tem polju je treba več dela. Vzbujači bi bilo treba željo po duhovnem delu, pa tudi spoštovanje pred delom drugega, ki spričo velikega žrtvovanja emigracijskih kulturnih delavcev dobiva dvojno ceno. Tudi če se ne strinjaš z njim — te dolžnosti nima noben bralec —, vsaj s spoštovanjem pred resnim delom pristopaj k resni literaturi. To ima vsak resni pisatelj pravico zahtevati.

Več spoštovanja, več svobode in širokosti, več kulturno-umetnostne vzgoje — pa se bo dvignila raven bralcev, občinstva in se bo ojačilo resonančno dno ustvarjalčevega dela, kar bo samo v dobro kulturne rasti v emigraciji in po njej vsej slovenski kulturi, tudi doma.

Dr. Milan Komar: Največ bi mogel storiti avtor sam. Občinstvo išče močnih avtorjev. Kadar jih začuti, se same po sebi razrušijo komplicirane obrambne naprave, ki so jih potrpežljivo zgradili tisti, ki bi radi usmerjali umetniški okus z merili, ki niso umetniška.

Občinstvo ni nekaka temna višja sila, neodvisna od ustvarjalca. Ali si v gospodarstvu ne organizirajo proizvajalci svojega trga?

Ga. Danica Petričkova: Začarani krog. Kaj bi kdo in kdo bi kaj mogel storiti? Avtor toži bralca in bralec avtorja; ta, da ni razumljen, in oni, da ne razume. Ni kriv avtor, če zaradi neizobraženosti bralca nanj kvarno vpliva. Pa tudi ni kriv bralec, da še ni izobražen. Morda nosi objektivno krivdo družba, ki ni znašla vzgojiti ne bralca ne ustvarjalca. Ravna hrbtenica manjka umetniku, in upogiba mu jo — družba, namesto da bi mu dala zavest, da je v umetniškem poslanstvu svoboden in nevezan na predsodke, predvsem nepoklicanih.

Toda kdo je družba? Menda kar ustvarjalci in bralci skupaj, pa še kdo. Za enega takih posrednikov, ki uravnava to plat odnosov, bi določila kritiko. Pa seveda se take, ki caplja za javnim mnenjem, temveč kritiko, ki bi ji kakor umetniku bilo

dano s šestim čutom dojeti, razčleniti in presoditi nove stvaritve in tako vzgajati javnost k razumevanju. Od kritika pričakujem veliko: zelo veliko razgledanost, dognan intelekt in poleg objektivnosti še — srčno kulturo... Kako daleč je še naša kritika od teh osnovnih pogojev! Človek sicer pomisli, kako sta tako avtor kakor kritik v veliki meri še žrtev borbe za vsakdanji kruh; kljub vsemu je rešitev tega problema dolžnost družbe in je nerešen velika krivda, obtožba in obsodba družbe.

Za vzgojo bralca pa ni dovolj, da je na tekočem o razvoju ene same literarne skupine. Na primer katoliške. Kako naj presodim ali obsodim nasprotnika, če ga ne poznam. Kako naj verujem, da je eno edino zveličavno, če ne vem, kakšno je drugo? Sicer pa, če je stvaritev ustvarjalca te skupine lahko umetnina, je prav tako lahko umetnina stvaritev ustvarjalca one skupine. S spoznavanjem tujega nazora utrjujem svojega ali pa spoznam njega pomanjkljivosti. Tudi vezanost bralca po enem samem nazoru je tedaj obsoditi.

Bila bi potrebna predavanja tudi o zmotnih filozofijah, prikazi odrskih del tudi nekatoliških avtorjev, kvalitetnih knjižnih del avtorjev raznih smeri in mišljenj, javne diskusije o enem ali primerjalne o več delih, stiki z uredniki publikacij, da bi vsi vodeči zavzemali v govorjeni in pisani besedi širše stališče in bolj sproščeno presojali kulturno delo. Vsi skupaj in vsak posameznik bi tako v slogi dosegel neprimerno večje uspehe. Širokemu krogu bralcev pa bi bila tako dana možnost, da se dvigne iz otrplosti in hromenja.

Dr. Ignacij Lenček: Kdo in kaj bi mogel v tem uspešno odpomoči, ne vem. Precej književnik sam, ki bi se notranje držal pravih mej. Vsi problemi se morejo literarno obravnavati, ne da bi pisec moral kvarno vplivati na bralce, ki jim je delo namenil. Človek si sme zastaviti vprašanje, ali je res potrebno na opolzek način brskati po človekovi notranjosti in telesnosti! Vsaj način mora biti vedno človeka vreden! — Poedinec bi mogel storiti mnogo, da bi pametno, bolj iz literarnega stališča bral in postajal notranje trdnejši, kritičnejši. Marsikaj bi mogli tudi storiti tisti, ki vzgajajo. Tu je delo najtežje, ker je treba upoštevati polno činiteljev. A eno se zdi gotovo: vzgajanje ne obstoji le v prepovedih in obsodbah. Vsi pa, ki prelahko kritizirajo vzgojitelje, bi se naj bolj zavedali njihove odgovornosti. Vsa ta vprašanja bi se morala zares študirati, da bi bil takle razgovor koristen. Je pa že veliko, če da povod za študij.

Zorko Simčič: Tretji problem, okoli katerega se sučejo nekatera mnenja, poslana kot odgovor na Anketo 1954, govori o vezanosti piscev, morda bolje, o pritisku na pisce.

„Tolikokrat je slišati,“ piše nekdo, „zakaj naši pisatelji ne pišejo drugače? — Kaj pa če pišejo drugače in bi ob pomanjkanju 'drugačne literature' bilo treba potrpati za odgovor na druga vrata? Gre za problem svobode na eni in moralnega pritiska na drugi strani...“

O problemu svobodnega izražanja govori tudi drugi, ko piše, da je „najaktualnejši problem v domovini brez dvoma pomanjkanje sleherne možnosti svobodnega izražanja, kar manjša kvantiteto in nižja kvaliteto. To seveda ovira tudi rast bralca. — Sicer v neprimerno manjši meri, a vendar: mar niso tudi tu — v begunstvu — razmere še vedno take, da preozka presoja določenih krogov v nekem smislu hromi ustvarjalčevo dejavnost; tako po količini kakor po kakovosti. In nemara je tudi v tem iskati delno razlago za pomanjkanje problematike v naši književnosti...“

Kaj se vam zdi vprašanje vezanosti piscev? Koliko mislite, da je naše nizke stopnje v književnosti res kriva njih vezanost?

Dr. Tine Debeljak: Deloma sem o tem govoril že prej. Zdaj gre za to, koliko je nizke stopnje in neprodornega značaja naše emigracijske književnosti kriva vezanost pisca: na svojo revijo, ker bi drugače ne bil tiskan, ker piše večinoma na prošnji in prigodnice; ker se da vplivati pri izbiri problema in tudi že rešitve z ozirom na občinstvo, kateremu je pisanje namenjeno.

Da taki problemi obstajajo, vemo iz skušnje. To je koketiranje z bralcem. Sem spada nasilno idealiziranje, to je tisti kičarski sij na „pildkih“, ki je marsikomu višek ugodja in lepote. To je tista domorodna težnja, nuditi „preprostemu ljudstvu dobrega branja“, ki ima sicer v emigraciji še dvakrat dobro nalogo, vse pohvale vredno za vzdrževanje slovenske narodne zavesti, toda v marsičem zavira vzgon naše velike umetnosti. Slovenski pisec je vezan po svoji socialni in narodno-vzgojni dobri volji na to delo, ne pa po umetniški najnosti. Po tej je vezan samo na svojo vizijo, na svoje občutje in svoje izrazne moči, ki jih ima dolžnost razviti do najvišjih sil in do najiskrenejšega soglasja s svojim prividom. Zvest mora biti sebi in svojemu temperamentu. Zato ne moremo zahtevati od iskrenega tradicionalista, da bi pisal avantgardistično. Nasprotno: trajna dela more napisati samo v skladu s svojim ugašenjem, ne pa z modno hotenostjo. Vse tako se v bodočnosti maščuje. Pisatelj je vezan samo na svoj temperament in ocenjevalec ga ne sme soditi iz lastnosti, ki so piscu tuje. Zato so najpravičnejši njemu in njegovemu delu tisti, ki ga gledajo iz njega ven in v zvezi z razvojem njegovega dela in njegove literarne vrste: historično torej in ne samo z vidika dnevnega ustreznja slogovnim geslom in metodam. Gotovo pa je, da danes ne gre orati z lesenim oralom, ko je v uporabi že traktor. Isto spreminja ceno sodobnemu pisatelju z ozirom na njega socialno vrednost in sodobnost, ni pa rečeno, da ni ustvaril lepega tudi s svojim staromodnim načinom. Kakor sem prej omenil, da je naša književnost vezana na slovenstvo, svobodo in na progres, tako je tudi slovenski pisatelj v zamejstvu vezan prav samo na to: na slovenstvo, svobodo in progres, pri čemer slovenstvo gledam v sklopu priznavanja tradicionalnih slovenskih duhovnih osnov, ki so v temelju tako imenovane zahodne kulture.

Ga. Danica Petričkova: Vezanost pisateljev po političnih, religioznih in drugih predsodkih bi označila kot glavnega krivca neaktualnosti in tudi nizke stopnje naše književnosti. Je rak, ki gloje kakovost literarnih stvaritev in duši mladike umetniške rasti. Vendar tudi ta vezanost ni krivda posameznika. Je izvirni greh naše preteklosti, atavizem, ki čaka očiščenja. Rešenje je iskati v samozaupanju in samozavesti posameznika in v veri vseh, da je Stvarnik zasadil seme talentov v duhovno posodo izbranega posameznika zato, da bo v rodni prsti prav te posode nemoteno kličo, zorelo in obrodilo sad, ne pa, da bi tuji vrtnarji odgnalim mladikam s samovoljnim cepljenjem spreminjali naravno rast.

Dr. Ignacij Lenček: Nevezanost pisca je zelo relativna, čeprav se nekako postavlja, kakor da bi bil umetnik absolutno nevezan, svoboden. Vsak umetnik je vezan na tisoč reči in odvisen od tisoč reči: od svojega talenta, njegove mere in smeri, od okolja, ki se je v njem razvijal in rasel, od situacij, ki vanje zaide, od izobrazbe, od svetovnega nazora, ki ga ima, od pomanjkanja svetovnega nazora, če ga nima, od značaja, in tako dalje in tako dalje. Tisto govoričenje o popolni svobodi je kaj plehko in prazno. Morda prav ta vezanost pisca najbolj vpliva na kvaliteto in kvantiteto dela.

Objektivno je pisec vezan po resnici in po etičnih vrednotah. Umetnik tudi kot tak ni nadčlovek. Ne teoretično, ne praktično. Subjektivno je vprašanje, če se te vezanosti zaveda ali ne. Če se je ne, je kaj malo pripraven, da piše za ljudi. Če se je zaveda, gre za to: ali to vezanost pojmuje kot zgolj zunanje, nasilne, ovirajoče vezi, ali kot notranje zakone osebnega razvoja. Če tako, jih ne bo občutil kot vezi, marveč kot smer, oporo, pobudo. Podobno, le še globlje in bolj osebno velja za vezanost po religioznih odnosih, recimo po živem krščanstvu. Vedno se v tem gledajo vezi, redko pa se misli na bogatost problemov, doživetij, globlin, ki jih nudijo samo področja etičnega, religioznega, krščanskega življenja, milosti in podobno. Kdor bi hotel pisati pravno, krščansko „po sili“, nedoživeto, po naročilu, zaradi pritiska okolja, ne vem, kako bi mogel kvaliteto uveljaviti in kaj dolgo pisati...

Da je vezan tudi zaradi ozira na duhovno škodo bližnjega, sem že preje omenil. Vendar je danes ta vezanost majhna, oziroma je ne čuti, če sam v sebi priznava

dobrine, za katere gre. Seveda mislim tukaj na ozir v bistvenih rečeh, ki so zares stalne, nedotakljive dobrine, ne na manj pomembno, ali le na tradicionalne forme, ki se menjajo, starajo ob isti vsebini in ki jih je véasih treba podirati, čeprav se komu, ki oblike in vsebine ne loči, zde bistvene. Kako daleč more pisec iti — za to ni matematičnega merila. Če je katolik, se bo malo ogledal ob drugih katoliških pisateljih, ob solidnih, razumnih in dobromislečih rojakih, predvsem pa ob svoji vesti...

Zorko Simčič: Ali more zunanji pritisk manjšati kvantiteto stvaritev? Tudi kvaliteto? In še eno vprašanje v zvezi z zadnjim prejšnjim tekstom: ali more politična, bolj strankarska ali religiozna vzgoja, oziroma zahteva po pripadnosti, vezati pisce? Tudi takrat, ko so resnični umetniki?

Dr. Tine Debeljak: Svobodna umetnost in umetnost in svobodi! To naj bodo gesla emigracijske književnosti, dokler ji je še dano biti, uspevati in životariti. K rasti naj ji pomagajo resnost umetnikov v ustvarjanju, ki naj dviga kvaliteto in prodorno pomembnost, večja vzgojenost občinstva in njega sodelovanje pri ustvarjanju razmer za rast književnosti, posebno pa še nevezanost pisateljev na izvenumetnostne vidike, ki samo znižujejo umetnost, ter ji jemljejo ceno. V tem je tudi obubožanje našega emigracijskega kulturnega zaklada in s tem vse slovenske kulture kot celote. Te tu v emigraciji in one tam v domovini, kajti v duhu smo en narod, ki predstavlja največjo vezanost tako za pisce kakor bralece in vso literaturo, ki naj bo zapisana nekoč v zgodovini slovenske književnosti.

Dr. Milan Komar: Politična in religiozna ne vzgoja, ampak zavzgojenost se karakterizira po intimni nesvobodnosti. Nravno in versko življenje, ki bi moralo biti mogočen pripomoček za skladen razvoj osebnosti, je večkrat največja ovira zanj. V tem primeru nravna norma že ni več „praeceptum Domini lucidum illuminans oculos“, svetla zapoved Gospodova, ki daje luč očem, kakor poje psalm osemnajsti, zapoved, ki prej vabi, kakor silji, ampak je nasilje, ki pade na človeka in potlači njegovo naravo. V janzenistovsko zavzgojeni duši se razrase bolesto občutje krivde, človek se vede, kot bi stal za njim tajni agent: vsestranska vezanost zaduši pristnost. Brez pristnosti, vsaj delne, pa ni umetniškega ustvarjanja. Tako se lahko pojasni pojav, da pogosto pisci, ki ne priznavajo moralnih načel, lažje ustvarjajo kot tisti, ki jih priznavajo. Kajti ne zadostuje zavestno priznavanje načel, da je umetniški izraz prepričljiv, potrebna je intimna skladnost med nazorom in življenjem in sicer tako močna, da prepreči temne spopade, ki kalijo podzavest.

Ne gre samo za to, ali more zunanji pritisk zmanjšati bodisi kvantiteto bodisi kvaliteto pisanja. Svoboda ni nekaj zunanjega človeku, kar bi se dalo odvzeti ali dodati brez težav. Svobodnost je sij pristnosti in polnosti in ker človek ne more biti poln in pristen, če ne prizna svojih dejanskih meja, svobodnosti sploh ni brez sprejetja danosti in dejanske vezanosti. Iščimo iskreno svojo podobo in svobodnost nam bo navržena.

Sicer pa največja nevarnost svobodi ne preti od zunaj. Zunanji pritisk nima vedno le negativnih učinkov. Večkrat pomaga ustvariti ozračje zbranosti in poglobitve in zaradi tega tam, kjer so dani notranji pogoji, posredno celo pripomore h kvaliteti ustvarjanja.

Ga. Danica Petričkova: V zadnjem vprašanju bi ločila pojem „vzgoja“ od „zahteva po pripadnosti“. Oboje se ne more vskladiti v eno. Vzgoja — čeprav je polna zahtev — je le osnova ali smer, ki jo daje družba s posredovanjem znanja enega posameznika drugemu, kateri je v dani snovi še nepoučen in neveden. Na tej osnovi potem posameznik laže samostojno oblikuje svojo individualno miselnost in čud. Posredovane nauke lahko sprejme ali pa jih odkloni. Če si jih osvoji, to še ni vezanost, pač pa pripadnost k nečemu iz lastnega prepričanja, spoznanja

ali priznanja. Zahteva po pripadnosti je pa že pritisk, vsiljevanje tuje volje, ne pa posredovanje tujega znanja, vedenja ali prepričanja.

Da ustvarjalci res podležejo pritisku zunanjega vpliva, je dognano. Tak pritisk tega povsem ohromi, oni se omeji na kompromisno dopustnost svojega stališča do pritiska in tretji se na škodo kvalitete podredi zahtevam pritiska. Le resnični umetnik ostane v svojem umetniškem izrazu neprizadet in samosvoj. To tudi tedaj, če se mora kot član družbe na zunaj podrediti zahtevam.

Ustvarjalec, ki se zaradi pritiska odmakne od samega sebe, sam ne veruje v svoje umetniško prepričanje, ali pa je to preslabotno, da bi preneslo zunanji upor. Dajanje koncesij nečemu, česar ne more vskladiti s svojim umetniškim pojmovanjem, dokazuje, da so v njem močnejša gibala kot umetniška in da torej njegov umetniški izraz ni pristen.

Nič in nihče naj ne bi vezal umetnika. V svojem ustvarjanju naj bo ta samosvoj, samo umetnik, samo v službi umetnosti. Izpoveduje naj se zaradi notranje potrebe take izpovedi, ne pa zaradi nečesa, kar je izven njega, čeprav je po slednjem inspiriran.

Z vsestransko razgledanostjo se bo laže otresel vezi, razbil pa tudi ozkost lastnega miselnega kroga. Širina mu bo dala spoznanje in pogum, raztrgati vezi. Ni res, da bi morali biti majhni po umu, ker smo majhni po številu. Maloštevilen narod res da ne more roditi mnogo umskih velikinov, rodi pa lahko velikane duha.

Uredniki, pa tudi založniki, sami tiče v kleščah uklenjenosti zaradi obzira do sprejemajočih, zaradi gospodarske odvisnosti in političnih ter svetovnonazorskih predsodkov. Kot taki so kaj malo primeren spodbudnik k svobodnemu ustvarjanju.

Majhna je verjetnost, da bi se družba v današnjem materialističnem nastrojenju iz lastne pobude in uvidenosti odrekla koristim, ki jih lahko uživa zaradi vezanosti tega ali onega. Za tako junaštvo družba še ni dovolj vzgojena in zrela. Zavedela se bo pa prej potrebe take zrelosti, če bosta ustvarjalec in urednik dokazala voljo in možnost, streti samosilnost uroka tega začaranega kroga vezanosti.

Šele tedaj bo umetnik res lahko ustvarjal v duhu nazora, katerega si je osvojil kot življenjsko vodilo. Ostal bo znanilec in tolmач te miselnosti. Taka dela bodo samo pridobila na prepričevalni moči, ker bodo iskren izraz lastnega spoznanja, doživetja in hotenja.

Dr. Ignacij Lenček: Vezanost na želje urednikov, izdajateljev, politikov, vzgojiteljev, pretiranih moralistov — je treba pregojati individualno. Želja mora biti le pobuda, ki more roditi kvalitetno vreden sad. Kadar pa pomeni pritisk, tedaj se mi zdi, da ne bo rodila kaj prida. Tedaj zares uklesne. Pisec postane orodje proti svoji volji. S tem pa seveda ni rečeno, da ne bi mogel kdo pisatelja notranje zavzeti za neko stvar, brez pritiska, le s prepričevanjem, odkrivanjem, in ga tako notranje oploditi za neko delo.

Pogovor, ki se nato prične med poslušalci in debaterji (gg. Marko Martelanc, Tine Debeljak, Marijan Marolt, Zorko Simčič), preide iz vprašanja o možnosti popolnoma svobodne in široke revije na slogovne in ideološke smeri naših nekdanjih in današnjih publikacij. Pogovor se oddalji od problema vezanosti in svobode pri ustvarjanju ter preide na pomenek o nasprotjih med generacijami, o borbah med različnimi smermi in slogi v naši današnji literaturi, kar se more primerjati s podobnimi dogajanja v preteklosti.

Dr. Vinko Brumen: Zdi se, da se podstavlja, kakor da more obstajati absolutna svoboda in da je vsaka vezanost slaba. To je predsodek in podpisujem besede dr. Lenčka, ki je poudarjal, kako je človek dejansko vezan in da tega ne more utajiti, niti temu ulti. Umetnik daje iz sebe, izraža sebe, vezan je na svojo bit, na svojo osebnost in ne more položiti v umetnino drugega kakor sebe. Veže ga tedaj

že lastna osebnost. Gospod Marolt je nekoč omenjal kot lastnost umetnosti — problemskost. Umetnik rešuje probleme, ki bi jih ne bilo, če bi umetnik ne bil vezan. Ovire so potrebne, da umetnik zraste.

Všech mi je misel doktorja Lenčka o svobodi, ki je dana v odgovorno rabo. O tem bi se dalo veliko razpravljati. Sem svoboden, a moram se ozirati na občinstvo. Umetnik ni tako neodvisen od občinstva, kakor včasih misli. Če umetnik rešuje probleme, jih ne rešuje samo zase. Drži, kar pravi gospa Petričkova — v tem pogovoru se mi zdi, da zastopa bralce in občinstvo —, ko trdi, da umetnik rešuje probleme za skupnost, pa da so problemi drugačni, če je občinstvo zrelo, kot pa če je nezrelo.

Glede pohujševanja je gospa Petričkova rekla, da resnični umetnik nikdar ne more pohujšati. Toda pohujšanje je odvisno tudi od tistega, ki se pohujša. Nekoga z nečim pohujšamo, drugega ne. Zato je pohujšljivost odvisna tudi od bralca in ne samo od pisatelja.

Prof. Alojzij Geržinič: Na današnjem večeru so mi posebno ugajale razne distinkcije; brez njih ne moremo priti do pravih rezultatov. Dodal bi samo še eno, nujno potrebno: marsikaj je drugače za pesnika kakor za občana — razlikovanje, ki je že postavljeno v naši literarni teoriji. A treba je še bolj razčleniti: v tri vrste kvalitete. To so: 1) umetnik — pesnik z ustvarjalnim genijem; 2) talent („literat“); 3) pisec brez sposobnosti. Velika večina pisocih spada v 2) in 3), geniji so zelo redki. Ta razdelitev zadeva sposobnost, dar. Ob njo je treba pristaviti razlikovanje po znanju (razumnosti, izobrazbi) — v anketi je bilo dosti omemb premajhne izobrazbe naših književnikov. Tudi tu vzemimo tri razrede: 1) vedež (modrec) bistrega uma in globoke izobrazbe; 2) povprečnik; 3) nevednež. Tretja razdelitev mora upoštevati značaj, voljo pisca in namene njegovega dela. V 1) so izgrajeni značaji, v 2) omahljivci, v 3) pokvarjenci. Vse te razdelitve pa veljajo tudi za občinstvo. Ne bomo torej pričakovali enakih uspehov, ne pripravljali istega za ljudi prve skupine (za kongenialne umetnikom — za razgledane — za zgrajene značaje) kot za ljudi tretje skupine (amuzične — nevedne — pokvarjene). Ugotoviti dejanski položaj bi bila naloga umetnostne (literarne) sociologije. Prešerna na primer, bi označili z umetnikom, vedežem in omahljivcem. Cankar je bil umetnik in omahljivec, pa bolj povprečno izobražen.

Za begunsko oziroma zamejsko književnost je izredne važnosti, ali je med njenimi tvorcami kak umetnik. Talenti brez dvoma so in imajo dolžnost, da se čim bolj izpopolnijo in vsi jim moramo stati ob strani. Naloga kulturne in vzgojne politike je, da zmanjša ali celo odpravi tretje skupine. Prizadevanje tretje skupine med občinstvom morajo preiti v višje; tisti med pisci pa, ki so brez talenta, naj se pridružijo občinstvu. Glavno sredstvo za izpopolnjevanje sposobnosti je vaja; za poglobitev vednosti — študij, razmišljanje, spoznavanje; za utrditev značaja — molitev.

Bilo je govora tudi o tendenčnosti. Zadnjič je kolega Brumen v svojem predavanju pokazal na didaktičnost kot na značilno ptezo slovenske književnosti. Problem je v tem: čista, brezsnovna umetnost je nedosegljiv ideal; njegova svetloba je zvabila že marsikatero naporo, a vsi so se razblinili na poti do nje. Dosegljiv ideal pa je umetnost, ki se spoji z najmanjšo potrebno snovjo in se v njej utelesi. Vsa snov, ki je odveč, je didaktizem, tendenčnost in tehnična pomanjkljivost. Soglašam z nocoj izraženim mnenjem, da je v nujno potrebno snov lahko vključena tudi lahna tendenčnost. Sicer pa prava umetnost sama po sebi doseže to, za kar se didaktizem in tendenčnost zamaž prizadevata: obogatí našo spoznavno sposobnost, saj je umetnost dogajanje skrivnosti, intuitivno gledanje bistva stvari; obenem pa nas plemeniti, kajti umetniška katarza razgiblje tiste duševne globine, ki so v stiku z etično in religiozno sfero; ob takih doživetjih človek z vsem bistvom zasluži Stvarnika in veličino in tajno povezanost stvarstva.

Še nekaj k vprašanju vezanosti in svobode. Voltaire marsičesa ne bi tako napisal kot je, in bi marsikaj drugega napisal, ko bi mu bilo dano, da bi pisal po predsmrtnih spoznanjih. Pitigrilli je po spreobrnitvi čisto drugače pisal. Pri nas Tavčar, Cankar in drugi. Ali v tem drugem razdobju niso bili svobodni? Ali prej niso bili?

Religiozna in etična vezanost ni za umetnika nobena omejitev, če je v njem veliko verskega življenja. Če je prešel pod postavo ljubezni, je dosegel vso svobodo, ki je za človeka sploh mogoča. Zanj velja primena Avguštinovega rekla: Ljubi in delaj, kar hočeš! Sveti Frančišek Ašiški, Fra Angelico in drugi so sprostili svoj genij; nobena utesnenost jih ni mučila. Res pa je, soglašam z doktorjem Komarjem, da so med katoličani taki, ki jih religija veže. To so tisti, v katerih je versko življenje neobogljeno.

Religiozna in z njo združena нравna vezanost torej ni za umetnika nobena ovira — nasprotno! —, če je v njem religiozno življenje močno (*vita vitae meae*); sicer more biti. Vse druge hotene vezanosti škodujejo. Škodujejo toliko manj, kolikor večji je umetnik in toliko bolj, kolikor večji je samo — talent. In ker so talenti v velikanski večini, je zaključek jasen.

Zorko Simčič: Nekaj zanimivosti ob nocojšnjem pogovoru. Pojem vezanosti v vprašanih, ki so bila stavljena, res ni bil povsem jasen, kakor je že omenil doktor Lenček. Toda odgovori piscev na anketo, ki smo jih prebrali, razen v prvem primeru, kjer je govora o strahu pred vdorom novokrajevne mentalitete, ki lahko nosi tako pozitivne kakor negativne posledice in zaradi katere vezanost pisca ni ne nujno dobra niti slaba, so bili povsem jasni. Osnovo za pogovor o vezanosti, to je zunanji vezanosti je dalo šest za Anketo 1954 izraženih mnenj: ta govorijo o vezanosti zaradi pritiska političnih in strankarskih sil, zaradi napačne vzgoje, zaradi napačne miselnosti okolja (ki ne trdi, da je notranja vezanost nujna, ampak prinaša zunanjo), zaradi odločitev urednikov, izdajateljev knjig, itd. Hotene vezanosti, kakor jo imenuje prof. Geržinič, nihče ni niti omenil in ne dvomil o njeni nujnosti. Kljub temu je pa več kot polovica vseh naših nocojšnjih pogovorov bolj kot napadala zunanjo vezanost, branila notranjo in govorila o pozitivnih njenih posledicah.

Mislím, da je ta izlet na stranpota povzročila predvsem premajhna spretnost v vodstvu takih pogovorov za okroglo mizo, obenem pa tudi nuja, ki jo vsi čutimo v sebi, ko bi hoteli razčistiti kup problemov, ne da bi s tem druge zakrili. Mislím, da se vsi zavedamo, da jih je mnogo, da pa o njih ne pišemo, da o njih tudi v zaključeni družbi premalo govorimo, javno razpravljamo pa sploh nikoli ne.

Dr. Tine Debeljak: Nisem teoretik, ampak praktik, ki misli vedno konkretno. Samo to bi še dejal o vezanosti: nekoč je Vidmar pisal članke o tem, da katoličan sploh ne more biti umetnik, ker je vezan po svojem nazoru, ki je dogmatičen. Odgovarjal mu je tedaj Božo Vodušek, dokazujoč mu s Claudelom, da je katoliški umetnik praktično mogoč in da je celo lahko velik in moderen. Danes je prav ta Vidmar sam vezan po komunistični dogmatičnosti in to celo tako, da je preklical svoje prejšnje larpurlartistično mnenje in tako dogmatično vezanost priznal celo kot nujno. Prav tako pa je tudi zanimivo, da je prav Vodušek postal izrazito protikatoliški pesnik, nekak odtenek baudelairskega slovenskega „satani-zma“... „Vezanost“ se spreminja, kakor se spreminja človekov nazor.

ČRTA IN PROSTOR

MILAN VOLOVŠEK

Živi v Ramos Mejji, v okolici Buenos Airesa. Hiša je nizka, tipična za to veliko mesto, in na njenem zadnjem koncu je spremenil eno izmed sob v atelier, še bolj pa v kramljalnico.

Slamnate preproge po stenah, leseni stoli in miza, predvsem pa iz olesenelih palmovih listov izrezljani totemi dajejo po stenah visečim in kar na zid naslonjenim slikam čuden okvir, ki ga niti v kot potisnjeno stojalo za platna niti na pol prazne posode barv ne razbijejo.

Zleknjenemu na nizkem ležalniku daje majhna pestra knjižnica zanimivo ozadje. Slovenske, angleške in španske revije se družijo horizontalno in vertikalno. Med dvema Cankarjema leži „Masks of West Africa“, Ložarjeva „Sodobna lirika“ loči „Picassa“ od „Pintura mural“ in Cevčeve „Preproste stvari“ se drže „Barage“ ter drobne „Peinture française“. Na robu, najbolj pri roki, je debela knjiga, ki jo je napisal Joaquín Torres-García: „El universalismo constructivo“. („To je zame kot Sveto pismo!“, pravi Volovšek).

Rodil se je v Mariboru leta 1922, živel v Ljubljani. Od 14 leta naprej „resno riše“. Z Marijanom Tršarjem sta si bila velika prijatelja: „...včasih sva hodila ob Ljubljani do Fužin in risala drevesa. Dve leti sem risal samo drevesa...“ Leta do revolucije je preživeljal med šolo in slikanjem.

Med revolucijo je padel v partizansko ujetništvo, seznanil se z Jakcem in Pirnatom in z njima risal lepake po Dolenjskem. Pobegnil, postal komandant domobrancev, ob razsulu se umaknil v tujino. V Monigu (Italija) je poslušal Goršeta, ki mu je odpiral nove poglede v umetnost; odpotoval v Senegalijo, poučeval risanje na begunski gimnaziji, se umaknil v Bologno, kolebal med arhitekturo in slikarstvom, naposled se vpisal na slikarsko akademijo in vzbudil zanimanje profesorja Nina Bertochija. Leto dni kasneje je stopil na ladjo, za pot v „novi svet“.

Leta 1948 je dospel v Argentino in od 1950 do 1954 vsako leto razstavljal na kolektivnih argentinskih razstavah pod okriljem „Estímulo de Bellas Artes“; prvič v galeriji Peuser, kasneje v raznih prostorih te organizacije. Seznanil se je z enim najvidnejših argentinskih slikarjev Luisom Seoanejem, ki mu je tudi omogočil prvo buenosaireško samostojno razstavo v galeriji Comte, na ulici Florida (1954). „Gorenjec“ in „Ramos Mejja“ sta bili ob tej priložnosti prvič razstavljeni. Daljše ocene mu je tedaj napisal v Meddobju in Svobodni Sloveniji Marijan Marolt.

Volovšek je značilna pojava človeka-umetnika, ki ob vstopu v novi svet ni

Milan Volovšek: RAMOS MEJIA, olje, 1953

Milan Volovšek: KŌSEC, olje, 1953

Milan Volovšek: GORENJEC, olje, 1954

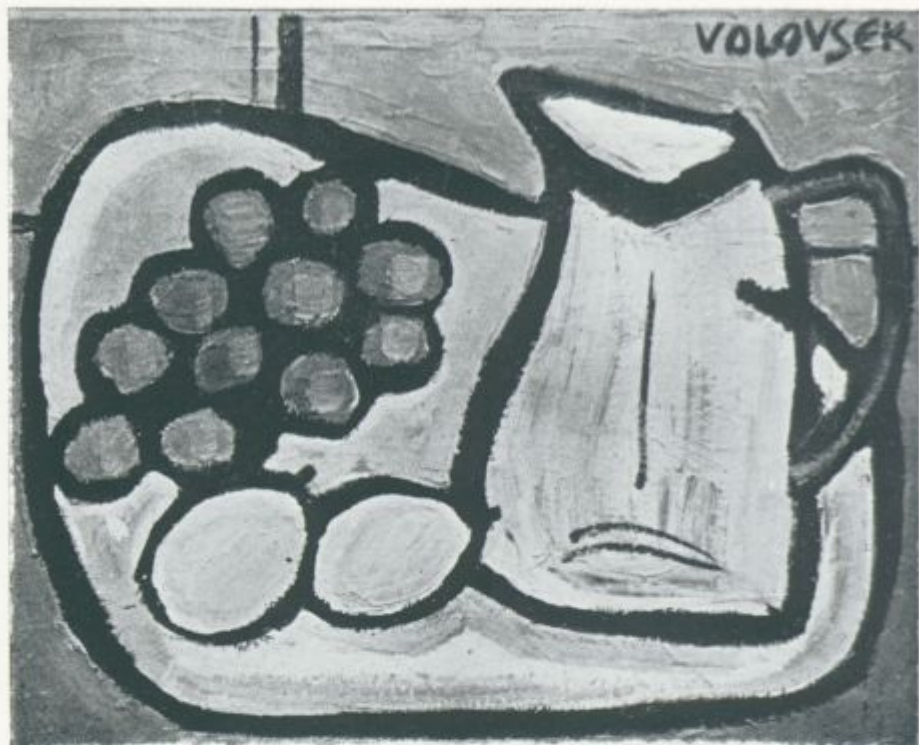

Milan Volovšek: ULICA, olje, 1954

Milan Volovšek: PORTRET MOJE ŽENE, olje, 1954

Milan Volovšek: TIHOZITJE, olje, 1954

Ľí'an Volovšek: EL ČOYA, lesorez, 1955

Milan Volovšek: LA NORTEÑA, lesorez, 1955

niti ostal v starih vodah, boječ se novih bregov, niti ni utonil v novih vodah. Njegov ustvarjalni izraz se oplaja ob novih ljudeh, ob novih barvah, novih okoljih. Predava med Slovenci, na umetniški šoli Slov. kult. akcije poučuje perspektivo in opisno geometrijo, piše svoje poglede na naše ustvarjalce (Meddobje, Svobodna Slovenija), istočasno pa je stalen gost tukajšnjih umetniških krogov in Torres-Agüero, Leopoldo Presas in Torrallardona so mu več kot samo poklicni tovariši.

Zunanje miren, je v resnici eden najbolj nemirnih, iščočih duhov med mladimi. Na vprašanje, kako je „prebolel svojo abstraktno dobo“, pove, da je ob njej začutil, kakor da bi zašel v slepo ulico, da mu je pa bila nadvse koristna. „Je čudovita vaja za barvo, za linijo, za harmonijo...“ Govorimo o velikih ustvarjalcih v raznih dobah. „Velikemu abstraktnemu slikarju,“ pravi, „ki bi bil miselni genij, bi verjetno kot umetniku nič ne manjkalo, kot človeku pa prav gotovo. Bi mu manjkalo...“ Ne najde izraza, pa s palcema obeh rok drsa po koncih kazalcev, kakor da bi hotel otipati nevidno svilo.

„Kam gre po tvojem pot abstraktne umetnosti?“

Z nosom si potisne naočnike navzgor.

„Do pravilno najdene barve na štirioglati ploskvi, z genialno najdeno edino pravilno linijo preko nje.“ Potem se skremži, „Ne! Nič linije, samo barva... Oziroma...“

Barvno ga zanima Braque, linealno Rouault. Pri slikanju mu ne gre za objekt, ni važna pokrajina, portret, tihožitje, važno je, kako rešiš zgradbo med štirimi črtami. Problem je v tem, kako doseči harmonijo in spraviti v sklad koncept s formo, doseči ne neko statično, ampak dinamično ravnotežje.

Na vprašanje, v koliko se to more doseči s formulami, pravi, da nič. Oziroma marsikaj bi se morda res dalo spraviti v formule, „toda v tem hipu bi nehal biti slikar“.

Od domačih občuduje Marija Preglja, „zaradi silne dramatike, združene z arhaično mirnostjo“, in čudi se Debenjakovemu skoku v abstraktnost. Čeprav je videl le štiri njegove reprodukcije, veruje, da je Debenjakovo delo resničen odraz njegove duševnosti in ne morda kak modni skok.

„In zunanji?“

Občuduje Baro Remec in sredi pogovora o njej prične razlagati, kako je za razvoj zlasti upodabljajočih umetnikov bilo koristneje, če je kdo od njih prišel v latinski svet, kakor pa če je prišel v anglosaksonskega. „Latinski svet nas oplaja, navzeli smo se topljine, humanosti, anglosaksonski nas bogati le z mrzlim suhim duhom. Mislim, da smo Slovenci material, ki se le ob Latincih moremo oploditi in se resnično izraziti. Anglosaksonci so manj čustveni v slikarstvu, zato tudi njih dalje trajajoče ostajanje v abstraktnosti. Severni vpliv na našega Kramolca je le eden majhnih indicijev za to, pa čeprav le kdaj pa kdaj zaide med abstraktnože. Sem prepričan, da bolj zaradi vpliva okolja kakor pa zaradi notranje dispozicije.“

Načrti?

„Kolektivna razstava v skupini 'Veinte pintores argentinos', samostojna slikarska razstava in pa sodelovanje pri grafični, ki jo pripravlja Slovenska kulturna akcija v tekoči sezoni.“

„Ni preveč?“

V odgovor dvigne obrvi nad rob naočnikov in širok nasmeh mu zleze izpod brk preko vsega obraza.

Bine Šulinov

DVA ZVEZKA RISB

Vladimir Kos - France Gorše, Križev pot prosečih. — Bara Remec - Tine Debeljak, Kyrie eleyson. — Oboje pri Slovenski kulturni akciji. Buenos Aires 1955.

Slovenska kulturna akcija izpolnjuje svojo nalogo, širiti izseljensko upodabljajočo umetnost z razstavami in reprodukcijami umetnin. Poleg reprodukcij v

Meddobju je izdala v letu 1955 dve bibliofilski izdaji z risbami dveh gotovo najpomembnejših izseljenskih umetnikov, Goršeta in Remčeve. Obe publikaciji imata tudi svoj pesniški del; k prvi ga je prispeval Kos, k drugi Debeljak. Razmerje med pesniškim in risarskim delom je pri obeh nekoliko različno: Kos ni poznal Goršetovih risb, ko je pesnil, in niti vede, ni, da bo njegova pesnitev izšla ob strani teh ali kakršnihkoli risb sploh, prav tako pa tudi Gorše ni poznal Kosove pesnitve; Remčeva in Debeljak sta vsaj sodelovala, čeprav ne v namenu te publikacije; in kasneje sta sodelovala spet pri ureditvi knjige.

Kos - Goršetova knjižica ima še to posebnost, da jo je opremil tretji, Milan Volovšek. V njegovo opravičilo naj takoj pripomnim, da je bil njegov delež pri opremi omejen na naslovno stran in na izbiro črk izmed razpoložljivih in tako „oprema“ ni izpadla kot bi lahko.

Slovenska kulturna akcija je nameravala izdati v tej publikaciji Goršetove reliefe, ki jih je napravil za slovensko cerkev v Torontu. Kipar je bil s tem zadovoljen, vendar je potem poročal o nekih težavah in ponudil risbe. Te risbe pa niso osnutki za torontske reliefe, ampak nalašč za to zbirko izvršene umetnine enotnega formata, pri čemer se je umetnik posluževal skic za torontske reliefe, kar sklepam iz risb, poslanih na lansko grafično razstavo, pa tudi — zlasti kompozicijskih — dognanj pri izvršenih torontskih delih, kar sklepam iz sicer redkih poznanih fotografij tistega pota.

Gotovo bi bila razmnožitev torontskih postaj hvalevredno delo za poudarek socialne funkcije umetnin, posebno v smislu izseljenske kulturne povezanosti. Najsi so bile težave tehnične ali drugačne, zamujenega ni nič. Je pa dolžnost nekoga, kogarkoli, da nam vsem pokaže največje delo, ki ga je doslej izseljenski umetnik izvršil: ves kiparski cikel Goršetovih skulptur v torontski cerkvi.

IZ SKOPIH REPRODUKCIJ IN FOTOGRAFIJ SKLEPAM, DA SO TE RISBE BOLJŠE KOT IZVRŠENI RELIEFI. SKLEPAM, NE TRDIM! Gorše je prav tako izrazil risar in ilustrator, kot je odličen kipar. Ni pa počasi napredujoči umetnik, ampak impulziven ustvarjalec. Je bolj človek hitrih domislic kot trudapolnega iskanja. Že Ložar v svoji monografiji o njem je ugotovil skoraj za vsako koledarsko leto nekaj novega, pa spet povratke nazaj. Še na grafični razstavi so vsi poročevalci ugotavljali, da riše kiparsko, da risbe izpričujejo kiparja. Te risbe tu so spet bolj slikarske, to je res Gorše — risar.

Naravnost vsiljiva je primerjava Goršetovega Križevega pota z Bergantovim v Stični, najpomembnejšim v slovenski umetnosti ob skromni konkurenci. Kot Bergant je tudi Gorše reducirjal osebe na minimum in razen farizeja v II. postaji ni nikjer nikamor postavil nobenega statista. Bergant je z naturalistično natančnostjo spremljal od postaje do postaje psihološki proces Kristusovega trpljenja, kot se je mogel kazati na fiziognomiji Odrešenikovega obličja v 14 različnih etapah. (Prim. tako slavni FÜRRIKHOV križev pot s šablonskim, vedno istim idealiziranim „lepim“ trpljenjem!). Gorše obraznih potez ni tako zelo detajliral, čeprav ima risba več potez kot naturalistična rokokojevska slika pri Bergantu; vendar uporablja neke preštudirane sheme za čustva, ki so morale Trpina Boga preživeti v različnih situacijah. Zlasti mojstrsko pa je ta dramatični razvoj upodobil Gorše pri potenciranju padcev: najprej Kristus klecne na kolena, drugič se še ujame na kolmolce, tretjič se ob padcu raztegne v skoraj odporno ležanje, da pokaže svojo popolno izmučenost.

Kot Bergant je tudi Gorše prostornost postaj zelo omejil; ozadje je le skromno nakazano: zelo preprosto, pa efektno z drevesnimi debli v zadnji postaji. Tudi prizori so prostorno le rahlo razgibani. Nekaj se jih dogaja v ravni liniji, drugi v rahli diagonali; kjer so grupacije, so le plitvo poglobljene in v I. postaji, kjer sta upodobljena dva dogodka, sta to dve bližnji vzporednici. Kompozicija je precej svobodno trikotniška — vsaj pri večini postaj —, ti trikotniki pa so zelo različni in največkrat geometrično nepravilni, ne stereotipni.

Po Bergantu je Goršetov Križev pot drugi *res slovenski* Križev pot, pri čemer moramo počakati celotno reprodukcijo torontskega, da bomo mogli reči, če ni to tudi drugi Goršetov Križev pot, ki ga lahko postavimo ob Bergantovega.

Značaj Barinih risb v Kyrie eleisonu je po svoji namembnosti popolnoma drugačen od Goršetovih postaj. Bara Remec je v letih 1947-48 izdelovala skice za Kalinovo črno mašo. Pesnik in slikarica sta se tedaj kosala v prehitovanju drug drugega pri umetniškem fiksiranju dogodkov, pa še bolj vsebine teh dogodkov, že preteklih, ki pa so šele po ponovnih potrditvah in izpopolnitvah prvih poročil nudili vso svojo resničnostno, neizpodbitno snovno podlago za umetniško upodobljanje, ki hoče biti nekaj več kot gola kronika.

V tistem času je živela Bara Remec silno bogato umetniško življenje. V slikovitosti, barvitosti je dosegala izredne učinke. Tako, da smo se na razstavi slovenske pokrajine ob krstni slovesnosti Slov. kult. akcije — tam so bile njene slike s Koroškega in Tržaškega — spraševali, ali so Jakopičeve, Jamove barve res obledele pred Baro Remec. Z barvitostjo pa je rasla njena ekspresivna sila, začrtana že v dominisvetovskih vinjetah in v ilustracijah Debeljakovih knjižnih izdanj. V bolj priložnostnih primerkih so prihajale na svetlo te njene stvari, pa že takrat so zagrabile, da so se videle ob njih stare ekspresionistične linije iz dvajsetih let kar dolgočasne in neiskreno idealizirajoče. Takrat je pričela delati te skice za črno mašo.

Potencirana slikovitost, tu pač v linijah; skrajno stopnjevanje čustvenosti; pa še tretje: težnja po kompozicijski urejenosti; to so tri značilnosti te faze v slikaričinem razvoju. Takoj zatem se je jela slikovitost umikati še večji kompozicijski disciplini. Končno podobo te dobe imamo v črni maši. Tukaj v skicah so njena prizadevanja tistega časa še bolj iskreno prikazana. (Skica je vedno bolj iskrena kot dokončni izdelek, čeprav je dokončni izdelek boljši, sestavek več dognanj.)

Samo po eno opombo, vsebinsko ali formalno, k vsaki risbi: ekspresionist bi Križanega izoliral črno na belem; pritisk roke na prsi v sredini risbe je formalni poudarek nečesa, kar se dogaja v širšem duhovnem svetu; prav tako michelangelški kontrapost; diagonalno razmerje dveh strahotnih čustev in dejanj; trojica v smrt korakajočih: ali sta sklenjeni, z žico zvezani roki na desni in ali je ritem v smrt korakajočih stopal s skupino na levi troje detajlov za nameravano večjo kompozicijo ali pa je ta trikratna ilustracija strahotnega marša vse bolj nazorna pripoved, kot bi mogla biti v enkratni upodobitvi? Druga razlaga je bolj prepričljiva; sklop lobanj s poganjajočim zelenjem: praprotjo ali nežnim igličarjem, ki poganja prav iz očesne votline; angelu-slu v diagonalni glavnega gibanja izstopajo samo trdno v molitev sklenjene roke; kot v votlino več ko gola, že pol okostenela v klečanje sklenjena figura; najnazornejša slika tega cikla: mati s kostmi v culi; družina gre v svet, za njo še drugi, zajeti v ritem črt — usode; formalno opustitev slikovitosti in oklep monumentalne vezanosti: iz razpadajočega okostnjaka v spodnji osnovnici poganja skozi njeno vzporednico — zemeljsko gladino — kvišku razcvetela roža.

Misel za to izdanje je dal Debeljak, da izmakne pozabljenju slikaričino pripravljalo delo. Odveč bi bilo danes še opozarjati, kolikšna dragocenost so za umetnostno znanost osnutki. Nič manj dragoceni niso uživanju umetnine, ker umetnost ni vsebovana samo v dokončni formulaciji, ampak v vsem razvoju umetnine, najsi končne oblike sploh ne dočaka.

Ko pa je knjiga dozorela do izdanja, je prevzela Bara Remec tudi njeno opremo. Tiskarna ji je ugodila v vsem, kjer je mogla, in tako je Kyrie eleison po opremi najlepša knjiga v že precejšnji vrsti izdanj Slov. kult. akcije. Oprema slovenskih knjig v izseljenstvu že terja posebno poročilo in zato o tem v tej zvezi morda kdaj še kdo kaj napiše.

Marijan Marolt

KNJIGE

PRIROČNI LEKSIKON, Ljubljana (Slovenski knjižni zavod) 1955.

Tudi občudovanja vredna enciklopedijska tvornost naše zapadne kulture ima svoje korenine v antiki in krščanstvu. Enkyklios paideia prvotno pomeni izobrazbo, ki obsega celoten krog, popoln sestav pouka in kulture. Ta helenistični pojem so z izrazom prevzeli Rimljani in ga latinili z artes liberales. Po Kassiodorovi zaslugi je pedagoški program, ki ga vsebuje „sedem svobodnih umetnosti“, postal norma za šolstvo mladih evropskih narodov.

Prvi, ki naj bi v knjigo zajel celoto spoznav, ki tvorijo ciklično izobrazbo, je po izročilu Platonov učenec Speusippos. Za dejanskega začetnika enciklopedije v današnjem pomenu velja „zadnji cerkveni oče“ nadškof Izidor Seviljski. Njegove Etymologiae, kompendij celotne izobrazbe na prehodu v srednji vek, so postale odločujoči zgled za mnogo prihodnjih stoletij (ohranjenih je 950 rokopisov). Med prvimi, ki so v 16. stoletju imenovali knjižni prikaz v krogu sklenjene izobrazbe enciklopedijo, je teolog Pavel Skalić iz Like (Basel 1559). Enciklopedije so do 17. stoletja sistematične, šele tedaj jih začno urejati leksikalno ali alfabetično. Tako ima ne samo logično, ampak tudi zgodovinsko sistematična celotnost prednost pred leksikalno razporeditvijo. To dejstvo je pomemben metodološki kačipot. Nič manj kot drugo: enciklopedija je nastala v zvezi s poukom, s šolstvom.

V moderni enciklopedični leksikografiji moremo razločevati dve smeri. Za prvo smer — smer visoko znanstvene enciklopedije — je zgled Encyclopaedia Britannica (odlična posebno za naravoslovna in tehnična temata), v kateri imajo posamezna gesla obseg celih knjig in značaj strogo znanstvenih obravnav. Za drugo — smer splošno izobrazbenega leksikona — je značilen tako imenovani konverzacijski leksikon, stvaritev metodične nemške leksikografije. Njegov namen je predvsem praktična uporabnost na vršini splošne (večkrat tudi povprečne) izobrazbe. Svojo znanstveno čvrstost in didaktično metodičnost ta vrsta leksikona dolguje predvsem dejstvu, da so njega tvorci bili šolniki in vzgojitelji, ne pa kakor pri drugih narodih, publicisti in polemiki. Pri nekaterih narodih je konverzacijski leksikon moral prevzeti opravila narodne enciklopedije in je zaradi tega dobil še bolj znanstveno zgradbo in lice. Posnemali in prirejali so ga zlasti v severni in vzhodni Evropi. Predvsem zaradi njega praktičnosti se je temu tipu leksikona v svoji 14. izdaji približala celo Britanska enciklopedija.

Kritika, s katero je neohumanistična pedagogika razvrednotila enciklopedizem kot didaktično smer, je vplivala tudi na preoblikovanje konverzacijskega leksikona. Ko je v tridesetih letih med obema svetovnima vojnama Brockhaus — ki je dolgo vodil v tem tipu realnih slovarjev — v svoji 15. izdaji opustil naslov konverzacijski leksikon, se je tudi na zunan izrazila sprememba, ki se je že dolgo dopolnjevala v ciljih in sredstvih splošno izobrazbne leksikografije. Poleg liberalnega Brockhauusa ima pri stvaritvi modernega tipa občega realnega leksikona največ zaslug — tudi strogo tehničnih — katoliška založba Herder. Prav v „Velikem Herderju“ so zlasti očitni posebni cilji moderne leksikografije: sistematično upoštevanje praktičnih potreb, navod za oblikovanje življenja, poudarek na bistveni izobrazbi (ne zgolj posredovanje vednostne snovi), svetovnonazorska jasnost. Danes mora leksikografija rešiti še predvsem dva problema: uresničiti sintezo med alfabatom in sistematiko in pa najti pravo mero za včlenitev tako imenovanih aktualnosti.

Konverzacijski leksikon je nastal iz stremljenja, da bi znanost približali širokim krogom. Ista težnja, pa morda še bolj omejene nabavne možnosti vedno širšega kroga interesentov so povzročile v realni leksikografiji male ali ljudske izdaje v eni knjigi. Namen ljudskega leksikona je, nuditi splošno pomembne prvine človeške vednosti v splošno razumljivi obliki. Seveda se obseg obšepomembnega znanja širi z vedno večjo razširjenostjo šolanja in branja, posebno časnikov. Že za konverzacijski leksikon je značilna razčlenitev v ozko zajeta gesla s kratkimi članki; še bolj pa mora ljudski leksikon vsebovati veliko množ iztočnic z res klenimi razlagami. Saj enoknjižne izdaje še mnogo bolj izrazito kot velike izdaje konverzacijskih leksikonov služijo nadrobni naravnostni poučitvi v posameznostih (dočim je namen enciklopedije izčrpen pouk v celoti). S čim manjšo izobrazbo smemo pri iskalcu računati, v tem več iztočnic moramo razčleniti argument. Ne moremo namreč podstavljati vsaj nekega povrhnjega poznanja vednostne sistematike, ki bolj izobraženega uporabljalec more voditi k širše zajetim sorodnim geslom, v katerih okviru se nahaja tudi iskana tvarina. Kljub temu pa more tudi ljudski leksikon imeti resnično visoko leksikografsko raven, toda le če raste iz lastnih počel. Od resničnega obvladanja stvarine, od kritičnega čuta in didaktične organizatorične umetnosti, še bolj od res univerzalne izobrazbe avtorske ekipe je odvisno, ali ostane kup razdrobljenega mrtvega gradiva, ali pa postane organičen umotvor z lastno življenjsko močjo. Tudi zgodovina ljudskega besednjaka nudi važno metodično smernico: časovno predstvo ima velika izdaja. Saj je logično pred drobno delitvijo poduka prisvojena polnost strokovne in obče izobrazbe.

Čim bolj se v stvarnih besednjakih krči obseg člankov, tem bolj se bližajo za velik del vsebine jezikovnim slovarjem. Oboji registrirajo znanstveno nomenklaturo in tehnično terminologijo, seveda pod različnim vidikom. Med tem ko velike izdaje dopuščajo polno razvit argument, ljudski realni besednjaki morejo vse prevečkrat nuditi komaj kaj več kot pomenske opredelitve, kakor jih prinašajo tudi jezikovni leksikoni. Na dlani je torej potreba sodelovanja med realno in jezikovno leksikografijo. Pri narodih, kjer strokovno izrazje še ni prešlo v dokončno ustaljeno splošno rabo, morejo stvarni besednjaki mnogo pripomoči k njega razširjanju.

Med tem ko v leksikografiji anglosaških in romanskih narodov ni stroge meje med stvarnimi in jezikovnimi besednjaki, je nemško slovarništvo med njimi do zadnjega časa strogo razločevalo. Sedaj pa začenja vključevati v realne besednjake tudi jezikovni del. To store ali v obliki samostojnih iztočnic ali pa v obliki jezikovnih dopolnil k stvarnim člankom. Za kulturo materinega jezika je taka včlenitev domačega besednega zaklada, tudi preko meje zgolj realističnega vidika, zelo pomembna; uvaja v smisel domače besede, pokazuje njeno vsebino in vzgojno ter življenjsko-modrostno vrednost.

S posredovanjem idej realni leksikoni aktivno vplivajo tudi na socialno in politično življenje narodov. Že številne enciklopedije, ki so za makedonske dinastije izhajale v Bizancu, so zavestno namerjale sodelovati pri obnovi razmajane države. Diderot-D'Alambertova Enciklopedija je bila pravi vojni stroj francoske revolucije.

Moderna totalitaristična politizacija kulture si uslužuje tudi to izobrazbeno pomagalo kot sredstvo za propagando svojih ideologij. Mussoolini se je osebno uvrstil med avtorje Italijanske enciklopedije. Nacionalni socializem se je polastil Mayerjevega leksikona in mu dal monopolen značaj. Boljševiki radi navajajo Leninov izrek, da je treba dati leksikon v roke sleherni dekli, in trdijo, da so ga uresničili. Tudi FRJ pripravlja — pod nadzorniškimi pokroviteljstvom Križe — „Enciklopedijo Jugoslavije“. Postopa zelo preprosto: polastili so se uredniškega kadra in kartoteke Leksikografskega instituta v Zagrebu, ki je pod glavnim uredništvom Mateja Ujevića za Banovine in NDH izdal pet v glavnem uspelih zvezkov.

Objava lastne narodne enciklopedije je eno izmed spričeval kulturne dozorelosti naroda; dokazuje, da je narod v svojih ustanovah, v jeziku in v svojem duhu osvojil vesolje človeške vednosti in omike. Slovenci smo ustvarili pogoje za narodno enciklopedijo, saj smo imeli znanstveno in didaktično vredno srednje in visoko šolstvo srednjeevropske ravni, z dobro učbeniško literaturo; dalje je naš odstotek stalnih bralcev knjig sledil takoj najvišjemu skandinavskemu. Tudi brez leksikografskih izkušenj nismo bili; zlasti v jezikovnem slovarništvu, kjer je slovensko jezikoslovje v Pleteršnikovem, Wiesthalerjevem, Doklerjevem in Šturmovem slovarju ustvarilo solidna dela; pa tudi v narodni biografiji in domovinski topografiji smo dobili kvalitetne besednjake. Vendar si naše znanstvene ustanove in knjižne založbe nikdar niso drznile misliti na lastni narodni enciklopedični besednjak. Razlog: tisti večno jalovi ozir na maloštevilnost. Da pa zmore tudi številčno majhen narod lastno narodno enciklopedijo, dokazujejo n. pr. Letonci z Latviesu konversācijas vārdica, ki je izhajala v Rigi od 1927. Pričakovali bi, da bi dobili vsaj svoj domači ljudski leksikon spričo znane razvitosti naše ljudske izobrazbe. Danes le stežka razumemo, da katoliške znanstvene ustanove v zvezi s tako močnim katoliškim založništvom, posebno ljudskim, niso izdale slovenskega stvarnega besednjaka vsaj v srednjem ali malem merilu. Edini, ki je tvegala urediti slovenski realni leksikon, je bil polihistorstvu blizki knjižničar dr. Jože Glonar (Poučni slovar 1931-33, založba Umetniške propagande). Tako so bili med obema vojnama pri nas v rabi skoro izključno tuji leksikoni: zlasti Brockhaus in Herder, tudi Larousse; študentje so jih kupovali v malih izdajah — poleg manj vrednega Knauerja; poznan je bil tudi zagrebški Leksikon Minerva (1936), pri katerem so sodelovali tudi slovenski avtorji.

S pompoznim posvetilom: „Ob deseti obletnici obstoja in dela poklanja 'Priročni Leksikon' slovenskemu delovnemu ljudstvu kot svojo petstoto knjigo Slovenski knjižni zavod“, je poleti 1955 v 10.000 izvodih (velika osmerka) v Ljubljani izšlo nekaj, kar naj bi bilo sodobni slovenski ljudski leksikon. Kot redakcija leksikona se predstavlja odbor, ki ga tvorijo zgolj in komaj publicisti: Božidar Borko, Miško Kranjec, Boris Makovec, Drago Potočnik in Ivan Skušek. Omenjeni agitpropski leksikografski amaterji so si v mrzličnosti kratkoročnih jubilejev, tako značilnih za totalitaristična letoštetja, delo takole olajšali: prevzeli so „osnovno leksikalno gradivo od Seljačke sloge“, ki je v začetku 1954 izdala v Zagrebu nekakega „Sveznadarja“, temu so dodali popolnoma nova gesla, ki se nanašajo na Slovenijo in Slovence, nekaj hrvaških gesel, pa spremenili; pri tem spreminjanju pa „sta ostali struktura kakor tudi vsebina večine našega leksikona tisti, kot sta v prvotni hrvaški izdaji“. V uvodu stoji tudi tako značilno samoopravičevanje — na račun posojilodajca: „Ko dajemo slovenski javnosti v roko Priročni leksikon, se zavedamo, da je to pri nas prvi povojni poskus izdati tako publikacijo, poleg tega pa je še ta v veliki meri delo Seljačke sloge, oziroma njenih sodelavcev. Takšno delo kajpada ne bo moglo v celoti zadovoljiti prav vsakogar, saj smo morali izbor gesel omejiti na to, kar se nam je zdelo najbolj potrebno in nismo mogli upoštevati posebnih potreb razgledanega posameznika.“

Aksiomatično jasno je, da leksikon služi svoji nalogi le, ako ustreza izobrazbenim potrebam kroga, ki mu je namenjen. Splošna izobrazba se v obsegu in v globini menja od naroda do naroda, od pokrajine do pokrajine. Tudi tuji opazovalci pa

priznavajo, da je slovenski kmet bil na izobrazbeno dokaj višji ravni kot njegovi, posebno vsi južni in vzhodni sosedje. Upati smemo, da kulturna brezbriznost, ki je po zaslugi „progresistov“ zajela slovensko podeželje, še ni bistveno narušila predvojnne višine. „Sveznadar“ tedaj ne more zadostiti potrebam slovenskega kmečkega človeka. Tem manj more tipično kmečkemu ljudstvu namenjen leksikon postati poučilno pomagalo za vse slovenske sloje. Marksisti bi pač morali upoštevati, da na Slovenskem odstotek v industriji zaposlenega delavstva presega odstotek kmečkega prebivalstva.

Dober ljudski leksikon ne sme pustiti brez odgovora tistih, ki se hočejo iz njega hitro in brez velikega napora poučiti pri branju knjig, tudi pri poslušanju radijskih oddaj, celo pri reševanju ugank. Res more nuditi samo skopo prvo orientacijo, toda mora jo posredovati v vsej množici tega, kar je treba vedeti. „Priročni leksikon“ obsega v 1632 postatih (816 straneh) nekaj manj kot 9000 iztočnic. V primerjavi z dvema vodilnima ljudskima leksikonoma v Srednji Evropi, z Brockhausom (izdaja 1955), kateri nudi v skoraj 1800 stolpcih okoli 40.000 gesel, in s Herderjem (izdaja 1950), ki podaja na 2064 postatih 35.000 značnic, se nazorno kaže vsa leksikografska primitivnost in izobraževalna neustreznost Priročnega leksikona. Izkazano nesorazmerje med številom iztočnic in tiskarsko razpoložljivim prostorom samo kaže na hude konstrukcijske hibe leksikona.

Seznam iztočnic je ogroditelj slehernemu leksikonu, zato je pravilni izbor gesel temeljnega in odločilnega pomena za njegovo metodično, vsebinsko in uporabno vrednost. Leksikološka kritika mora tedaj najprej ugotoviti, ali nomenklator ustreza namenu ali ne. Treba je torej rekonstruirati seznam gesel. Tudi naključni preizkus nekaterih črk zadostno izkazuje pravilnost prvega vtisa ob prelistanju knjige, da je namreč seznam gesel skrajno pomanjkljiv.

Prav očiten je izpad abstraktnih pojmov. Tako deleži Priročni leksikon tisti za slovensko književnost tako značilni strah pred teorijo in filozofskimi pojmi, pred pojmovno določenostjo in jasnostjo. Manjkajo ontološka gesla: bistvo, bit, namen, sredstvo; vzrok, razlog; tvar, lik; prostor, čas; dobrota, lepota, resnica; zlo, gibanje, itd. Ni poetičnih in psiholoških pojmov: zaznava, predstava, pojem, sodba, sklep, veda, razum, pamet, volja, čustvo; značaj, nagon; verodostojnost, pristnost vira, zmeta; svoboda, itd. Ni etičnih in pravnih pojmov: vest, zakon (lex in matrimonium), krepost; zločin, kazen, oblast, itd. Manjkajo sociološka gesla: družba, družina (obdelano zgolj etnografsko), oblastvo, vlada, zakonodaja, uprava, sodstvo, eksekutiva, policija, republika; sloj, stan, organizacija; politika, gospodarstvo. Pozabili so celo na gesla historični materializem, kolektivizem, napredek. Da uredniški odbor sam ni čutil potrebe po omenjenih osnovnih idejah, je pač simptomatično za filozofsko nešolanost in neizobraženost slovenske inteligence. V kulturnem osredju, ki je filozofsko tako malo zahtevno, je pač lahka pot iz propagandističnih agentur v akademijo in na univerzo.

Sledeča analiza seznama gesel se nanaša zgolj na par naključno izbranih črk. V seznam manjkajočih iztočnic niso vzeta imena vladarjev, cerkvenih poglavarjev, svetopisemskih in svetniških osebnosti. Med prvimi namreč PL pozna samo Friderika II (ne pa Jožefa II), Napoleona in Petra Velikega, med drugimi Gregorija VII, Strossmayerja in Mahniča, med zadnjimi Avgušтина, Alberta Velikega, Tomaža Akvinca, Tomaža Mora, seveda brez omembe, da jih Cerkev časti kot svetnike. Prav tako se seznam manjkajočih gesel ne ozira na geografska, zlasti ne na topografska imena, razen nekaj zgodovinsko pomembnih. V seznam tudi niso vzeta antična imena (zgodovinska in mitološka), ki jih PL v skladu s svojo kulturno orientacijo sicer navaja le peščico.

Iskalec, ki živi v srednjeevropskih izobrazbenih razmerah, bo gotovo pogrešal n. pr. naslednja gesla:

Laland, Laban Rudolf, labarum, labial, labializiranje, labiate, labiodental, labilnost, labirint (v notranjem ušesu), labodja pesem, labora, laborant, Labot (na Koroškem), labradorit, labradorski tok, La Bruyère Jean de, laboristi (ima samo

dve vrstici), La Chaise fr. de, Lac Léman, Lacordaire, Lactantius, lačnost, Ladinci, Ladino, ladja, ladjarstvo, ladjeplovstvo, ladjevje, ladjevlak, lady, lafeta, Lagarde Paul de, Lagerkvist Pär, lagev, lagodnost, lagoj, Lagrange Joseph Luis de, Lagrange Albert M. H., lahezis, lahnjak, lahkokrvnost, lahkomiselnost, lahkovernost, laicizem, laični kelih, laik (prvotno ni nestrokovnjak), lajna, Lainez Jakob, lajšilo, lajta, laissez faire, laissez aller, lak, lakaj, laketbrada, lakmus, lakolit, lakomnost, Lakonija, lakota, lakotnice, laksativ, laksiranje, laktoza, lambdacizem, Lamb Charles in Mary, lambretta, lambris, lamela, lamentacije, Lamemnaiz Felicité de (prvo ime ni Robert), Lammash Heinrich, Lamprecht Karl (zgodovinski kolektivizem), lanceta, Landarska banka, Landes, Landsberg Paul Ludw., landsmaal, Landsteiner Karl, lanec, Lang Andrew, Lange Friedrich ali Friderik (ne Friederich) Alb., Langevin Paul, Langgässer Elisabeth, Longobardi, lantan, lapa, lapalije, lapidaren, lapidarij, Laplace Pierre-Simon de, lari, laringitis, laringoskop, larinks, Larousse Pierre, laskrnost, lasnica, laso, lasovitost, last, lastnina, lastniške cerkve, lastnooročni podpis, lastovičar, lastur, lasulja, La Salle J. B., Las Casas Bartolomé de, Laski Harold Joseph, Las Navas de Tolosa, Lasso Orlando di (je rojen v Mons v Hennegau, kako je torej italijanski mojster?), last not least, lata, La-Tène, lateralen, Lateran, lateranske pogodbe, laterit, latinica, Latinsko cesarstvo, latinščina, latinizem, latnik, latovnik, latovščina, latvica, Laudon Gidion Ernest, Laue Maks (fiz. Nobel 1914), Lauri-Volpi Giacomo, lava (kredenca), Laval P. E., Lavelle Louis, Laveran Charles, Lavery Emmet Godrey (Prva legija!), Lavigerie kard., lavina oedeja, laviranje, Lavis Ernest, lavkanje, Lavoisier A. L., lavor, lavorike, lavra (samostan), lavreat, lavretanski, Lavrov P. L., Lawrence Ernest Orlando (konstruktor ciklotrona), Lawrence Thomas Edvard „arabski“, Laxness Halldór Kiljan, laz, lazar, lazarist, laznina, lazzaroni, lazur, laž, lažnica, l. c., leader, Leander, Leander Zarah, Lear, lebeda, Le Bon Gustave, leca, Lech, Lecher Ernst, Le Corbusier, lečar (zool.), lečevina, lečilo, lečarica, ledenica, ledeniško vnetje kože in oces, ledenjak, ledènka (bot.), ledetina, ledina, ledne vrečke, ledje, lednjak, Ledóchovski Mieczyslaw, ledolom, ledosek, ledovec, ledveni vsøk, ledvična pečenka, ledvičnik, Le Fort Gertrud von, lega, legacija, legar, legacijski svetnik, legat, legatár, legen, legija, legiranje, legist, legitimacija, legitimiranje, legitimizem, leglo, leghorcka kokoš, Legnano, legumin, legvan (zool.), leha, Lehar Franc, lehnjak, lehnjakovec, lehti, Leibl Wilhelm, leidenska steklenica, Leif Erikson, Leitha, lej, lek, lekarna, lekcija, leksikologija, Lemaitre Georg, lemenat, lemež, lemežnjak, lempa, lemuri, lemuridi, Le Nain bratje, Lenard Phil. (Nobel 1905), Le Nötre André, lenoba, lenivost, lenokrvnost, Leoben, León Fray Luis Ponce de, Leonidas, lepak, Lepanto, lépen, lepidodendron, lepilo, Le Play Fr., lepočutje, lepopis, leporočnik, leposlovec, lepota, lepotilo, lepra, leprozorij, Lepsis Magna, leptozom, Le Roy Ed., les, lesa, Lesage Alain-René, leséneč, lesenjača, lesk, leska, lesketanje, leskovka, lesnača, lesna trgovina, lesnika, lesnikovec, lesotisk, lesovina, Le Senne R., Lesseps Ferd., lest, lesteneč, lestva, lestvenica, leščarka, lešček, leščerba, leščiti, letak, letalo, letališče, letargija, letočina, letenska obleka, Lethe, letina, letnica, letnik, letnina, letni obračun, leto, letopis, letorasel, letovanje, letovišče, letva, letvica, leva (kamin), levak, levcit, levec, lewée en masse, Leverrier M., Leviathan, levičarstvo, levirat, levit, levitacija, levitev, levkoplakija, levkoplast, levkotomija, Levy-Bruhl L., Lewis Wyndham, Lezgijci, leža, ležaj, ležak, ležalnica, ležarina, ležeče pismo, ležernost, ležšče, l'homme, Li, liana, lias, libela, liberalizem, libertinci, Libuša, lice, licemer, licenca, licenciat, ličarstvo, ličenje, ličilo, ličilnik, ličinka, liče, ličkanje, ličnica, ličnik, ličnost, Lidijska, Lidice, lido, Liebknecht Wilh., Liebknecht Karl, Lienz, lidijski tonski način, lift, liga, ligamentum, ligatura, Lignica, lignin, Ligny, ligroin, lih, lihocveten, lihomesten, lihva, lij, lijak, lijavica, lik, likalnik, likalo, liker, likoza, liktor, likvida, likvidacija, likvidatura, likvidna vsota, likvidnost, Li-Ki, Li Tai-po, lilek, Lillenthal Otto, lilitev, liliputanci, limb, limba (bot.), limburgit, limbus, limes, limfa (tudi cepivo), limfatik, limfocit, limfogranulom, limit, limita, limitacija, limited, limonit, limnologija, limuzina, lina, Lincoln Abra-

ham, Lindberg Charles, linda, Linde Karl von, linearen, linearna enačba, linearna keramika, linearna miselnost, linija, liniment, linijska ladja, linijske čete, linijski sistem, linolej, linorez, linotajp, linta, linško pecivo, Liotard Etienne, lipazi, lipid, Lippi, Lippl Alois Joh., Lippman Walter, Lipps Theodor, Lipsius Justus, liptovec, liptovski sir, lirika, lirizem, lirodendron, lisa, lisavica, Lisenko Trofim, list (lit.), Lister Joseph lord, listek, listkar, listina, listnato drevje, listnica, listnjak, listocvetke, listovnik, lišaj (tudi v med.), lišajevka, lišp, litanije, liter, literarna veda, literarna zgodovina, literarne nagrade, literarni koledar, litevka, litij, litoba, Litorina-morje, litosfera, lito železo, Litt Theodor, Litvinov Maksim, liturgija, liturgika, liv, livnik, livarna, livnica, Livonija, livreja, liza, lizanje, lizoč, lizun, ljubezen, ljubiteljstvo, ljubimkanje, ljubljanska keramika, ljubosumnost, ljud, ljudomrznost, ljudska demokracija, ljudska izobrazba, ljudska šola, ljudsko štetje, ljudstvo, ljudska univerza (ima le ljudožerstvo in Ljudska Fronta Jugoslavije), ljuljka, Ljutiči, Lobačevski Nikolaj Ivanovič, lobanja, lobanjski indeks, lobby, loboda, locanj, Locarno, loci communes, locnjača, loč, loček, ločika (bot.), ločina, ločitev, ločnica, loden, lodnica, Loeb J., Löffler Fr., log, logar, logaritem, loggia, loge, logograf, Logos, logomahija, Lohengrin, Loisy A., loj, lojavost kože, lojalnost, lojenica, lojnica, loka, lokalizacija, lokal, lokalna anestezija, lokalna barva, lokalni termin, lokalist, lokalizem, lokarda, lokavost, lokativ, lokva, lokomotiva, lokostrelec, loksodroma, Lo-lo, lom, lomača, lombardiranje, lombardna banka, lomnik, lomljivost, lonec, ločnica, longitudinalna, lopa, lopar, lopata, lopatica, lopatenje vrta, Lopatin L., lopuča, loputa, loputica, lord, lordoza, Lorentz Heinrich (Nobel 1902), lornjeta, lorjon, Lortzing Albert, Los Alamos, loščilo, Lot Ferdinand, lotanje, Lotaringija, lotto, Lotze Herm., louisdor, Louis-Quatorze, Louis-Quinze, Louise-Seize, Louvain, Lourdes, lovec, lovišče, lovka, lovna doba, lovske pravice, lovščina, lovilec, lovina, loza, lož, lub, lubadar, Lublinska unija, lucerna, lucrum cessans, luč, lučalo, Ludolfovo število, Lueger K., lues, lug, lugomer, lugovina, luk, luknjač, lukovica, Lukaszewicz J., Lukasz G., Lukaris Ciril, luknjičavost, lukrativen, luksus, Lukuš (Lucius Licianus Luculus), lumbago, lumbalna anestezija, lumen, luminiscenca, luminal, Lunačarski A. V., lunatičnost, lunc, lunek (tehn.), luneta, lunj (zool.), lunta, lup, luperkalije, lupljenje kože, lupilo, luping, lura, luskavica, luskina, luskovci, lustrum, luštrek (bot.), lutein, lutka, lutnja, Luzijade, lužilo, lužilnica, lužiška kultura, lužnina, lužnjak, lux.

Raabe Wilh., raba, rabelj, rabi, racionalno število, rabies, rabin, rabota, rabotovina, rabud, rabulist, race (časnikarska), racionalno število, racioniranje, Raczkiewicz Wladyslaw, račun, računalo, računica, računovodstvo, računski stroj, računstvo, Rada (ukrajinsko), Radek Karl, radiacija, radialen, radialka, radikale, radioaktivni vrelec, radič, radij, radiofonija, radiografija, radiolariji, radiologija, radiosonda, radioskopija, radiotehnika, radioterapija, Radimiči, Radom, radirka, radiranka, radikiranje, radon, Radowitz J. M. von, radža, radikand, rafal, raglan, rahlica, rahločutje, rahuta, raison d'état, raj, rajalni pohod, rajda, rajdnik, rajni, rajon, rajžele, Raifeisen F. W., Rajmund Peñafort, Raimund Ferd, Rajnald von Dassel, rakavina, rakita, rakitovina, raklja, rakolov, rakovec, Rakoczi, ral, Raleigh sir Walter, raliti, ralnik, rama, Raman Čandrašhara Venkata (Nobel 1930), Ramanov efekt, ramazan, ramenske bolečine, ramnica, Rampolla kard. Mariano, rana, rang, ranger, ranina, Ranke Leopold, ranocelništvo, ranča, ranžiranje, ranžiroi kolodvor, rapidno jeklo, rapir, raport, ras, raskavost kože, Rasmussen Knut, rasna higiena, Rasputin, Rastatt, raster, rastika, Rastislav, rastišče, rastlinjak, raš, rašč, Raška, rašeljika, rašilo, rašpa, ratafija, ratar, ratiné, ratišče, Rathenau Walter, Ratzel Frid., Rauschnig Herman, ravan, ravnač, ravnalka, ravnalo, ravnatelj, ravnilo, ravnina, ravnik, Rayleigh lord, Reynal Paul, Raymondova bolezen, raz, razalnik, razalo, razbeljenost, razbijač, razbliniti, razbor, razbremenilne okoliščine, razbrzdananost, razburljivost, razcvet, razčemba, razdalja, razdedinenje, razdelilnik, razdiralne sile, razdobje, razdolžba, razdružitev, razdvajanje točke, razdvojenost, razgib, razglas, razglasitev polnoletnosti, razglašenost, razgled, razgledni-

ea, razgledišče, razgon, razgovor, razgovorni jezik, razhod, razhodnja, razhudnik, Razin Stenjka, raziskovanje, razjeda, razjedljivost, razkaz, razkazovanje, razkis razkladišče, razkladnina, razkladnost, razklejitev, razklon, razkol, razkolnik, razkop, razkoračna stoja, razkosavanje zemljišča, razkoš, razkroj, razkuhanje, razkužilo, razlaga, razlastilni postopek, razlastitev, razlet, različek, različnost, razlikovanje, razločevati, razločnost, razlog, razlok, razlom, razmagnetenje, razmah, razmerje, razmeja, razmejek, razmera, razmestitev, razmetnica (leča), razmikalnik, razmislek, razmišljenje, razmišljenost, razmišljevanje, razmnoževalni stroj, raznarodovanje, raznašalec, raznoška, razodetje, razolika, razorožitev, razpad, razpašenost, razpelo, razpenjavost, razpera, razpiralo, razpetina, razpirač, razpis, razplet, razplod, razpoka, razpoklina, razpol, razpolaganje, razpoloženje, razpoložnina, razpon, razpor, razporek, razporoka, razposajanje gostov, razposojevalnica, razpošiljalnica, razpoznavanje, razpoznavna znamenja, razprava, razpredelnica, razprega, razpregled, razprodaja, razpršilo, razprt tisk, razpust, razrastek, razred, razredčina, razredna zavest, razredni boj, razrednica, razrednik, razrešnica, razsev, razsmradenje, razsodba, razsodišče, razsol, razstava, razstiljalnik, razstoj, razstop, razsulo, razsvojitev, razširjalec, raztega, razteležba, raztezalnica, raztezalo, raztok, raztop, raztopnik, raztresenost, raztvorilo, razum, razumetek, razumnik, razumnost, razustnost, razvada, razvalina, razved, razvedrilo, razveljava, razveznik, razvič, razvidnost, razvijalo, razvod, razvodnica, razvodnik, razvoj, razvojna doba (med.), razvoz, razvozljaj, razvrednotenje, razvrstitev, razzlogovanje, razžalitev, raženj, Rê. Rdeča roža, rdečke, rdečica, Rdeči lev, rdečilo, rdečina, Rdeči polmesec, realije, realna gimnazija, Realpolitik, realka, realiteta, realiteta pisarna, realna unija, reber, rebrače, rebrilo, rebrna mrena, rebrnjak, rebrnica, rebro, rebula, recelj, recept, reces, recipient, recidiva, Reclam, reconquista, rečenica, rečna plovba, red (ima samo odličja F.L.R.J.), redarstvo, reditečij, redilnost, Redlich Joseph, rednik, rēdnik, rednost, redovanje, redovnik, reduplikacija, reduta, redukcija (ni samo v kemiji), redukcijaska delitev (biol.), reelen (zanesljiv), refektorij, referenca, refleks (ne samo biološko), refleksija (fil.), reflektant, refleksivnost, refleksologija, reformizem, refrakcija, refraktornost, Réfugiés, rega, regal, regalije, regens chori, regent, Reger Maks, regest, reglja, regiment, registracija pogodb, registrska tona, reglamentirati, regleta, Regiomontanus, regresni zahtevek, regular, rehta, Reimarus H. S., Reis Filip, rej pod lipo, reja, rek, rekcija, reket, reklama, reklo, rekovnost, rekreacija, rekriminacija, rekvizicije, reksizem, rektascencija, rektifikacija, rektor, rektoskop, rekurz, relativnostna teorija, reče, relejna postaja, relegacija, relief (ne samo v umetnosti), religioz, relikt, Remedellska kultura, remedura, remi, remisija, remiza, reneta, Reni Guido, renegat, renitencia, renomé, reometer, reorganizacija, reostat, reparatura, repatica, repertorij, repetitorij, repetirka, repinec, repozicija, reprodukcija, reprobacija, republika, repuh, Rerum novarum, resa, resekcija, resnica, resničnost, resignacija, resnoba, resorcin, reskript, respiracija, rezpozorij, Ressel, ressentiment, ressort (medn. pr.), restavracija, restavrtor, restitucija, restitucijski edikt, restrikcija, restrictio mentalis, rečeto, rešta, rešilna postaja, rešilni čoln, rešilni pas, retabrirati, retardirati, retencija, retina, retiniti, retirirati, retorta, retorzija, retribucija, retrodatirati, retrogradnost, Reuchlin J., Reuter, Reunions, rev., reva, revakcinacija, revalorizirati, revanša, revèr, revija, revizija pogodb, revmatoza, revokacija, revolta, revolver, revolverski listi, Reynolds sir Joshua, Reynolds Osborne, Reynoldsovo število, rez, rezač, rezalnik, rezanci, rezanica, rezerviranost, rezervacije, rezervacijsko premoženje, rezervat, rezervist, rezina, reznost, rezkalo, rezljati, rez'jina, reznik, rezonirati, rezva, rezanec, režija, režim, režimovec, režnja, režnjak, Rhodes Cecil, ribjekožnost, ribištvo, ribje olje, ribnjača, ribnjak, ribogojnica, ribolov, Ribot Theodul, Ricci Matteo, Riche'ieu, Richter Ludwig, Rickert Heinrich, ričet, rida, Rieger F. L., Riehl W. H., Rienzo Cola di, Rif, rigalica, rigolnik, Rigveda, rigoroz, rigorizem, rikecije, Rikov A. T., Rila-planina, rilčkar, rimesa, Rimščine, Rinascimento, rimalgija, rinocerus, rinologija, rinoplastika, rinoskop, Riodejaneirski pakt, R.i.p., ris (v magiji), risale, ri-

salnik, risalo, risanica, risanka, risarstvo, Risorgimento, Riss-ledena doba, Riss-Würmska doba, ritenuto, ritornela, ritual, ritus, Rivera Primo de, riziko, rizling, riža, riževica, rižota, rja (kovin), rjavec, rjuha, rkelj, robača, robec, Robespierre Maxim., robevnicca, robilo, robidnica, Robin Hood, robkalnica, robnik, robovnik, roč, ročica, ročin, ročka, rod, rodbina, rodbinsko ime, rodičnik, rodnja, rododendron, rodoljub, rodomor, rodopis, rodoskrumba, rodovina, rodovnica, rodovnik, rodovitnost, rog, rogač, Roger II., rogljič, rogljičar, rogovača, rogovileček, rogoz, rogoznica, Rohde Ervin, roj, roja, rojenica, rojevnica, rojstni kraj, rojstni list, rok (plačilni, zapadni), rokada, rokav, rokavec, rokavica, rokavnica, Rokitan-sky Karl v., rokodelac, rokohitac, rokopolis, rokovnjač, Rokosovski Konstantin, Rok-solani, roleta, Romagna, romanopisec, Romanov, romanje, romb, romboeder, rombo-id, Romulus, rončelica, rončel, ronek, Ronkaljsko polje, rop, Röpke W., ropotača, ropotarnica, rosa, Rosseger Peter, Rosmini-Serbatì Ant., Rosselino Ant., Rossini Giacomo, rosomer, Rostock, Rostovec M., rota, rotacizem, Rota Romana, Rotary club, rotator, rotnina, Rothacker Erich, rotor, rotovž, rotunda, round-table, Roussel Albert, rov, rovarstvo, rovaš, rovnica, rovt, Rouwlandson Thomas, royalist, Royce J., Rozaov V., rozga, rozina, rozolija, roža, rožanec, rožanica, roženica, rožnik, rožni venec, Rp., rt, rtič, rubežen, rubad, rubelj, ruče, rubidij, Rubikon, Rubinstein Ant. ruda, rudiment, rudnik, rudništvo in plavžarstvo, Rudoif, rudopravnica, rudo-sled, rudosledne pravice, rudoslovje, rudožgalnica, Ruhr, ruinirati, rula, Rule Bri-tannia, ruleta, Rumelija, rumeta nevarnost, rumenica, rumenjak, Rumford sir Ben-jamin, rumpsteak, runa, runja, Runge Friedrich, rupa, rupija, rusolus, Russef Charles, rustika, ruš, ruša, rušelj, ruševac, rušilec, ruta, rutar, ruterij, ružilnica, rvač, rženjak, Rydz-Smigly.

V 2, Va banque - igranje, vabilo, vada, vadba, vadija, vadij, vadnica, Vadste-na, vafel, vagabund, vagonit, vagon, vagonar, Vaida János, vajenec, vajet, vakanten, vakcija, vakuumska cev, Valdemara Aug., De Valera, Valery, valeta, vališ, valj, valjača, valjalnik, valjar, valjni mlin, Valois, valolom, vaforizacija, valovanje, va-lovita pločevina, valovnica, valpet, Vandeja, Vanderbilt, Vansittart lord Robert, var, varanje, varav sklep, varčevanje, vardeva, Vardhana, varenje, varieteta, varilnica, variola, variometer, varišče, Varjagi, varjenje, Varna, varnost, varnostne naprave, varieté, variacija, varia, variks, varovalo, varovalne barve, varstvo, varstvena znamka, varščina, Varro M. Terencius, Varuna, Varus P. Quintilius, varuštvo, vas, Vas, Vasa (dinastija), Vasco da Gama, vasovanje, Vasvarska pogodba, vat, vata, vatel, vaterpolo, Vauban, Vaughan-Williams Ralph, vaza, vazačna država, vazomotorične motnje, vbadar (zool.), vbod, Vásquez, vboklost, vbizig, vbizigal-nik, vcepna, večanjenost, večnitev, vdab (zool.), vděl, vdelač, vdelava, vdihova-nje, vdiralno orodje, vdovstvo, vdovščina, vdovščica (bot.), vdružba, veča, večalo, večalno steklo, večer, večerja, večernica, večina, večnost, veda, Veda, Vedanta, vedenje, vedeta, vednost, vedovina, vedoslovje, vedrica, vedritev, vedrina, vegavica, vegetabilen, vegetativno živčevje, vega, vehikel, Veidt Phil., veja, vejača, vejališče, vejavica, vejica, vek, veka, vektor, vekovitost, večar, veleiteta, veledelo, velegorje, Velehrad, veleindustrija, veleizdaja, velelnik, velemesto, Velenemci, veleposestvo, velesila, veleslanica, vleti, vletok, veletrštvo, veleumnost, veličanstvo, veličavica, veličina, velika divjačina, Velika loža, Velika moč, velikaš, veliki inkvizitor, veliki mojster, veliki mogul, veliki možgani, veliki mufti, Veliki knez, veliki križ, Veliki teden, veliki vezir, veliki vojvoda, Velikorusi, velikostne mere, velin, veljava, vel-nica, velost, vena, venec, venček, venčni listi, venia legendi, Veneti, Venizelos, ven-tralen, ventrikul, veper, vera, veranda, verbalen, Vereingetorix, Vercors, verifika-cija, veriga, verigarstvo, verizem, verjetnost, verjetnosti račun, Vermeylen August, vermut, Vernet, verodostojnost, veroizpoved, verolomstvo, verouk, ver sacrum, Ver-schawe Cyrille, verovnost, verstvo, verve, verzalka, vês, vesa, veslo, veslenica, ves-slica, veslonožec, vesna vaja, vesolje, Vespazijan, Vespucci Amerigo, vest, vestal-ka, vestibul, vestnik, vešča, vetrenik, vetrilnik, vetrovnica, vetrokaz, vetrovnost, vetrujaštvo, vetromer, vez, vezač, vezanka, vezane plošče, Vezelay, vezenina, vezil-

nica, vezilni vzorec, vezilnik, vezna kila, veznik, vežnik, vgnetanje, vgriz, vhod, Via Appia, viba, vibracija, vibraton, vibrion, Vichy, Vickers, Vico G. B., videant consules, videc, videnje, videz, vidik, vidirati, vidnik, vidnost, vidno polje, vidna zmogljivost, vidna ostrina, vidovica, vidrovka, Wieser Dolores, Vierkandt Alb., vigenj, vighija, vijača, vijec, vijeglavka, vijugavica, vihar, vikar, Vilagos, Vilci, vilinska bitja, vikica (zool.), Vikingi, Viktorijanska doba, viktualije, vilice, viličenje, villa, Villanova-kultura, vime, vinar, vinarna, Vineta, viničar, vinika, vinjak, vinjenost, vinkulacija, vinogorske pravde, vinoraz, vinotok, vinotoč, vinotrstvo, vinski kis, vinščak, viola, violončelo, vir, vir (sova), Virchow R., virilist, virman, virščina, virulenca, Visconti, Visser't Hooft, visoka pesem, visoka ravan, visoko plemstvo, visokošolstvo, visokofrekvenčni tok, vistosmerjenje, višaj, višavje, višina, višinomer, višinski zrak, višinsko sonce, višnjevec, Višnu, vit, vitalna indikacija za operacijo, vitel, viteštvo, vitica, vitičar (zool.), vitičnjak (zool.), vitlar, vitra, vitrih, vitrina, vitriol, viternik, Vittoria Francisco de, Vittorino da Feltre, Vivaldi Ant., vivček, Vives Juan Luis, viza, viziranje, vizir, vizita, vizitacija, vizitnica, Vjatiči, vkladanje, vkladalnik, vkladarišče, vklepnik, vklesek, vkletenje, vknjižba, vknjiženje, vkrcanje, vkuhanje, vkuhano sadje, vlačnica, vlačilec, vlačnost, vlačno železo, vlačugarstvo, vlada, viadardstvo, vladavina, vladika, Vladimir Iljič, vladohlepnost, vloga, vlagalec, vlagalnik, vlagokaz, vlagomer, Vlahi, vlahovka (bot.), vlak, vlaka, vlaknina, vlakovodja, vlečeno testo, vlečka, vlet, vlitki, vlivalec, vlivni, vlivalec, vljudnost, vloga, vlom, vložbe, vmesenje, vmeščenje, vmešavanje, vmet, Vnebohod, Vnebovzetje, vnema, vnemalo, vnemalica, vnemarnost, vnesek, vnetica, vnetje (ne samo v veterini), vnovčevalnica, vnuk, vod, vodarina, vodena barva, vodenica (ne samo v veterini), vodenka, vodeno steklo, vodeno znamenje, voder, vodilo, voditeljstvo, vodljivost, vodna ondulacija, vodna tehtnica, vodni nabiralnik, vodnik, vodnjak, vodnjakarstvo, vodno kolo, vodno stavbarstvo, vodno zdravilstvo, vododržnost, vodokaz, vodomerstvo, vodomet, vodopisje, vodoravnost, vodoris, vodotok, vodovod, vodstvo, vogelnik, vohunstvo, vojačina, vojaščnica, vojaštvo, vojenina, vojeninar, vojna uprava, vojnica, vojno pravo, vojska, vojvoda, vokabular, vokalna glasba, vokativ, vol, volan, volčin, volčičnost, volčjak, volčnica, volhkost, volilec, volilo, volilna perioda, volilna pravica, volilne kapitalacije, volilnost, volinjska mrzlica, volišče, volitev, volja, volkodlak, volnena obleka, volnina, Volski, volkostečina, volč, voltamper, volonter, voluta, vonj, vonjava, vor, vornik, Voss I. H., Vorošilov K., Vossler Karl, voskarstvo, voščnica, voščenska, voščilo, votek, votant, voting-trust, votirati, votivna slika, votum, votlak, votličnik, votlilo, votloročec (zool.), vox humana, voz, vozarstvo, vozarna, vozal, vozger, vozilnik, voznina, vozovnica, vož, vožarstvo, vpadišče, vpadnica, vpeljanki, vpeljava, vpernik, vpetje, vpis, vpisnica, vpisnina, vplačilo, vpletalnica, vplinjač, vpliv, vpoj, vpoklic, vprašaj, vprašalnica, vprašanje, vprašitev pljuč, vprega, vprečnik, vprezalo, vprežnica, vpredek, vrač, vračilo, vračunavanje, vračunljivost, vrag, vragolje, vraničnik, vrastek, vraščen noht, vrat, vratar, vratič, vratno vretence, vratočomnost, vratilo, vraža, vrč, vreča, vredenosec, vrecevina, vred, vrednostno pismo, vrednota, vrednotica, vrelec, vreme, vremenik, vremenoslovje, vremenska hišica, vrenje, vretenčar, vretenka, vreteno, vrezilo, vrhnja obleka, vrhnjak, vrhnjica, vrhnje, vrhovina, vrhovnost, vrhtalne stavbe, Vries Adrian de, Vries Hugo de, vrinek, vrkla, vrlak, vrmilo, vršina, vročba, vročekrvnost, vročica, vročinska kap, vročina, vrojenost, vrsta, vrstica, vrstnik, vrstomernica, vrša, vršaj, vršelo, vršenj (avgust), vrt, vrtača, vrtalne naprave, vrtalnica, vrtavka, vrtlini moment, vrtljak, vrtljaj, vrtnec, vrtišče, vrtnarstvo, vrtoglavica, vrv, vrvarstvo, vrvenica, vrvivček, vrzel, vsad, vsajalnica, vsebnost, vsebina, vsečnik, vsekač, vsemogočnost, vseprijuočnost, vsevednost, vsip, Vsi sveti, vskladničenje, vskladitev, vsota, vstaja, vstava, vstávka, vstopnica, vštetev, vtekočinjenje, vtikalo, vtis, vtiskalo, vulgo, vulgata, vuzem, vzajemnost, vzboklost, vzbrsti kože, vzdevek, vzdigalica, vzdigalo, vzdigovalnik, vzdiznica, vzdržnost, vzdrževanje, vzglas, vzgib, vzglavnica, vzgajališče, vzgoja, vzgojeslovje, vzgon, vzhod, Vzhod, vzkip, vzklic, vzklicna cena,

vzlet, vzmet, vzmetnica, vzmož, vznemirjanje, vznesenost, vznik, vznोजe, vzor, vzorec, vzornik, vzpenjača, vzpetost, vzpon, vzpor, vzporeditev, vzpostavitev, vzreja, vzročnost, vzročnostno načelo, vzrok, vztrajnostni moment, vztrajnik, vztrajnost, vzvodno prijemališče, vzvoj, vzvojnica, vzvrat, vzratno delovanje, vzvrnjena slika, vžigalo, vžebljanje, vživetje.

Tudi v danem obsegu bi mogel PL vsebovati skoro vse potrebne iztočnice, ako ne bi nekatera sedaj prevzeta gesla zavzemala pretirano preveč prostora. Z makroplazičnimi članki posebno obiluje tehnika, geslo letalstvo obsega 307 vrstic, ladjedelnštvo 327, ladjedelnštvo vojno 47, generator 63, atom 122, atomska peč 112, motor 156, stroj parni 80, turbina 65, radar 97, itd. Sledi menda umetnostna zgodovina: barok 180, bizantinska umetnost 104, babilonska 44, grška 79, mikenska 75, gotska 2 in pol postati, indijska cela stran, starohrvaška 100, romanska 73; Akropola 46, Knosos 44, obok 44, itd. Tudi iz medicinskega področja najdemo hipertrofične članke: nalezljive bolezni 110, morska bolezen 91, krvni pritisk 70, epilepsija 63, sulfamidi 74; enako iz naravoslovja: list 63, cvet 100, steblo 67, govedo 95, čebele 95; spektrum 116, energija 103, astronomija 61; agronomska gesla: vinograd 126, sadovnjak 129. Prevelik del prostora zavzemajo članki, ki se nanašajo na socializem (socialistične ideje 321, delavsko gibanje 103, internacionala 74) in revolucije (francoska 84, upor sužnjevi 40, kmečki upori in vstaje 138, nizozemska revolucija 55, pariška komuna 29, revolucije 68, oktobrska revolucija 223). Daleč več prostora, kot je normalno v podobnih, a metodičnih delih, je odmerjeno domoznanskim člankom: Jugoslavija 436 vrstic, Srbija 565, Hrvatska 355, Bosna in Hercegovina 147, Makedonija 225, Črna gora 136, Dalmacija 77; ustava FLRJ 166, redi FLRJ 175, zvezni organi oblasti in uprave 420, Zveza komunistov Jugoslavije 170, narodnoosvobodilna borba 478. Za obči leksikon zelo preobširni so tudi članki, ki se nanašajo na slovenske reči: Slovenija in Slovenci 703, Slovenija 234, slovenska književnost 410, slovensko tiskarstvo 68, slovensko založništvo 239, slovenski časniški tisk 171, slovenska glasba 99, film slovenski 91, gledališče slovensko 166, Ljubljana 105, narodnoosvobodilna borba slovenskega naroda 224, Zveza komunistov Slovenije 46. S posebno ljubeznijo je slovenskemu domobranstvu posvečenih 83 vrstic, beli gardi 89, plavi pa 48. Značilni so še hipertrofični članki: zgodovina glasbe 139, gledališče 130, hiše in stavbe 221, tekstilna ljudska dela 148, filatelija 99, film 86, šah 72, antropologija 132, človek 79. Nekako 90 takih gesel (kar je stotina vseh gesel) zavzema približno 100 strani, kar je dobra osmina besednjakovega prostora. Pri tem med hipertrofična gesla niso všteta gesla iz biografije, v kateri izmed vseh panog hipertrofija najbolj cvete.

Ta hipertrofična gesla so pravi spomenik tehničnega neznanja. Proti bistvu ljudskega leksikona greše tudi zaradi tega, ker nemetodično združujejo in podvrščajo razna gesla, ki bi morala biti samostojna. Tako se hidrofobija nahaja pod steklino, poriomanija in diksomanija pod epilepsijo, biont in DDT pod nalezljivimi boleznimi, stator pod turbino, itd. Pri čipkah vsaj omeni, da jih je treba iskati pod tekstilnimi ljudskimi deli. Podrejena gesla se nahajajo celo v nekajvrstičnih člankih: Geigerjev števec pod Rutheford, kendir pod tekstilnimi rastlinami, fenomenologija pod Husserl, itd. ko bi normalno morale te značnice tvoriti samostojna gesla z lastno razlago, ali vsaj z napotilom na nadrejene iztočnice.

Omejeni prostor sili posebno pisca ljudskega realnega besednjaka k najstrožji vsebinski in stilistični koncentraciji. Obstaja leksikografski slog: pretehtan, zgóščen in jasen jezik, kratki stavki. Časnikarsko in beletristično izražanje je nujno treba izločiti, pri tem pa paziti, da je jedrnata jasnost izraza združena z bogastvom vsebine, da je pri vsej ostroosti besede jezik gladko čitljiv. Izločiti je treba vsako nepotrebno besedo zgolj leporečnega pomena, posebno vsako ponavljanje soznačnih izrazov in istovetnih misli. V enoknjižnih besednjakih celo pri mnogo iztočnicah ni mogoče rabiti drugačnega kot nekakšen brzojavni slog. Iz PL pa bi se mogla sestaviti prava vzorčna knjiga nemogočega geselskega stila. Za primer literarnega izražanja more služiti tale stavek o Mauriacu: „Na probleme sveta in življenja

gleda skozi prizmo katoliške miselnosti." Ali ta'e o Andriću: „Vsebina njegovih povesti je v glavnem življenje stare Bosne pod turško oblastjo... Ob orisu zanimivih likov opisuje dušo Bosne, ki je nastala zaradi vplivov, ki so se stoletja križali na njenih tleh. V romanih opisuje družbeno stvarnost, v povestih pa bolj razčlenjuje psihična dogajanja.“ Za primer časnikarske gostobesednosti pa kar cel odstavek o Darwinu: „Darwin Charles, 1809-1882, Anglež, največji biolog 19. stol. Utemeljitelj descendenčne teorije, potopisec, prirodoslovec in evolucionist. Postavil je teorijo spremenljivosti vrst, ki se zato imenuje darwinizem. (Skoro dobesedno ponavljanje dveh stavkov iz prejšnje iztočnice: darwinizem.) Njegovo poglavitno delo Izvor vrst ga je napravilo nesmrtnega. V biologiji je postavil temeljno načelo, ki vlada v naravi, načelo spremenljivosti in postopnega napredovanja vseh živih bitij. Knjiga je izšla l. 1859 v angleškem jeziku.“ Itd.

Priručni leksikon je v veliki meri prevod iz nam zelo sorodnega slovenskega jezika. Za tako delo seveda ne zadostuje znati „govoriti čirilicom“, kot bi rekel rajni prelat Breznik. Predvsem je potrebno res dobro poznanje domače strokovne terminologije. Njen poznavalec nikdar ne bi mogel napisati takega le nemogočega stavka: „Specifičnost ljudskega obstanka je v tem, da je v odnosu same eksistence“ (s. v. Heidegger). Hrvatski „ljudski opstanak“ je po slovensko menda: človeško bitje, človeška bit, človeško bivanje. Prav tako „ljudska hrana“ na razliko od živalske more v slovenščini pomeniti le človeško hrano. Tudi vseljuski motivi (s. v. Meštrović) bodo pač le vsečloveški. Sploh imajo naši ljudski demokrati z ljudstvom velike težave. Tako „demos“ (s. v. demokracija) prevajajo z narod, tako je prav v hrvaščini, toda po slovensko je le ljudstvo. Naslov znanega Leninovega spisa se v slovenščini glasi: Kdo so pravi prijatelji ljudstva? (in ne naroda). Za srbohrvatski gradjanin ima slovenščina dva izraza: meščan in državljan. Zato bi morali biti v slovenskem slovarju dve iztočnici in ne ena: MEŠČAN, državljan. Nadrobneje je jezikovne ocene se bo morda lotil kak slavist. Tudi manjkajo v tujini pomagala za kontrolo slovenskega strokovnega izrazoslovja. Vsaj filozofska terminologija pa je popolnoma samovoljna in napačna. Prevajalec očitvidno ni prav nič poznal slovenskega izrazja: „Esenca“ (lat.), bit, bistvo, bitna določenost nečesa resničnega, konkretnega, obstoječega, stvari se medsebojno po tradicionalni antologiji (sic!) razlikujejo po svojih bistvih, medtem, ko je obstoj eksistenca brezrazlična (sic!). Tak stavek spada tudi v cvetober. Slovenska ontologija ima za esenco ustaljen terminus: bistvo, za eksistenco pa imamo besedi bit (A. Ušeničnik) ali pa bitek (F. Kovačič). Potenca, eno izmed dveh aristoteliskoholastičnih počel ustvarjenega bitja, se sloveni z: možnost, ne pa z zmožnost, ki ima pomen latinske facultas. Predočbe (s. v. perseveracija) so v slovenski terminologiji le predstave. V slovenščini resnica ne izključuje zablode, pač pa zmoto. Življenjske izjave človeka ali naroda (s. v. kultura), bodo v slovenščini življenjski izrazi, življenjska poočitenja; izjava je le declaratio, ne pa manifestatio. Itd.

Sicer pa kot da PL ne pozna slovenskega strokovnega izrazoslovja, ako izvzmemo botanično in zoološko nomenklaturu. Z ozirom na izobrazbeni curriculum vitae urednikov ne začuduje toliko, da ne prinaša nič pravnih in filozofskih slovenskih iztočnic. Bolj preseneča, da v marksističnem propagiralu ni izrazja iz materialne kulture, iz tehnologije, celo kmetijske.

Pod črko B pozna le tele slovenske izraze: babištvo, baker, bakrorez, bakropis, barvanje, belci, beli tok, beljakovina, belka, belouška, beluga, beluš, bezeg, biserica prava, blago, blisk, bradavice, brananje, brazdanje, brest, bron in brusi. Manjkajo na primer: bager, bajaranica, bajeslovje, bajta, bakrena doba, bakrenica, bakrotisk, bakla, baša, balta, ban, banavs, baril, barje, barva, basen, basulja, bat, bevavost, beč, beda, bedenec, bedenji dan, bedro, begunstvo, bela bolezen, bela knjiga, bela medelja, beličnost, belilo, belež, beločnica, beračenje, berglja, berilo, berivka, berivo, bersa, beseda, besnost, besednjak, besedoslovje, besedotvorje, betev, betva, biga, bik, bilka, bilo, birič, biser, bistvo, bit, bitek, bitje, bivak, bivo!, blagajna, blaginja, blagoslov, blatarica, blaznica, blaznost, blazina, blazinjak, bla-

ženost, bledičnost, bleščavica, bliskavica, bljušč, boben, bóbika (pilula), bočnica, bodež (nož), bodilj, Bog, bogastvo, bogoslovje, bogovec, boj, bok, bokalnica (orodje), bolničarstvo, bolezen, bolnišnica, boter, božjast, brada, bradlja, brajda, brambovstvo, branica, brašno, bratomdr, bratovstvo, bratovščina, brazda, brbončica, breča (geol.), brezboštvo, brezdomstvo, brezlesni papir, breznačelnost, brezposelnost, brezpravje, brezrazredna družba, brezzvezje, brežična telegrafija, brezračni prostor, brisača, britev, brizgalna, brst, brtvilo, brzostrelka, brzovlak, buba, budilka, budnica, budnost, budla, bula, burja, burka, burnik (pri vratih), buteljka. Priročni leksikon daje vedno prednost tujki pred domačo besedo. Kaj je bistvo, na primer več pod esenca, kaj je draguljarstvo pod bižuterija. Tako je vse bolj slovar tujk kot pravi stvarni leksikon.

Vedoč, da ni resničnega kulturnega naroda brez lastne strokovne terminologije, da posebno domači izrazi za abstraktne pojme pomenijo višek razvojne zmogljivosti narodnega jezika, so prejšnje generacije iskale in kovale slovenske izraze za vse točno opredeljene pojme, ki so jim bili znani z vsemi različnicami in tenčnicami v tujem svetovnem jeziku, ki so ga tedanji izobraženci v resnici temeljito obvladali. Danes ni več ne tolike narodne zavesti ne takšnega znanja vsaj enega svetovnega jezika. Vendar tudi danes pretirano sprejemanje tujk končno vodi do pozabe narodnega besedja. Pri nas ljudje vse prevečkrat mislijo, da imajo besede čisto določene, recimo znanstven pomen samo, če so tujke. Dokler bo dosti ljudi (tako mislilo, ne bomo nikdar prišli do resnično kulturnega jezika. Vse preveč se je še pred drugo svetovno vojno enačil kmečki jezik z edino pravim narodnim jezikom. Literarno gojenje zgolj kmečkega ali raba zgolj proletarskega jezika preprečuje razvoj res omikanega razgovornega in pisnega domačega jezika. Poleg tega se pa že enkrat zavejmo, da je govorjenje o kmečkem ali proletarskem narodu sociološki nesmisel. Narod ne more biti nikdar en sam sloj ali razred.

Kvantitativno in kvalitativno močna tipografska tradicija je naravnost krajevna značilnost za Ljubljano. Za njo ve tudi Velika sovjetska enciklopedija: „Ljubljana po poligrafic. proizvodstvu stoit na prvom meste sredi gorodov Jugoslavii“. Žal se ob novi tiskarski nalogi, ki jo predstavlja natis ljudskega leksikona, ljubljansko tiskarstvo ni izkazalo. Mogli bi uporabiti bolj ekonomično stopnjo in tip črk, ko uredništvo toliko toži nad preozkim okvirjem. Prav posebno bi moral ljudski leksikon obilovati s ponazorilnim gradivom: z eno in večbarvnimi prilogami, s podobami med tekstom, s črteži, zemljevidi, grafikoni, kronološkimi in statističnimi tabelami. PL prinaša v prilogah precej statističnih in kronoloških podatkov. Tako ravnanje je proti bistvu metodičnega leksikona, ki zna tudi te podatke razčleniti in včleniti v iztočnice. Na posebnih prilogah prinaša dobro reproducirane umetnine slovenskih likovnikov. V tekst vloženi ponatisi umetnin pa so prav nejasni. Več slik nima prav nobene instruktivne vrednosti. Natisnjene so samo z namenom, da dajo ilustracijski poudarek posebno partijskim iztočnicam. Tudi pri izboru nekaterih risb niso odločali ravno umetnostni oziri (Matise, Akt z avtoportretom, Derain, Akt). Slikovno gradivo dostikrat ni organsko včlenjeno v tipografsko podobo strani. Najbolj zadovoljujejo zemljevidi. Nejasnosti in razmazanosti slik je gotovo kriva izraba strojev. „Po osvoboditvi se je delo naših tiskarn izredno razmahnilo,“ pravi kronist (s. v. slovensko tiskarstvo), ki za ves ta čas ne more navesti niti ene tehnične izpopolnitve v naših tiskarnah.

Od vseh znanstvenih panog je najbolj nezmenno razraščena biografija. Veliko potrebnih gesel je moralo odpasti prav zaradi hipertrofije biografskih člankov. Od 810 geselskih strani odpade na tujo in domačo biografijo kar 163 strani, kar znese petino knjige. Pri tem moramo računati, da so obdelani skoro samo literati, glasbeniki in likovniki ter socialisti, pa popolnoma izključeni vladarji in cerkvene osebnosti. Pri nekaterih črkah je razmerje med biografijo in ostalimi panogami naravnost bolezensko: pri črki K prideta 2 biografski vrstici na 5,5 ostalih, pri L je razmerje 1 : 3, pri M 2 : 5,6. Vendar je vkljub temu število življenjepisnih gesel nezadostno. Nesorazmerje pa obstaja tudi med slovensko in tujo, vključno srbsko in

hrvatsko, biografijo; na eno tuje geslo pride povprečno 9,5 vrstic (Marx 164, Engels 138, Lenin 136; Goethe 22, Dante 19, Claudel 10), na eno slovensko pa 16 vrstic. Vsakomur je jasno, da pri taki „ekonomiki“ mora zmanjkati prostora za druga, v vseh leksikonih normalna, gesla.

Uredniki so se lotili redakcije leksikona brez vsake strokovne priprave. Takšno ravnanje bi po pravici imenovali avanturistično. Ni pa nič izjemnega v celotnem sklopu eksperimentov, ki jih prenaša slovenski narod v sedanjih katilimovskih časih. Predvsem mora redakcija vedeti, kakšne vrste leksikon hoče. Od narave slovarja je odvisen ne samo izbor gesel, ampak tudi dispozicija, obseg in stil iztočnic. Bibliografsko je bistvena razlika med običnimi slovarji (enciklopedijami) in posebnimi strokovnimi slovarji, med raznimi vrstami in stopnjami občega realnega besednjaka, med poučilnim slovarjem in poljudno znanstvenim učbenikom ali berilom (po alfabetu razvrščena berila še niso realni leksikoni). O vsem tem očitvidno uredniki PL niso imeli pojma. Niso tudi vedeli, da je uredniško delo nenadomestljivo, polnovredno, avtentično književno avtorstvo, ne pa zgolj neko politično predsedovanje in mehanično zlepopanje.

Pri popolnem nepoznanju leksikografskih kategorij in kriterijev je jasno, da med posameznimi panogami vednosti in kulture ne more biti notranje harmonije in metodično vsorazmerjene dispozicije. Tako je slovar neprehtana zmeta in neprebrana zbroja samovoljno in brez sistema izbranih gesel, ki po slogu in obsegu spadajo v prav različne vrste slovarjev. Za večino tehničnih člankov je podoba, kot da bi bili vzeti iz poljudno znanstvene čitanke, umetnostno zgodovinski in tudi glasbeni članki imajo obseg in obravnavajo temata (arhaični smehljaj), kot je navada v specializiranih slovarjih za umetnostno zgodovino ali glasbo (kje je naš umetnostni zgodovinar izvedel za Sikstinsko kapelico?). Iz slovenskega biografskega gradiva bi se dalo sestaviti kar mali slovenski biografski leksikon. Za „domače zdravnike“ in „umne kmetovalce“ so naše stare ljudske založbe boljše poskrbele, čeprav brez alfabetičnega reda in zlasti brez tujk. Rad bi poznal poljedelca, ki bi se domislil v PL iskati veterinarskega pouka pod gesli „griza piščancev“, „ležanje krave pred oteljtviyo“, „zakovanje kopita“, itd. V obči ljudski besednjak bi spadala poklicna navodila tudi za druge stanove, na primer za delavce v industriji.

Nemetodična organizacija besednjaka ne razodeva samo tehnične neusposobljenosti, temveč tudi duha, ki so mu vzajemna povezanost in naravnost posameznih kulturnih področij med seboj in na celoto kulture nepoznana kulturna vrednota. Tako more leksikološka analiza posredovati kulturnokritična spoznanja. Za slovensko inteligenco pomeni kultura v prvi vrsti gojitev leposlovja, zadnje čase tudi likovnih umetnosti in glasbe. Za pravo, filozofijo, vzgojo nima čuta.

Doktrinarno je PL zapisan marksizmu - leninizmu, vendar dialektični materializem, „znanost o zakonih gibanja vsebine vseh področij stvarnosti“, „rezultat vsega pozitivnega v razvoju človeške misli“, bolj zabičuje, kot poučuje. Za pouk, tudi vsaj katekizemski, bi moral namreč posredovati precej več osnovnih pojmov v bolj sistematični dispoziciji. Tako pa je kritičnemu bralcu prihranjen pogled v resnična „realna protislovja“ in logične kratke stike leninske metafizike. Nepoučen bralec pa nasprotno more tem laže dobiti vtis, da se pod nekaterimi formulacijami diamata zaradi hegeljanske terminologije tega filozofema skriva nekaj globokega. Seveda se materializem enači z znanostjo: „materialistično, to je znanstveno pojmovanje zgodovine“ (s. v. zgodovina). Ljudje, ki se vse življenje niso mogli znebiti vtisa, ki ga je nanje v mladih letih naredilo neprebavljeno branje Haeklovih *Welttraetse*, seveda podstavlajo, da je njih materializem rezultat naravoslovnih znanosti. Toda vsaj sto let razvoja fizike in biologije je šlo mimo njih. Ze Leninu so delali težave „fizikalni idealisti“. Toda moderna fizikalna znanost je še bolj „dematerializirala“ materijo. Zato ni nič čudnega, da niso v slovar sprejeti moderni fiziki: de Broglie, Schroedinger, Davison, Heisenberg, Eddington, Minkowski. Ni tudi biologov Uexküll, Portmann, Schubert-Solderna, Wartenecka, Driescha (nekdaj

Haecklovega učenca) kar takole odpravi: „neovitalizem, ki je ob uspehih sodobne znanosti že znanstvena preteklost“.

Ob vsaki priliki poudarja marksistični priročnik, da se dialektični materializem loči od mehaničnega in vulgarnega materializma, kakor da bi odklanjanje mehaničnega materializma moglo filozofsko rešiti Leninov nauk. V resnici pomeni dialektika živi in razvoja zmožni element, vendar se dialektika in materializem, kot duhovno primerja Nikolaj Onufrijevič Loski, ločujeta drug od drugega kot voda in olje. Kot edini materializmu nasprotni sistem se ves čas prikazuje le idealizem. O filozofskem realizmu ni v slovarju niti besede. V skladu s sovjetskim diamatom imajo nekateri filozofski pojmi čisto drugačno vsebino kot sicer v filozofski terminologiji. Tako je z besedami: metafizika, dialektika, evolucija, kvaliteta, protislovje. Filozofsko izobražen bralec bo hitro spoznal te preglase. Toda pri nešolanih morejo zakriviti neadekvatne pojme iz filozofije. Tako evolucija ne pomeni samo Darwinove descendenčne teorije, temveč to ime gre celemu mozaiku razvojno teoretičnih pojmovanj in hipotez, tudi takim, ki računajo s Stvarnikom in odklanjajo razvoj duhovne duše. Tudi dialektika in metafizika nista tako izključujoča se pojma, kot bi rad diamat, niti ni dialektika kak marksistični zakup. Obstaja realistična dialektika, na primer polarnih napetosti in komplementarnih odnosov. Stalinu PL (s. v. Lenin) očita, da se je izneveril nauku Marxa in Lenina, vendar v članku o zgodovini najdemo misli, ki so odmev tipično Stalinovih formulacij iz Kratklega kurza, kjer se tako poudarja vzvratni vpliv „nadstavbe“ na „bazo“. Titoizem je pač shizma in ne herezija (hereza je po srbsko). Za slovensko okolje je značilno zamožčevanje nekaterih že leninističnih nauk, tako teze o partijnosti filozofije in odklanjanje takoimenovanega buržuaznega objektivizma. Gotovo bi ta dva pojma še vedno samo odbijala v kulturnem osredju, ki ga je zapadna kultura le pregloboko oblikovala. Vendar v geslu objektivizem moremo najti nek prezirljiv pomen: „ne gre v bistvo stvari, temveč se zadovoljuje z določanjem nekega dejanskega stanja, opravičujoč ga z nujnostjo“.

Bolj kot v filozofskih geslih teče beseda našim slovarnikom v člankih, v katerih opravijo s problemi vere in krščanstva. Da so šli vsi rezultati moderne religijske etnologije, psihologije in zgodovine mimo spomina in razuma naših „kulturnikov“, je samo nov dokaz o njihovi intelektualni kulturi. V geslu religija se ponavljajo Engelsove ekonomsko-deterministične formulacije Feuerbachove kritike. Zgodovino krščanstva utesnijo v dva glupo pisana članka: „krščanstvo“ in „Vatikan“ (da so se papeži tja naselili šele leta 1376 jih seveda nič ne moti). Ponavljajo nekaj D. F. Straussovih tez o začetkih krščanstva iz 40 let preteklega stoletja. Kar je že dolga desetletja za znanost ropotarnica, to je za naše „progresiste“ še zmerom zakladnica. Krščanstvo in Cerkev se v omenjenih člankih prikazujeta predvsem kot orodje izkoriščanja, Cerkev tudi kot sredstvo protislovsanske politike. Kot prostaška lepaka bi bili gesli prav v čast kaki Jaroslavskega protiverski kampanji. Ko bi spoštovali vsaj svoje duhovne očete, ne bi njihovim mislim dali tako vulgarne oblike. Sicer za svoj svetovno-nazorski pouk bolj kot fiziko, ki zahteva več tehničnega znanja, izrabljajo biologijo. Duhovno krizo pri bralec naj bi povzročili predvsem že antikvarični, bolj popularno učinkoviti argumenti z opičjaki in Haecklova risba embrijev. V prazgodovini zapetaško ponavljajo Engelsove in L. W. Morganove bajke (s. v. Prvotna družba).

Svojih antiklerikalnih čustev ne morejo zatajiti niti v malovrstičnih literarnih geslih: Blasco Ibáñez je „socialistični revolucionar z izrazito protiklerikalno tendenco“, Carducci „republikanec in antiklerikalca“, Liam O'Flaherty „oster nasprotnik irskega katoliškega puritanstva“. Uбоgi Gogolj pa je „proti koncu življenja postal mistik“; Papini je „publicist nestalnih nazorov“.

Vednostnega sociologa bodo gotovo zanimale te definicije: Despot (gr.): nasilnik, absolutist, vladar, ki vlada samovoljno, izvira pa iz vladajočega sloja in vodi državo s pomočjo uradniškega aparata (birokracije). — Imperializem: kapitalizem na tisti stopnji razvoja, ko je zgrajena oblast monopolov in finančnega kapitala. —

Oligarhija: vlada posameznika (sic!) ali manjše skupine bogatašev (finančna oligarhija). — Tako sega redakcija še v semantiko... ali pa klečeplaznost?

Kdor le malo pozna leksikografske kriterije, mu je sama po sebi razvidna sodba, da 480 slovenskih imen v enciklopedični slovar ne spada. Ostremu tujemu opazovalcu se tak tako prenatrpan nomenklator lahko kaže kot nastopek hiperkompensacijskih težej kulturne šibkosti. Samo po sebi je jasno, da v univerzalni leksikon gredo le imena takih kulturnih tvorcev slovenskega rodu, ki so v svoji stroki dosegli vsaj srednjeevropski pomen. Pa tudi tistih — ker je enciklopedični besednjak namenjen Slovincem —, ki so v posebnem slovenskem narodnem razvoju imeli res najvažnejše vloge. Tako pa najdemo v imeniku slovenske biografije PL skoro popoln osebni šematizem slovenskega gledališča (ki obsega tudi Leopolda Kovača in Franca Povheta), blizu celoten imenik slovenskih umetnikov, domala vse glasbene avtorje (razen nekaj cerkvenih), blizu celoten ekscerpt imen iz Janeževe slovstvene zgodovine. Izpuščeni so le oni, ki jih je zadel nekulturni mošk, posebej vsi emigranti, razen Novačana, pri katerem pa povojno ustvarjanje ni omenjeno. Ne samo idejna in socialna diskriminacija, tudi slovenski pol in četrt inteligenci sedaj že kar vrojeni neadekvatni pojem kulture in kulturnih področij v zvezi s pomanjkanjem smisla za religiozne, pravne, etične, znanstvene vrednote (izven slavističnih in tehnično uporabljivih), so izločili pravo in filozofijo iz slovenske biografije, ali pa zgodovinskim in celo naravoslovnim vedam odmerili najmanjši prostor. Tako ne najdemo niti enega jurista. Ni mednarodnih juridičnih celebritet Tomaža Dolinarja, Jožefa Zhismana, Jožefa Kranjca, Janeza Kopača; ni ustvariteljev slovenske pravne znanosti, prvih profesorjev ljubljanske univerze, ki so s svojim znanstvenim slovesom mladi ustanovi takoj dosegli priznanje tujih znanstvenikov: Ivana Žolgerja, Leonida Pitamica, Gregorja Kreka (omenjen le kot g'lasbenik Gojmir), Milana Škerčja, Metoda Dolenca, Janka Polca. Medtem ko notira vsakega opernega pevca, ki je nastopal v tujih gledališčih, izpušča znanstvenike, ki so delovali na tujih univerzah, tako statistika Franca Žižka. Slovenske filozofije sploh več ni, ker jo pač predstavljajo Aleš Ušeničnik, France Veber, Francišek Lampe, Franc šanc S.J., Franc Kovačič, Herman Lešanc; niti Mihajlo Rostohar in Anton Trstenjak, ki sta se pridružila novemu režimu, nista našla milostnega sprejema. Seveda je biografski ostracizam naših marksistov zadel vse slovenske teologe, z edino izjemo Lamberta Ehrlicha, ki je označen kot „slovenski teolog in klerofašistični vodja“. Zdi se mi pa, da je grešil zoper marksistični realizem tisti, ki je tvegat zamolčati osebnosti Tomaža Hrena, kardinala Jakoba Misijskega, A. B. Jegliča. Mimo tega bi neobstoje teološke znanosti pri narodu, ki so ga šele včeraj „rešili klerikalizma“ kazal na minimalne intelektualne potrebe slovenskega inteligenta. Janhuba se to pot ne bo mogel pritoževati nad „farji, Indijanci in misijonarji“, ker se Baraga, Pirc in tovariši, edini predstavniki slovenskega kulturnega pionirstva, lahko zadovolje, da so uvrščeni v biografije ene največjih nacij sveta. Po takih ravnanjih je do karikature pretiran sicer dejansko obstoječi nezdravi odnos med kulturnimi panogami v slovenskem življenju. Med 480 slovenskimi javnimi delavci je po staležu PL nekako 110 leposlovcev, 100 delavcev na področju likovne umetnosti, 60 glasbenikov, skoro 60 gledaliških ljudi, 20 slavistov, 32 politikov, 15 naravoslovcev, tehnikov, matematikov, 30 zdravnikov, 3 zgodovinarji, 52 „političnih delavcev“ (nekdanjih profesionalnih revolucionarjev in partizanskih oficirjev). Spričo marksistične zavzetosti za naravoslovje bi pričakovali, da bodo zapisani vsaj vsi naravoslovci. Da manjkajo Valentin Plemelj, Simon Robič, Marko Kapus, Janez Puhar, Franc Hladnik, ne bo začudilo, ker so odločali janhubski strahovi. Toda zakaj ni geologov Karla Hinterlecherja in Ferda Seidla, biologov Ivana Regna (bil dopisnik ljubljanske akademije) in Franca Megušarja, botanikov Jurija Dolinarja, Alfonza Pavlina, Stanislava Bevka, tehnikov Mihaela Struklja (profesorja v Helsinkih) in Mirka Roša (profesorja v Zürichu)? Nista našla prostora slavna geografa Ignacij Knoblar in Blaž Kocen, oba katoliška duhovnika; niti ne tvorec prvega zemljevida slovenskih dežel Peter Kosler. V

mednarodnem znanstvenem svetu sta člana klasični filolog Avgust Musič in komparativist Karel Oštir, v današnji Ljubljani očitno ne več. Vrsta regionalnih zgodovinarjev (Orožen, Koblar, Vrhovec, Vrhovnik) je vsaj toliko pomembna kot prenekateri literat. Iz seznama slovenskih zgodovinarjev so črtani Ljudmil Hauptmann, Simon Rutar, Anton Kaspret, Josip Gruden, Josip Apih, Josip Mal, Josip Zontar, Gregor Čremošnik. Pravo ubožnostno spričevalo za slovar pa je, da ne pozna niti Maksa Pleteršnika. Strupenjaško so pisani zlasti članki iz novejše zgodovine. Saj se ne ustavi niti pred falzificiranjem, ko o Korošču, ki je tvegala podarjati, da je najslabša Jugoslavija za Slovence najboljša rešitev, piše, da je „snoval odcepitev Slovenije od Jugoslavije“.

Glede tega, kateri pri nas delujoči tuji spadajo v slovensko biografijo, ni enotnega kriterija. Sprejeti so mnogi nemški zdravniki, celo taki, ki so bili le začasno v deželi. Ni nobenega razloga, da ne bi tedaj sprejeli tudi tujih upravnih uradnikov, ki so službovali pri nas. Če ne drugega, je njihova zasluga, da so med Slovenci države civilizirane administracije postale navada. Morda bo izkušnja novih „socialnih tehnikov“ z oblasti prinesla v tem oziru več razumevanja.

Poleg marksistične usmerjenosti je morda najbolj viden znak, da je PL partijsko pomagalo, preko vseh mer razpotegnjen Who's who kompartije Slovenije. Seveda so v smislu centralistične demokracije natančno ohranjene hierarhične stopnje med sedanjimi oblastodržci. Kardelju so odmenjene 103 vrstice, Marinku 79, Regentu 73, Borisu Kraigherju 73, Ziherlu 41; Borisu Kidriču 70 in Tonetu Tomšiču 64. Titova biografija obsega 150 vrstic, Marijana Breclja 23. Prešernu so jih dali 92, Cankarju 93, Preglju 32, a Etbinu Kristanu že 43. S posnetki slik so počastili tele Slovence: Cankarja, Gallusa, Jakca, Jakopiča, Jamo, Davorina Jenka, Antona Lajovica, Frana Levstika, Jožeta Plečnika, Prešerna, Rista Savina, Janeza Šubica, Trubarja, Župančiča; med člani KPS pa Kardelja, Borisa Kidriča, Miška Kranjca, Lovra Kuharja, Leskovška, Marinka, Borisa Kraigherja, Tomšiča, Tomšičevo, Regenta, Rozmana, Ziherla. Tako ždanovščino je mogoče zajeti le z naštevanjem, toda kritika se pač mora vživeti v svoj predmet. Ob takih pretiravanjih se vsakdo zlahka zave, kako je mera delež le prave kulture.

Vsak leksikon je dokument zgodovinskega položaja, v katerem je izšel. Samo zaradi te dokumentarčne vrednosti je bilo vredno natančneje analizirati PL. Je namreč eden najbolj zgovornih dokumentov o tendencah slovenske kulture deset let po tem, ko je zavladała kabała profesionalnih revolucionarjev. Pod novim režimom je še bolj utrjena diktatura literatov in publicistov nad slovenskim kulturnim življenjem. Drsa na balkansko civilizacijsko ravan se pospešeno nadaljuje. Odklanjanje kulturnih tradicij in zapadnokulturne usmerjenosti vedno bolj gloda slovensko kvalitetenost. Nestrokovni poizkusovalci neomejeno preizkušajo svoje domislice nad narodnim stvarnim in duhovnim imetjem. Pod izveskom ljudskosti se neresno igra prav z ljudsko izobrazbo. Ni prvič v slovenski zgodovini, da so samoimenovani progresisti nosilci kulturnega zamudništva in nazadnjaštva.

Rim, 20. novembra 1955

Dolinar France

KAREL MAUSER: VEČNA VEZ. Cleveland 1955. Izdala „Slovenska pisarna“. Naslovni strani Franceta Goršeta. Str. 89.

Mauser je v noveli *Večna vez* prvič posegel z večjim tekstom v ameriško življenje. Posebej v življenje slovenskega St. Claira. S tem je iz gorenjskega in koroškega oblikovalnega sveta prešel v novega. Toda tudi tega oblikuje kakor koroškega: slovarček jezikovnega gradiva, ki si ga namerno nabere, daje potem barvno obiležje zgodbi bolj kot pa opis okolja. Tudi motivi so mu stereotipni, toda pristno njegovi, kajti kot vemo, tudi najboljši pisatelji so oblikovali vedno znova iste motive, pogledane od več strani. Recimo Cankar. Ali Pregelj, ki je motivno

skromen. Ali Jakopič, ki je slikal Križanke v vedno novi svetlobi. Tako je tudi Mauserjev osnovni motiv — mesto in vas kot moralna bolezen in zdravje — našel v Ameriki isto primerjavo, pa le drugačno okolje: salon gostilne in tovarna na St. Clairu in farma v njega okolici. Godi se dejanje med starimi naseljenci, ne novimi: tudi to je v Mauserjevi tradiciji: najprej polpreteklost, temelj sedanosti, ki jo Mauser šele spoznava. Matt Kovach in Jane Peskar sta nosilca dejanja: vse-ljenec, ki ne pade takoj v ateizem, pač pa v versko brezbriznost — toda ob Jane, poštemem dekletu pod varuštvo očeta Peskarja, ki ima samo eno željo — mesto zamenjati z vasjo — vzdrži tudi v verskem pogledu in se poroči z njo cerkveno. Srečna je Jane: „Zdaj vem, da bo za večno!“ in začne se zakon že na farmi in s križem na čelo. Vse kaže na srečno idilo brez problematike, ko se ob rojstvu sina pojavi dedna bolezen pri ženi, ki vodi kmalu v blaznost in v umobolnico, iz katere ni izhoda. Žena — živi mrtvec, brez zavednosti, odmaknjena svetu in možu. Matt, zdrav mlad mož na vasi, z otrokom, s katerim si ne ve kaj pomagati. Zanj se briga lepa vroča sosedka Dorothy, hčerka Nemca, poročena civilno s Poljakom Bobom, ki jo je malo prej zapustil in šel v mesto, kjer se bo izgubil v pijači (star motiv iz Mauserjevih gorenjskih povesti). Še vse doslej gre povest v pripovedni liniji brez notranje dinamike. Slede obiskovanja moža k umsko odsotni ženi in — kaže se nova idila z Dorothy, ki se zaljublja vanj in je rednica njegovega otroka, Ločenka.

Kdo bi mu zameril življenje v dvoje z Dorothy? Ali ločitev in novo poroko po civilnem pravu? To bi bilo po amerikansko. Opravičeno po javnosti. Toda tu je zakon — zakrament. *Večna vez*. Žena je živa in on je poročen z njo do smrti. Tudi če je žena živ mrtvec. Njena smrt pa pride prav tedaj, ko Matt notranje že omahuje in se nagiba k zaljubljeni Dorothy, ko pride že na rob... prav do praga... Dovolj, da se ob ženini smrti zdrzne. Začuti greh, ki bi ga kdo drugi ne. Tu se Mauser posluži svojega zapletanja vozla, ki se mu vedno posreči: ko odpadejo vse ovire, ko se problem reši sam po sebi, ko je vse izravnano — tedaj šele pride zaplet, najfinejši od vseh in odločilni. Tako je storil v Jamniku, tako v Rotiji: junak se ob cilju umakne nazaj in ta korak pomeni šele vredno dosego cilja. Katarzis v grškem smislu. Tako se tudi Matt sedaj — po smrti žene — spričo zavesti, da ji ni bil docela v mislih, zvest, odloči za mrtvo ženo in zbeži pred Dorothy s sinom v Evropo. Tu se šele Mauser iz naravnega pripovedovanja dotakne sreča in duše: povest se zalomi navznotraj in umetniško izredno dvigne. Konec izpelje šele sin, ki hoče k drugi materi Dorothy in Matt tako ve: „Zdaj vem, da Jane ne bo huda!“ Vrne se na farmo k Dorothy in zdaj šele zaživi pristno mausersko idilo: „Zapela je stara zibel, le s prebarvanim srcem.“

To je prva Mauserjeva amerikanska povest. Kot sem nakazal: amerikanska po okolju in s tamkajšnjim problemom laičnega in cerkvenega zakona; toda stara po gradnji, po zapletu, celo razpletu, po notranjem nasprotju mesta in vasi, brezboštva in vernosti, po nagrajitvi vsega dobrega in obstalega v preizkušnjah. Toda „pridni Janezek“ Matt se je vendarle zamajal in „poredni Mihec“ Frank se ni spreobrnil, le od ginjenosti je zavekal.

Kakorkoli: povest ni tendenčna, pisana zaradi potrdila teze, in to največ zaradi tistega, prav mauserskega zapleta, ko tendenco nepričakovano vrže v srce, sprevrže v individualen psihološki problem in ga reši v skladu z osebo. Pa tudi s svojim lastnim idealizmom, ki je del njega samega in njegovega presojanja sveta. Mauser oblikuje ljudi po svoji podobi. Kdo naj mu to zameri?

Pa mu zamerijo ta idealizem, ki da že ni več idealizem, temveč vzgojna tendenca. V tej povesti je na meji in se ji izogne. V vseh ne. V Rotiji nasično spreobrača pijanca v vzornega človeka, tako da je bralcu kar hučo za povest, ki je lepa. V Zemlji je tendenca očitna. V Jamniku tudi, čeprav jo rešuje srečni način „njegovega“ zadnjega zapleta. Piše z lahkoto, ki mu jo drugi zavidajo, zato mu jo štejejo v slabo. Piše realistično preprosto in to v času psihoanalitičnih in eksistenalističnih novel, kar ni sodobno. Je odjek preteklosti v slogu in zasnovi in piše že

po kalupih, iz manire (kar je deloma res — motivno in tehnično — kot smo videli v tej noveli). Zame pa je Mauser *epik*, ki bi nam ustvaril lahko veliko delo iz preteklosti ali utopične vizije, le izvit bi se moral „iz ojesa“, kot sem po Levstiku zapisal za Preglja po prvi njegovi večerniški dobi. To je: naj ne ima te zavesti, da je dolžan *ustvarjati* le „dobro branje“, omejevati se na predpisani obseg — recimo 80 strani — ko vidim, da se mu snov kar grmadi pod peresom, pa jo komaj dohiteva s punktiranjem, namesto da bi se v epično bohodem opisu razrisal v široka platna, ki mu lebde pred očmi, pa se mu rušijo ob misli na dani obseg (Puntar Matjaž, Prekleta kri); naj se ne pokorava svoji misli ali želji drugih, da *mora napisati ljudsko povest z narodnozgojno tendenco*, ko bi bila lahko tem bolj ljudska, čim manj je v njej primojduševstva...

Zdaj — se mi zdi — opravlja Mauser v emigraciji nekako to delo, ki ga Kardelj zahteva za pisatelje doma, le v nasprotnem *idejnem* smislu. Na III. kongresu komunistične stranke v Srbiji je Kardelj postavil zahtevo, ki jo je potem predsednik Državne založbe Slovenije Ivan Bratko razvijal v Knjigi 54 (str. 309): „V duhu njegovih izvajanj nam je potrebna lahna, zabavna literatura, ki naj bi olajšala dviganje množic na višji kulturni nivo, ter jim vzbujala zanimanje in ljubezen za knjigo. Gre torej za lahno zabavno knjigo, ki bi jim v lahki obliki nekaj nudila, jih *plemenitila* in bila v idejnem oziru *progresivna*.“ Ali Mauser s svojim delom ne dela prav po tem predpisu? — Hoče nuditi dobrega branja, dvigati v preprostem ljudstvu ljubezen do knjige, izobraževati ga in ga plemeniti — v *idealističnem* idejnem oziru, to je v „reakcionarnem“... Samo v tem zadnjem naj bi se naša literatura ločila od doma propagirane linije?

V Večni vezi Mauser še ni izpregel docela iz takega „ojesa“, dasi ga povest kaže že v problemih sodobnosti in v prefinjeni problematiki. Že se oddaljuje od linije, ki mu jo je dozda diktiral potreba naroda v tujini. Hotel bi, da v tem rutiniranem pisatelju, kakor se je izkazal s svojimi desetimi knjigami, pride do večje veljave tudi *iščoč* pisatelj, pisatelj, kateremu bi slednji upodabljeni problem pomenil tudi slogovno novo iskanje in duhovno tveganje v neznanu dno, ki mu ne ve še predpisane rešitve, pa naj bi poskusil najti svojo. Naj se posveti ves problemu, ki naj ga obdeluje z *vso svobodo*, pa bo ostal še tako *velik*, kakor je zdaj *popularen*. Njegova domišljija, krepek slog, opazovanje, oblikovanje, in predvsem *srce* so mi porok, da bo iz tega, kar je še neizražena v njegovem srcu, izšlo neko mojstrstvo, ki bo nosilo ime: *preprosta veličina*.

Tine Debeljak

DR. V. BUČAR: CRONACA CULTURALE SERBA LUSIZIANA (1945-1954).

V spomin pokojnemu italijanskemu slavistu prof. Enricu Damianiju so njegovi prijatelji izdali posebno številko znanstvene slavistične revije „Ricerche Slavistiche“ (III, 1954), v kateri je tudi v Rimu živeči Slovenec *dr. Vekoslav Bučar* priobčil članek o lužiških Srbih pod naslovom *Cronaca Culturale Serba Lusiziana 1945-54* (300-310; tudi separat). Dr. Bučar je spadal med tiste Slovence, ki so zadnje desetletje pred vojno obiskovali lužiške Srbe v njih domovini ter o vtisih publicistično poročali doma, nadaljujoč tako delo dr. Leopolda Lenarda, Podlesnika in drugih. Tako je dr. Bučar že leta 1930 izdal v Ljubljani brošurico Kod Lužičkih Srba, ga. Dostal-Novakova je napisala več podlistkov v dnevniki, Tine Debeljak pa je izdal bogato ilustrirano lužiškosrbsko prilogo Slovenca dne 19. X. 1937. Prav tedaj — 1937 — so bili lužiški Srbi najbolj preganjani: zaprlj so jim Nemci Matico srbsko, zatrli njihov časopis in tiskarno (videl sem napol dotiskano eno zadnjih v stroj danih knjig, prevod Meškovega Volka spokornika, ki morda nikdar ni izšel); uničili jim prosvetno organizacijo Domowina, centralo vseh srbskih društev ter kot tako predstavnico naroda — zahtevali so od nje, naj se imenuje organizacija

„srbsko govorečih Nemcev“, v katero naj bi imeli vstop tudi „vsi Nemci, živeči v Lužicah“; prepovedali jim slednjo uporabo srbskega jezika v šolah... Srbstvo je bilo na tleh in je živelo samo še v cerkvi... Tedaj je zadnji predsednik Domowine, mladi voditelj lužiških Srbov P. Nedo zapisal v Slovenca: „Lužiško srbsko vprašanje kot tako s tem gotovo ni rešeno.“

Od leta 1937 do 1945 je trajala druga svetovna vojna, ki je s požarom uničila celo zunanji simbol srbstva, osrednjo kulturno stavbo v Budišinu: Srbski dom, zgrajen 1904 z doneski vseh slovanskih narodov, ter uničila življenja tolikih sinov, ki so krvaveli na vseh nemških frontah v vrstah nemških vojakov do razpada 1945. In tu se začneja Bučarjeva kronika.

Kakor pravi Bučar sam, je gradivo za svoj pregled dobil po posredništvu dr. M. Krječmara, profesorja lužiskosrbščine na praški univerzi, in Vladimira Zmeškala iz Prage. Ta dva sta bila že pred vojno glavna informatorja češke (in slovanske) javnosti o lužiskosrbskih dogodkih, poleg prof. Páte, prevajalca Meškovega, ki je padel kot talec ob atentatu na Heidricha. Zato sem prepričan, da je kronika popolna, v kolikor je mogoče iz Italije imeti znanstvene stike s Češkoslovaško in po njej z Vzhodno Nemčijo, v katere sklop spada še vedno srbska Lužica.

V objektivnem, z viri podprtem referatu nam dr. Bučar v leksikografskem načinu podaja lepo sliko nanovo vstalega kulturnega in zdaj tudi političnega življenja v Lužicah. Tudi političnega, ki nas vse zanima, da dobimo kontinuiteto s tem, kar že vemo doslej, in Bučar ga postavlja na prvo mesto. Po razpadu 1945 so namreč nekateri Srbi s pastorjem dr. J. Cyžom na čelu ustanovili v Pragi Narodni odbor, ki je zahteval ločitev Lužice od Nemcev kot samostojne države pod pokroviteljstvom Združenih narodov, Poljske ali Češke. Ali vsaj kot avtonomne provincije v okviru ene teh držav. Takoj se je obnovila Domowina, toda zdaj že kot politična organizacija srbskega naroda, ki je padel pod zasedbo Sovjetske zveze. Ko so sovjeti organizirali Vzhodno nemško ljudsko demokratsko republiko, so morali Srbi ubrati drugo pot ter se vključiti v okupatorjev načrt, v novo organizirano sožitje z Nemci v ljudski demokraciji. Tako sta narodni skupščini saška (23. 3. 1948) in pruska (12. 9. 1950) sprejele svoj „lužiskosrbski statut“ (Gesetz zur Wahrung der sorbischen Bevölkerung), po katerem je v okviru vzhodnonemške ljudske demokratične republike zavarovano samobitno kulturno življenje Srbov tako, da se na srbskem ozemlju poleg srbščine uporablja tudi nemški jezik, v mešanih pa mora biti toliko srbskih uradnikov — „demokratičnih antifašističnih elementov“ — kolikor ustreza številu Srbov. Šolstvo podpira država in tudi Nemška akademija znanosti in umetnosti v Berlinu ima kot pododdelek Institut za srbsko etnografijo. V Budišinu pa je ustanovljen zavod za širjenje srbske kulture, ki je odvisen direktno od Ministrstva za ljudsko kulturo. Vse uradništvo je imenovano na predlog lužiskosrbske antifašistične organizacije. Tako so lužiški Srbi dosegli avtonomijo v nemški državi: lužiskosrbsko vprašanje je zdaj rešeno v smislu stalinske narodnostne politike.

Dve veliki reformi sta bili izvedeni takoj v početku: namesto treh načinov pisanja v gornjelužiskem jeziku so uvedli enega, prav tako so izenačili tudi dolje-lužiško ortografijo ter za vedno odpravili gotico.

V tem okviru se sedaj kulturno izživlja lužiskosrbski narod. In kroniko tega življenja podaja na teh desetih straneh po najnovejših podatkih dr. Bučar. Razvoj šolstva, nižjega in višjega, gledališča, časopisja, revij, itd., pregled pesništva, ki se je začelo s ponatiskovanjem klasikov, pripovedništva in dramatike ter znanstva — do izdaj pratike... Začelo se je kulturno življenje znova, čeprav z nekaterimi težavami (dvema početkoma časopisja so se sovjetski okupatorji uprli) in ni razvidno, ali so Srbi že prišli do dnevnika. Bučar je s tem pregledom (pri katerem pogrešam podatkov o usodi nekaterih predvojnih kulturnih delavcev, n. pr. Skale...) lep počastil spomin svojega učitelja in našega velikega prijatelja prof. E. Damianija ter prispeval lep donesek k poznavanju severnih slovanskih narodov, najmanjšega med njimi, še manjšega kot smo Slovenci. Tudi zato ga imamo radi. In Bučarjev italijanski članek je temu nov dokaz.

Tine Debeljak

V Marijinem letu 1954 smo Slovenci dobili lepo in globoko znanstveno monografijo o božji Materi, ki jo je napisal rektor slovenskega bogoslovnega semenišča v Buenos Airesu prof. dr. Franc Gnidovec. Knjiga ima dvojen namen: na eni strani naj na splošno razumljiv način poda duhovno podobo in glavne verske resnice o Materi božji in njeni nalogi pri odrešenju, na drugi strani naj bo hkrati tudi nekak teološki priročnik za bogoslovni študij. Zato je avtor številne opombe (55 strani) zbral ob koncu knjige, da bralca ob branju ne motijo. Knjiga ima štiri dele. Prvi del (str. 11-55) govori o Mariji kot zgodovinski osebi, kakor jo napoveduje Stara zaveza in kakor o njej poroča Nova zaveza. Drugi del (str. 59-144) obravnava resnico o Marijinem božjem materinstvu in o milostih in privilegijah, ki jih je Marija zato prejela. Tretji del (str. 147-197) je posvečen Mariji kot naši duhovni materi, njenemu sodelovanju pri odrešenju in pri delitvi milosti. Četrti del (str. 201-227) pokaže naše dolžnosti do Marije, vrednost in potrebo Marijinega češčenja. Prof. Gnidovec z veliko ljubeznijo in natančnostjo podaja Marijino podobo, potezo za potezo. Pri tem se opira na sv. pismo, na cerkvene očete, ki jih zelo veliko citira, na liturgijo in na nauk zadnjih papežev. Pri spornih vprašanih navaja mnenja raznih teologov in previdno nakaže, za katero rešitev se sam odloča. Apokrifne spise pušča ob strani, le tu in tam jih mimogrede omenja. Tako imamo pred seboj zelo skrbno sestavljeno knjigo, ki jo odlikujeta obilica teoloških problemov, ki jih pisatelj obravnava, kakor tudi globina duhovnih misli, ki so za osebno pobožnost do Marije velikega pomena.

Danes je težko pisati monografijo o Mariji. V zadnjih desetih letih je namreč na mariološkem polju izšlo toliko in tako pomembnih del, samostojnih knjig, razprav in člankov po raznih revijah, da je skoraj nemogoče vse to poznati, predelati in povzeti v monografijo. Vendar je to potrebno, da je delo res na višini. Tu je bila pač največja težava za pisatelja te knjige. Zaradi posebnih razmer mu je bilo na razpolago bolj malo literature. Največkrat navaja italijanskega mariologa Roschinija, francoskega dominikanca Garrigou-Lagrangea (mimogrede: njegovo ime ni Lagrange, kot ga avtor dosledno navaja, to je ime znanega francoskega eksegeta, ampak Garrigou-Lagrange; v slovtvu str. 231 je poleg tega še tiskovna napaka) in španca Alastrueya. Druga pomembna dela zadnjega časa, posebno francoska in nemška, so bila avtorju nedostopna in v omenjenih virih še ne ali le bolj malo predelana. Zato vprašanja in dognanja teh novejših raziskavanj pri Gnidovcu ne pridejo do izraza. Za delo samo je to pač škoda, a če človek upošteva posebne razmere, to pomanjkljivost dobro razume.

Knjiga bi še bolj pridobila, če bi bil pisatelj polagal večjo važnost na njeno notranjo enotnost. Brez škode bi bil opustil dosti citatov cerkvenih očetov, kajti o njihovi dokazani vrednosti je mogoče soditi šele v kontekstu. Tudi več spekulativnih vprašanj bi bilo ob tem obsegu knjige brez škode izpadlo, tudi z ozirom na teološki študij. Želel pa bi človek veliko več sv. pisma, predvsem prave teološke eksegeze Nove zaveze, in to ne samo tistih mest v evangeliju, ki direktno govorijo o Mariji, temveč Nove zaveze v njeni notranji celoti, kot se to zelo poudarja v novejši mariologiji.

Tu ni mesto, da bi se spuščali v diskusijo o posameznih teoloških vprašanih in o rešitvi, ki jo prinaša pisatelj. Omenimo naj le eno stvar. Dr. Gnidovec ima pred očmi znano načelo: De Maria numquam satis. Pri odločanju o spornih vprašanih se zdi, da se ravna predvsem — večkrat pač preveč — po tem načelu. To velja zlasti glede posebnih Marijinih milosti, ki naj bi prišle tudi na zunaj v njenem življenju do izraza, za kar pa v Novi zavezi ni nobene podlage, in glede potrebe Marijinega češčenja. Nekatere izraze, ki jih avtor uporablja, je kaj hitro lahko napačno razumeti. Take nevarnosti se je treba gotovo kolikor mogoče izogniti. Od citatov bi pač brez škode dober del lahko izpadel. Kdor bo hotel

dalje teološko študirati mariologijo, bo moral tudi ob Gnidovčevi knjigi seči po večjem znanstvenem delu v kakem tujem jeziku, v tem okviru pa so nekatere opombe brez pomena.

Nove teološke knjige v slovenskem jeziku bodo veseli duhovniki kakor laiki, kajti obojim nudi trdno podlago za njihovo versko prepričanje in jim odpira bogate vrelce za osebno pobožnost do Marije. Če upoštevamo posebne težave, ki sta jih imela pisatelj kakor tudi založnik, moramo biti za to teološko znanstveno delo še posebno hvaležni.

Alojzij Šuštar

NOVA KNJIGA O JUGOSLAVIJI

V zadnjih mesecih lanskega leta je izšla v nemškem jeziku obširna knjiga o Jugoslaviji: Jugoslavien. Namens der Arbeitsgemeinschaft für Osteneuropa-Forschung herausgegeben von Werner Markert. Osteuropa Handbuch I. Band, XVI, 390 S. mit 15 Falkarten, Tafeln und Textkarten, zahlreichen Tabellen und Diagrammen. Böhlau-Verlag, Köln-Graz 1954. Leinen DM 28. To delo spada najbrž med najbolj izčrpne in trenutno najbolj dokumentarne publikacije o zgodovinskem razvoju jugoslovanske države od 1918 naprej in o njenem sedanjem stanju do konca leta 1953. Knjiga je izšla kot prvi zvezek nove zbirke o vzhodni Evropi, kjer nameravajo priobčiti podobna dela tudi o drugih vzhodnoevropskih državah, naslednji zvezek o Poljski, nato dva o Rusiji, po dva o Čehoslovaški, Romuniji, Madžarski, baltiških državah in Albaniji. Prispevke za to delo so pripravili v glavnem nemški, avstrijski in švicarski poznavalec Jugoslavije, skupaj čez 15, od teh so nekateri prispevali po več razprav. Na razpolago so jim bile ne samo razne publikacije v vseh jezikih, temveč tudi uradne statistike Saveznega zavoda za statistiko in evidenciju FNRJ v Zagrebu in Bibliografskega instituta FNRJ v Beogradu, podatki beograjskega informacijskega urada in jugoslovanskega poslaništva v Bonnu (Nemčija), temveč tudi razni drugi mednarodni arhivi in viri raznih ustanov. Tako je dal Royal Institute of International Affairs v Londonu na razpolago material o angleško jugoslovanski politiki med drugo svetovno vojno, Institut für Völkerrecht v Göttingenu za nemške vojne operacije v Jugoslaviji, Max Planck Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht v Heidelbergu in Max Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht v Tübingenu in Forschungsstelle für Völkerrecht an der Universität Hamburg so dale na razpolago vse mednarodne pogodbe, ki jih je sklenila Jugoslavija od 1918 do konca 1953. Dalje so sodelovali slovenski seminarji univerz v Göttingenu in Tübingenu. Zbrali so tudi ves material iz raznih univerzitetnih knjižnic in statističnih zbirk v Nemčiji, tako da imamo pred seboj izredno bogato in z neprecenljivo natančnostjo in vestnostjo izdelano knjigo.

Prvi del knjige (str. 1-63) govori o zemlji in prebivalcih. O prebivalcih pišeta prof. dr. G. Volfrun, Frankfurt am Main in prof. dr. G. Ipsen, Dortmund. Oznaka prebivalcev je kratka, a izrazita in objektivna. Posebno zanimive so tabele o rasti in gostoti, o vojnih izgubah, o starosti in spolu, o poklicu in socialnem položaju prebivalstva. Drugi del (str. 67-211) govori o državi in njeni politiki. Politični razvoj Jugoslavije je obdelal prof. dr. J. von Reiszitz iz Münchena, položaj med drugo svetovno vojno prof. dr. J. Matl iz Graza, novo državno tvorbo v letih 1945-1948 bivši švicarski poslanik v Jugoslaviji priv. docent dr. E. Zellweger iz Züricha, razvoj po prelomu s kominformom do konca 1953 in zunanje politični položaj v tem času prof. dr. W. Hildebrandt, Göttingen. Poročila so zgolj stvarna, brez kakih osebnih komentarjev in sodb, le na podlagi materiala, ki je bil na razpolago. V zgoščeni obliki so prikazani zunanji dogodki in, kolikor je mogoče, tudi njihovo politično ozadje. Ideološko ozadje ne pride toliko do izraza. Zanimivi so podatki o Cerkvi, o znanosti, o univerzah in o književnosti v Jugoslaviji. O katoliški Cerkvi

po prvi svetovni vojni in v novi državi piše prof. dr. Matl iz Graza. Tudi tu je poročilo stvarno, na podlagi dokumentov. A manjkajo vse podrobne vesti o preganjanju katoliške Cerkve, le glavni podatki so navedeni. Poročilo o jugoslovanskih protestantih, ki ga je napisal prof. L. Müller, Kiel, je sorazmerno veliko preobširno. O znanosti in univerzah poroča prav tako prof. Matl. O srednjem in osnovnem šolstvu in o splošnem kulturnem stanju manjkajo podatki. Literarno življenje in delovanje je obdelal prof. dr. A. Schmaus iz Münchena. Oznake so le kratke, imena nikakor niso vsa omenjena in tudi pri njihovi izbiri bi človek želel to in ono dopolnilo. Od Slovencev pisec omenja predvsem I. Cankarja, O. Župančiča, A. Gradnika, F. Bevka, T. Seliškarja, S. Kosovela, B. Voduška, M. Klopčiča, J. Kozaka, A. Ingoliča, M. Kranjca in Prežihovega Voranca. O splošni oceni književnosti in o njenem razmerju do režima bi bilo treba še marsikaj povedati, da bi bila slika popolna.

Emigrante bo posebno zanimalo poglavje o jugoslovanski emigraciji po drugi svetovni vojni. O njej piše J. Matl iz Graza. Označuje in opredeljuje jo predvsem po njeni politični orientaciji. Omenjeni so tudi skoraj vsi časopisi, ki jih izdajajo razne skupine v emigraciji. Slovenska emigracija je zelo kratko obdelana. Pisec omenja predvsem dve skupini, katoliško z dr. Krekom na čelu, in liberalno z dr. Bučarjem odn. ing. Bevcem na čelu. Pri katoliški najdemo še imena M. Stareta, J. Hladnika, dr. Kuharja in dr. Žebota. Omenjeno je tudi delovanje študentov v Madridu in Barceloni in dušnopastirsko delo škofa dr. Rožmana v Ameriki. Od slovenskih publikacij v emigraciji omenja avtor Ameriško Domovino, Ameriškega Slovenca, Enakopravnost, Svobodno Slovenijo, Duhovno življenje, Slovensko pravdo, Slovenijo, Slovensko državo, Klic Triglava, Domovino in Demokracijo.

Tretji del knjige (str. 215-299) je posvečen gospodarstvu. Večino prispevkov je napisal dr. K. Günzel iz Münchena. Najprej obravnava gospodarski razvoj Jugoslavije med obema vojnama, dalje načrtno gospodarstvo in zunanjo trgovino nove Jugoslavije, posebej še poljedelstvo, gozdarstvo in industrijo, finančno stanje in davke. Zadnji prispevek je posvečen prometu.

Posebno zanimiv je zadnji del knjige (str. 301-372). Prinaša najprej vse kabinete v Jugoslaviji od 1918 naprej, Politbiro KPJ, vlade od 1945 do 1953 in pokrajinske vlade. V časovni razpredelnici so naštetni vsi važnejši politični dogodki od 1917 do 1953 v časovni zaporednosti. Naštete so dalje vse jugoslovanske zunanje-politične pogodbe in dogovori od 1919 naprej. Izdajatelj trdi, da je to prvi popoln seznam, ki je sploh priobčen. Zadnji seznam prinaša pregled važnejših jugoslovanskih časopisov, predvsem dnevnikov, in radija. Za nadaljni študij pa je izrednega pomena zelo bogata bibliografija v vseh jezikih. Našteti so 627 del, ki so razdeljena po posameznih področjih. Seveda tudi v tem seznamu niso zbrane vse tuje in domače publikacije o Jugoslaviji.

Knjigi je dodanih 11 zemljepisnih kart, ki so bile vse na novo izdelane. Vsa zemljepisna imena so zbrana na koncu knjige v posebnem kazalu. V tekstu najdemo 110 statističnih pregledov in tabel. Tudi ti pregledi so bili večinoma na novo izdelani in pomenijo izredno bogato pridobitev knjige. Zadnjih 17 strani prinaša stvarno kazalo, ki je zelo podrobno in pregledno, tako da lahko človek v najkrajšem času najde vse, kar ga zanima.

Knjiga je namenjena „kot zanesljiv informacijski vir“ vsem tistim, ki se zanimajo za Jugoslavijo v sedanosti in njeni polpreteklosti. Da se izdajatelj in pisci posameznih člankov ozirajo tu in tam predvsem na nemško stališče, je razumljivo. A na splošno je treba reči, da so vsa poročila stvarna in nepristranska. Tu govorijo dejstva in podatki v številkah svoj jezik. Izdaja knjige pa je dokaz, kako veliko je trenutno v srednji Evropi zanimanje za Jugoslavijo.

Alojzij Šuštar

KRONIKA

IZID RAZPISA BOŽIČNIH LEPOSLOVNIH NAGRAD SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE ZA LETO 1955

Na drugem poletnem kulturnem večeru Slovenske kulturne akcije, dne 23. decembra 1955, je bil razglašen uspeh razpisa božičnih leposlovnih nagrad, čigar izpeljavo je omogočil neznani prvi slovenski mecen v tujini.

Razsodišče je prejelo v presojo 11 del in sicer pet pesniških zbirk, eno dramo in pet proz. Rokopisi so bili poslani iz Argentine, Avstrije, Anglije, Jugoslavije in Severne Amerike.

Razsodišče se je sestalo na sejo dne 14. decembra. Dva člana žirije (gg. Ruda Jurčec in Zorko Simčič) sta po določenih točke 11 razpisa leposlovnih nagrad („član razsodišča, ki sam sodeluje pri natečaju, izgubi pravico glasovanja.“) zapustila sejo. Ostali so štirje člani žirije: dr. Vinko Brumen, dr. Tine Debeljak, prof. Lojze Geržinič in dr. Milan Komar.

Izid njih presoje je naslednji: prvo nagrado je prejela proza „Ljubljanski triptih“, šifra Karlek Jelen; drugo nagrado rokopis proze „Človek na obeh straneh stene“, šifra Pomlad 55; tretja nagrada je bila podeljena pesniški zbirki „Osnovno govorjenje in petje“, šifra A 20. Predsednik razsodišča prof. Geržinič je odprl kuverte s šiframi in razglasil, da odgovarja prva šifra avtorju Rudi Jurčecu, druga Zorku Simčiču in tretja Francetu Papežu.

„Glas“, glasilo Slovenske kulturne akcije, je v svoji prvi številki za leto 1956 prinesel podrobno poročilo o delu razsodišča, kakor tudi oznako ostalih osmih rokopisov. Imena nenagrajenih ostanejo tajna, njih rokopisi pa so avtorjem na razpolago.

SÖREN KIERKEGAARD -- OB STOLETNICI NJEGOVE SMRTI

KIERKEGAARD — PREDHODNIK EKSISTENCIALIZMA

11. novembra 1955 je minilo sto let, odkar je umrl v Kopenhagenu, strt in osamljen, danski filozof in pisatelj Sören Kierkegaard. Nekaj tednov prej se je nezavesten zrušil na ulici, komaj 42 let star, duševno in telesno izžrpan od neprestanih notranjih in zunanjih bojev. A Kierkegaardu ni bilo žal, da je tako prišlo. Bil je prepričan, da je njegova smrt le zadnje in najpopolnejše pričevanje za poslanstvo, kateremu je bilo posvečeno vse njegovo življenje. Umrl je v prepričanju, da z njegovo smrtjo njegov preroški glas ne bo utihnil, da boj, ki ga je zadnja leta s tako strastjo bojeval, ni bil zaman. Res se je tako zgodilo. Skoraj 20 let je stal Kierkegaard v središču duhovnega življenja na Danskem, 50 let pozneje so ga ob velikem navdušenju znova odkrili v Nemčiji in danes je Kierkegaardov vpliv morda večji kot kdajkoli prej. Kierkegaard velja nesporno kot veliki predhodnik eksistenčne filozofije na eni strani in kot inspirator protestantovske dialektične teologije na drugi strani. V zadnjem času doživljajo njegovi spisi nove prevode v svetovne jezike, vedno nove monografije izhajajo o njem in njegovih idejah.

Kierkegaard je kot filozof in razlagalec človekove eksistence v reakciji proti abstraktnemu racionalizmu takratne filozofije in kot radikalen krščanski upornik proti takratni uradni protestantski danski Cerkvi v teku časa dobival vedno večji vpliv in pomen. Brez dvoma spada med tiste mislece, ki o njih pravi Bochenski, da so kakor dinamit, ki dolgo časa leži skrit in vžigalna vrstica do njega le počasi tli, a potem je eksplozija tem hujša in učinek tem večji. Karl Jaspers, eden najpomembnejših zastopnikov sodobne eksistenčne filozofije, je ob stoletnici Kierkegaardove smrti dejal, da se tisti, ki pride s Kierkegaardom v stik, njegovemu vplivu ne more več odtegniti. To predvsem zato, ker Kierkegaard ni učitelj, da bi razlagal teoretični nauk, ampak klicar, ki kliče človeka, da se zbudi, da pride k samemu sebi, osebnost, od katere izhaja notranja moč, ki oživlja in obuja skrite sile v človekovi notranjosti, mislec, ki prodira do najglobljih plasti človekove eksistence.

Kierkegaarda je težko razumeti. Težko že zato, ker je bil sam tako zagonetna in čudaška oseba. Ali je bil verski genij ali le kritik krščanstva, trd protestant ali notranje že konvertit h katoliški Cerkvi, izredno bister filozof ali nasprotnik vsake filozofije, pesnik in prerok ali fantast in psihopat, ali mešanica vsega tega? Za vse te oznake je mogoče najti podlage pri njem. Poleg tega se je Kierkegaard sam zavestno skrival v svojih spisih pod številnimi psevdonimi in vedno znova poudarjal, da mnenje, ki ga zastopajo osebe v njegovih delih, ni njegovo mnenje. O sebi je trdil, da noče direktno oznanjati kake resnice, ne naravnost učiti kakega nauka, temveč le indirektno bralca pripraviti do tega, da gre vase, da reagira iz lastne notranjosti, da se izda in tako pokaže, kar je v njem. Kierkegaard ni hotel ustanoviti kake šole, kjer bi njegovi učenci sprejemali njegove ideje, temveč je hotel osebno čim bolj izginiti in le svojega bralca pripraviti do tega, da najde svoj lastni obraz.

Kierkegaard je eden tistih filozofov, pri katerih nauka ni mogoče ločiti od osebe. Kar je pisal, je bila lastna izpoved, kar je izrazil, je najprej doživel, o čemer je drugim govoril, to je najprej sam izkusil. V tem oziru je pravi predhodnik in prototip današnjega eksistencialista. Njegova filozofija je najprej izraz lastne eksistence in apel na eksistenco sočloveka. Njegove misli in dognanja so sad lastnega življenja in trpljenja. Zato ima zanj le tista filozofija vrednost, ki je izraz poedine konkretne eksistence, ki postavi posameznika pred odločilno osebno izbiro, in ne tista, ki se zanima za splošne trditve in objektivne sisteme. Neprestano je poudarjal, da je resnica subjektivna, s čimer pa ni hotel toliko izraziti kakega spoznavno-teoretičnega kriterija, temveč le, kaj je prvi in glavni in edini smisel filozofskega razmišljanja.

Za Kierkegaardov razvoj je bil odločilnega pomena očetov vpliv. Glavne kompo-

nente svojega značaja in narave je podedoval od njega. Večkrat je trdil, da je očetu največ dolžan. Kierkegaardov oče je bil ob sinovem rojstvu star 57 let; Sören je bil zadnji od sedmih otrok iz drugega zakona. Takrat je bil oče premožen mož, a mladost je imel trdo in mračno. Najhuje ga je težila krivda, ki jo je nosil s seboj od svojega 11. leta. Takrat je kot pastirček na nekem griču slovesno prekiel Boga iz obupa, ker je bilo njegovo življenje tako trdo. Nikdar več se ni mogel znebiti zavesti te strašne krivde. Še kot osemdesetletni starec se je tresel ob misli, kako strašno se je takrat pregrešil pred Bogom. Pozneje je prišel k temu grehu še drug padec, ki ga ni mogel nikdar pozabiti, da je namreč kot vdovec stopil v grešno razmerje s svojo deklo, ki jo je pozneje tudi poročil. Zato je vse svoje življenje smatral kot pokoro za greh. Stroga vzgoja, mračni protestantski nauk o popolni človekovi grešnosti in izgubljenosti in o neizprosnih božji pravičnosti sta mu to zavest še bolj poglobili. Pod bremenom te zavesti je bil otožnega in mračnega značaja. To otožnost je podedoval sin Sören. Poleg tega je bil Sören šibkega zdravja, grbast, čudak in sam vase zaprt. Sošolci so se zato radi norčevali iz njega, a Kierkegaard jih je z duhovito in jedko ironijo ostro zavračal, pod tem pa sam strašno trpel. Prave mladosti sploh ni poznal in večkrat je trdil o sebi, da je človek brez mladosti. Vedno bolj se mu je vsiljevala misel, da ga je Bog izbral za trpljenje, kot žrtev in zadoščenje za očetov greh in za lastne grehe.

Po maturi se je na očetovo željo posvetil študiju protestantske teologije. S 27 leti se je zaročil z 10 let mlajšo Regino Olsen. A še prej kot v enem letu je poslal nevesti zaročni prstan nazaj, ker je uvidel, da zaradi svojega čudaškega značaja, zaradi otožnosti in zaradi svoje krivde pred Bogom ne bi mogel biti srečen v zakonu. Za poldrugo leto je šel v Berlin, kjer se je поблиže seznanil s Heglovo filozofijo, poslušal Schellinga, a kljub temu ostal sebi zvest. Ni mogel prenašati neobveznega modrovanja, ki se izgublja v splošnih pojmih, ne da bi kakorkoli angažiralo posameznika. Neznosna mu je bila filozofija, ki hoče vsa nasprotja izravnati v vedno novi sintezi. Značilno je, da nosi tudi njegovo prvo večje filozofsko delo naslov „Ali - ali“; priobčil ga je eno leto po povratku iz Berlina (1843). Odtlej se je Kierkegaard posvetil le pisateljevanju, se popolnoma zaprl v samotno razmišljanje, hitro priobčeval svoja dela, večinoma pod različnimi psevdonimi, deloma tudi pod lastnim imenom, in postal eden najbolj branih pisateljev. Ko ga je začel napadati kopenhagenski satirični list Korsar, kar je Kierkegaard sam izzval, ga je to smeesenje zelo zagrenilo. K temu se je pridružilo še drugo grenko spoznanje. Zadnja leta je Kierkegaard namreč pod vplivom svoje verske vzgoje in potrebe pokore in pod vplivom zunanjih dogodkov mnogo razmišljal o krščanstvu. Zdelo se mu je, da je uradna danska Cerkev zatajila in izdala pravega krščanskega duha. Krščanstvo pomeni popoln prelom s svetom, pričevanje proti svetu, predvsem pa trpljenje in končno mučeništvo — po Kristusovem zgledu. Uradna danska Cerkev pa se je s tem svetom sprijaznila, se v njem udomačila in tako izdala pravo krščanstvo. Kierkegaard je upal, da se bo ob njegovi kritiki vsaj kdo zdrnil in da se bo tako vsaj kje začela prenovitev krščanstva, a zaman. To razočaranje ga je notranje vedno bolj oddaljevalo od protestantske danske Cerkev, ki mu je bila preveč zunanja in posvetna. Bil je prepričan, da mu je Bog naložil poslanstvo, da z besedo, dejanjem in življenjem, posebno pa s trpljenjem in če potreba tudi z mučeništvom priča proti tej Cerkvi in tako pomaga, da pride pravo in popolno krščanstvo zopet do veljave. H koncu življenja je tudi odkrito nastopil proti danski Cerkvi. Zunanji povod za to mu je dal nagrobni govor ob smrti kopenhagenskega škofa, kjer je govornik pokojnika imenoval pričevalca za krščansko vero. V ostrem boju, ki je trajal približno eno leto, je Kierkegaard zavračal tako pričevanje in tako krščanstvo, ki pomeni v resnici le izdajstvo Kristusovega duha. Nasprotovanje je šlo tako daleč, da Kierkegaard ob smrtni uri ni maral nobenega protestantskega duhovnika, češ da umira v miru z Bogom, kot mučenec in pričevalec za pravo krščanstvo, ki so ga drugi izdali.

To nasprotje — čeprav se protestantizma Kierkegaard zaradi svoje vzgoje

ni mogel nikdar otresti — je treba imeti pred očmi, če hočemo razumeti njegove ideje. Iz tega nasprotja je razvijal svoj nauk o treh sferah, o trojni eksistenci, estetični, etični in religiozni. Estetična sfera je sfera čutnega uživanja, hlastanja za čim večjimi užitki brez vsakega globljega življenjskega smisla. Čim bolj se more človek izogniti vsaki življenjski odgovornosti, tem bolje. A tak človek nujno doživi razočaranja in praznoto, ker so trenutki užitka tako redki in kratki in na koncu ostane le grenkoba in občutek gnusa in obupa.

Človeku je dano na izbiro, da si izbere tako obliko življenja, a tedaj pač z vsemi njenimi posledicami. Poleg te oblike se mu nudi še druga oblika, etična sfera, sfera dolžnosti in skrbnega izpolnjevanja življenjske naloge iz dneva v dan. V tej etični obliki človek ne hlasta več za užitki, glavna norma mu je vest, zaveda se resnosti in odgovornosti, ki jo ima pred svojo vestjo. Najbolj važno pa je, da človek vzdrži neprestano ponavljanje, ki ga prinaša življenje, kajti če v ponavljanju in vztrajnosti bo človek izpolnil svojo življenjsko nalogo. Uspeh ni važen. V etični sferi se človek občuti samega, a če v tej osamljenosti izpolnjuje dolžnost, potem ima njegovo življenje neki smisel.

Čim bolj se je Kierkegaard poglobljal v krščanstvo, tem bolj je uvidel, da etična sfera ni zadnja, temveč vodi v tretjo sfero, v religiozno; tako da ob koncu ostaneta le še dve obliki človekove eksistence: estetična in religiozna. Religiozna sfera pomeni zadnje tveganje, skok v temo v slepi veri, ko se človek odpove vsemu in se popolnoma preda Bogu. Popolna predanost Bogu, slepa in brezpogojna pokorščina, vera, za katero ni mogoče najti nobenega razumskega razloga, paradoks in absurdnost in pa trpljenje, ki ga mora človek nujno vzeti nase, to so glavni znaki religiozne eksistence. Človek je pred neskončnim Bogom popolnoma sam, v neskončni osamljenosti, v neprestani tegobi, strahu in trepetu. Tvegati ta zadnji skok v slepi veri, ki je vedno polna nespravljljivih nasprotij, to je zadnja in najvišja oblika človekove eksistence pred neskončnim Bogom.

Kierkegaarda je treba razumeti tudi kot posebljen upor proti Heglu in njegovemu racionalizmu. Kierkegaard se je vedno boril proti sistemu, po katerem je vse dogajanje le neprestan razvoj absolutne ideje, tako da je posameznik le faza v tem razvoju. Za Kierkegaarda je važen poedinec, zanj je resničen paradoks, nespravno nasprotje, ki ga ni mogoče izravnati. Eksistenca pri njem sicer še nima tiste vsebine, kot jo je dobila pozneje v eksistenčni filozofiji, a vendar so vidni skraj že vsi elementi, ki jih najdemo danes. Poedinec s svojo enkratno in nenadomestljivo situacijo, s svojo svobodno osebno odločitvijo, v svoji osamljenosti in subjektivni vrednosti je zanj edina stvarnost, ki zasluži našo pozornost. Kierkegaard je za svoj grob želel napis: Ta posameznik. Ti besedi dobro označujeta osrednje zanimanje Kierkegaardove filozofije. Razumljivo je zato, da za Kierkegaarda filozofija ni nauk, temveč da njen smisel obstaja le v apelu na sočloveka, da se tudi on zave svoje eksistence in svojega položaja kot poedinec.

Kierkegaarda zaradi metode primerjajo Sokratu, zaradi duhovitosti njegovih misli Pascalu, zaradi upora proti Heglovemu nauku Marxu, le da se je danski filozof obrnil proti Heglu dosledno na krščanski podlagi. Zaradi poudarjanja poedinca ga primerjajo drugi Nietzscheju, zaradi upora proti tedanji obliki krščanstva v uradni danski Cerkvi ga vzporejajo z verskimi reformatorji. Brez dvoma so te primerjave v marsičem upravičene. A ravno v tem se kaže, kje leže pri Kierkegaardu meje in pomanjkljivosti. Najkrajše bi jih označili z besedo enostranost. Kierkegaard je velik pobudnik, velik klicar, a v svojih idejah enostranski in pretiran. To je psihološko in zgodovinsko razumljivo. S stališča aristoteleško-sholastične filozofije je treba opozoriti tudi na njegovo pretirano zavračanje razumskega spoznavanja in splošno veljavne resnice. Morda leži v tej enostranosti ena največjih šibkosti pri Kierkegaardu — občutek, ki ga philosophia perennis ponavlja tudi proti marsikaki obliki današnje eksistenčne filozofije. Druga enostranost izvira iz njegove odvisnosti od protestantske dogmatike, posebno od nauka o Bogu in človeku

in o razmerju med Bogom in svetom. V današnjem presojanju in vrednotenju Kierkegaarda te enostranosti ni mogoče zamolčati. Kljub temu smemo trditi, da so glavne ideje tako pomembne, da odkrivajo take globine človekove eksistence, da bo Kierkegaard tudi v drugem stoletju po svoji smrti imel velik vpliv na filozofsko razmišljanje in na splošno kulturno življenje.

Alojzij Suštar

RAZMIŠLJANJA OB STOLETNICI KIERKEGAARDOVE SMRTI

Početnik sodobne filozofije o človeku in eksistenci je zapisal v svoj dnevnik še kot mlad študent teologije: „Ni mi treba znanja. Svoje življenje moram opreti na nekaj, kar ne bo samo objektivno in splošno, ampak na to, kar leži v globini moje lastne eksistence, kjer sem tako rekoč v božje priraščen. Ta notranja človekova dejavnost, božja stran, ta je važna; vsa množina znanja in znanstvene uredjenosti je postranska in nevažna.“

To je bil začetek. Ob čitanju njegovega „Dnevnika“, kjer se izdaja v neprestanem nihanju med svetnostjo in duhovnostjo, med oklevanjem, ali naj po tem, ko se je prepričal o svoji posebni izvoljenosti, še ostane pastor, ali pa naj izstopi iz krščanstva in se napoti do „višje duhovnosti“, se človek vpraša, ali more biti zaprtje in izključna poglubitve v sebe ter iskanje samo svoje osebnosti in izrednosti, ločeno od zunanje stvarnosti, v resnici zadovoljiv eksistencializem.

Kierkegaard je bil prepričan o svoji izvoljenosti. „Biti tak, kot sem: zvest svoji osebnosti. Žrtvovati se za idejo, kajti dodeljena mi je izredna naloga!“ Ob enem s to zavestjo pa so ga mučili trenutki brezmejne tesnobe in pobitosti romantika. Leta 1840 je pisal: „V meni sta takšno koprnenje in žalost, da ni ničesar, kar bi moglo napolniti z zadovoljstvom mojo dušo, da — niti ne nebeška blaženost.“ In leto pozneje: „Moj dvom je grozen; nič ga ne more omejiti.“ Značilna so nasprotja. Z ironijo starca, ki ni imel nikdar prave mladosti in ki je od očeta prezgodaj sprejel zavest o resnosti obstoja in krivde, je iskal Sören rešitev tako v svetnem uživanju, kakor tudi v zaprtju v samega sebe; tako v brezupu in dvomu, kakor v globoki veri. Misel, da morejo biti človeku odvzeti greh, ga je mučila in se mu zdela nemogoča. In vendar je v naslednjem trenutku pisal: „Verujem. Novo upanje se je dvignilo v moji duši, upanje, da hoče Bog zatreti temeljno nesrečo mojega bitja. Nisem več bolan.“

Pristnost pomeni za Kierkegaarda prelom s svetom in prelom z vsem stvarnim. Treba je najti samo resnico, treba je biti v njej.

Na poti do resnice razlikuje Kierkegaard tri razvojne stopnje v življenju posameznika. Prva stopnja romantičnosti in estetičnosti se izraža predvsem v opazovanju in uživanju sveta, čeprav največkrat z odprto ironijo. Ta stopnja je najmanj zadovoljiva in nikakor ne predstavlja pristnosti obstoja. Pravi pojem življenja na tej stopnji je možen ob poznanju tesnobe in greha. Čeprav sam pesnik in esteta, je zapisal: „Če pogledamo s stališča krščanstva, je pesnikov obstoj grešen: namišlja si nekaj, namesto da bi bil, da bi eksistiral; ukvarja se s predstavami dobrega in resničnega, namesto da bi bil sam dober in v resnici, namesto da bi se trudil res biti.“ (Pesnikov obstoj je nesrečen, poln žrtev in ima svoj izvor v žalosti; esteta je vezan le na to, kar je dano, na svet in na čas.

Iz prve stopnje privede v višjo, etično stopnjo samo obup, ki je tudi nekako osnovno gibalo za dvig v najvišjo, religiozno stopnjo. Etično stopnjo je mogoče označiti kot poštenost, zvestobo in delovanje v svetu in sožitje z drugimi ljudmi. Vendar pa tudi ta ne more zagotoviti pristnega obstoja. Simbol te stopnje človekovega razvoja sta zakon in družina; človek more sicer najti pot do samega sebe in do resnice, vendar samo do neke zunanje, vezane samostojnosti in resnice v splošni zgodovinski in družbeni skupnosti.

Najvažnejša je stopnja religioznosti ali čiste vere, ki pomeni doseženje prist-

nosti in izrednosti samega sebe v nasprotjih in v borbi s statičnostjo razuma. Optimizem življenja v skupnosti je omajan. Človek se znajde sam pred Bogom in pred neskončnostjo možnosti eksistence.

Kierkegaard sam je usmeril svoje življenje po tej poti. Najprej je moral ostati sam. Možnost svojega pravega obstoja je videl samo na stopnji čiste vere in popolne svobode za vero, izven družbe, izven ustaljene protestantske cerkve in izven vsakdanje pastorske službe. Pričevalec resnice naj bi bil skrit, zaničevan, osmešen in mučen.

Pozabljajoč na vrednost ponižnosti, ko ima človek kljub hrepenanju do dviga potrpljenje „trpeti“ svet poleg sebe in zadovoljiti se z danim, je Kierkegaard — romantik — pozabil na vrednost trpljenja in križa, ki sta dana tudi v prvih dveh stopnjah.

Leta 1848 je še pisal: „Vse moje življenje je samo preračunan klic po pristnosti, po ljubezni in po veri.“ Dvom in nemir romantika sta samo pot do končnega približanja resnici. Prava zmaga zahteva večjih žrtev in globlje umetnosti, kot jo je zmožen samo esteti. Jaspers pravi: „V Kierkegaardovem delu, ki je vdihnilo teologiji novo dušo, moremo odkriti samo izredno umetnost, ki si jo je zamislil dvomeči človek, da bi res veroval in se umiril.“

Ko je leta 1854 umrl škof Mynster, primas danske cerkve, in ko ga je njegov naslednik povelečeval kot pravega pričevalca resnice, je nastopil Kierkegaard z odprto borbo, ki pa ga je kmalu dokončno uničila, proti celotni danski cerkvi. Krščanstvo pomeni zanj predvsem notranjo poglobitev posameznika, ne pa zunanega stanja in zgodovine.

Osnovno razpoloženje romantikov, filozofov — iskalcev človeka in svobode ter razpoloženje reformatorjev je mogoče dojeti — po eni strani — iz razčlenitve dveh osnovnih možnosti človekovega gledanja na svet in njegove metafizične dejavnosti pred tem, kar je danega.

Umerjenost evropskega duha je vsota dveh prvin, izhajajočih iz človekovega razmerja do danega, ki bi ju mogli v končnem skrčenju označiti 1) kot povezanost z božjim in dojemanje nadstvarnega v vsem stvarnem ter 2) kot povezanost samo s tem, kar je človekovega ob razumevanju stvarnega. Pojem o bitju je za človeka iz območja prve prvine nekaj samo po sebi umljivega in mistično dejanskega. Z živo vero in ob zdravem tesnobnem razpoloženju čuti oddaljenost in obenem bližino božjega in nadstvarnega. Druga prvina, katere značilnosti — navezanost človeka na svoje lastne možnosti bitja in imetja — se javljajo že v grškem svetu in pozneje na zapadu v obliki svojske dialektike in površinskega spoznavanja, je dala posamezniku z zavestjo moči in razuma tudi zavest nemira in nezdrave tesnobnosti. Prvo dejavnost bi mogli označiti tudi kot „vzhodno“, čeprav ni vezana niti na čas, niti na prostor.

Za dosego umirjenja in resnice je nujno pravo sorazmerje obeh dejavnostnih prvin. Teženje po pristni osebnosti in po globoki veri kot čistem, eksistenčnem dejanju sredi samote mora biti uravnovešeno s teženjem po stvarnosti in po zunanji urejenosti. Zapadno, logično razumevanje stvarnosti se je moglo šele v krščanstvu združiti z živo vero in ljubeznijo (mistiki in gramatiki, cerkveni očetje). Duša in telo, vera in logika, ljubezen in resnica so v Avguštinovem nauku podobe nasprotij, iz katerih izvira nespremenljivost večne Resnice. S povezanostjo obeh prvin je bila dana možnost razumeti nerazumljivo in verovati nedoumno.

Vendar težnje po ločenosti enega od drugega niso izostale. Notranje stanje razbolezlosti je vzkliklo že ob prihodu Scota in Okhama (ok. 1350). Za ta zgodnji prelom je značilen osnutek ločiti vero od znanosti. Zveza filozofije in teologije, glavni živec sholastike, se je pričela krhati. Pretirano poudarjanje ene ali druge, čiste duhovnosti ali čiste svetnosti in razumarstva, je vodilo v nenaravne zaključke tako v teologiji kakor tudi v metafiziki in v družbeni ureditvi. Kdo se ne bi spomnil na „Princa“ in svobodomiselnost večine vladarjev? Razpoloženje racionalistično

se usmerjajoče družbe je dobilo nov zagon v prerodu starih filozofsko-moralnih struj, predvsem pa v obilni književnosti in v umetnostni dejavnosti humanizma.

Nov individualizem in razstaneke vere in razuma je vstal v stoletju reformacije. Cerkvena kultura in povezanost posameznika s Cerkvijo se je prerodila v kulturo posameznika, oprto ali samo na lastne, človekove možnosti, ali pa samo na čisto, razum izključujočo duhovnost.

Osebnost Martina Luthra s svojo tesnobo, poželenjem po neki poglobljenosti ob svojskem pojmovanju pristne eksistence, je gotovo značilna in nepogrešljiva ob razmišljanju o Kierkegaardu. Nagibajoč se v pretirano duhovnost, si je zamislil Luther možnost za rešitev samo v veri in v milosti. Človekova narava in z njo razum naj bi bila po izvirnem grehu popolnoma pokvarjena. Rešitev je mogoča samo zaradi vnaprej dane milosti in osebne odločitve za vero; ta pa je dosegljiva šele po predhodnem stanju svetnosti in obupa. Tu je lahko zaslišati glas Kierkegaarda in pozneje Nietzscheja in drugih. Razum in sistematičnost sta smrtne sovražnika pristnega obstoja in svobode. Prava dialektika je samo v izmeni smisla in nesmisla, v sosledju čistih in izključujočih se nasprotij.

Osrednje vprašanje, tako za Kierkegaarda kot za sodobni eksistencializem, je vprašanje človeka, njegove eksistence tukaj in sedaj ter vprašanje njegove svobode in pristnosti bitja. Okostenela dialektika Heglovega kova je smrtno nevarna. Človek sam ima vse možnosti bitja, je križišče časnega z večnim in tako središče nasprotij. V svojem stvarnem obstoju ima možnost posedovati resnico in neresnico. Kierkegaardova dialektika je dvostopna: odločiti se je treba za nasprotstva. Človek ve sicer, da je njegov cilj večnost in vendar dvomi in se čuti nevrednega. Samo iz takšnega stanja je mogoča za Kierkegaarda prava vera. Upanje je možno samo po predhodnem obupu, vera samo po predhodnem oddaljenju na estetski ravni. Greh more postati trn v mesu, ki služi.

Kierkegaard ne išče — v nasprotju s Heideggerjem — nikakega odmišljenega bitja, ampak človeka, izrednega in edinstvenega v vseh možnostih obstoja. Važen je posameznik in njegove odločitve in ne kako odmišljeno bitje v svojem mitičnem poslanstvu v svetu.

Za Kierkegaarda je namreč svet nepopoln, končen in zato sovražen. Človek je obsojen na neuspeh in polom. Tudi sodobni eksistencializem (predvsem Jaspers) pozna to zavest nezmožnosti in nepopolnosti. Končna beseda obeh je ista: iz vsega svetnega se pojavi nemir; človek začuti neko metafizično vrtoglavo in tesnobo ter se zboji samega sebe.

Po vsem tem se je mogoče vprašati, kaj more nuditi ta danski filozof eksistencializmu, ne brezbožnemu, ampak tistemu, ki išče prava razmerja človeka do sebe, do stvarnosti in do nadstvarnega. Kaj je s Kierkegaardom? Ali ga je mogoče preiti? Iz vsega njegovega neurejenega dela, iz večne teme: dvoma in vere, je mogoče izluščiti dobro jedro. Ima nekaj sokratskega in vrednega. Mnogo je vzbudil v tem času, ko je človekova osebnost neupoštevana in skoraj pozabljena.

Ena misel, morda najvrednejša: zahteva od človeka, da se zave svoje osebnosti, da je iskren in pristen v svojem bitju in verovanju.

France Papež

STOLETNICA SMRTI ADAMA MICKIEWICZA.

Ves svet je leto 1955 posvečal spominu velikega poljskega pesnika Mickiewicza, ki je pred sto leti 26. novembra umrl v Carigradu za kolero. Tja je šel kot emigrant, živeč skromno v Parizu kot knjižničar arsenalu, da stopi na čelo poljskih legionarjev, ki so se v sklopu turške vojske borili proti ruskemu imperializmu, da si pribore svobodno pot do Poljske in Poljski svobodo. Slovenska, po Kollárjevem panslavizmu rusko orientirana inteligenca tistega časa, je Mickiewiczu ta korak zamerila, kakor vemo iz poznejših Trdinovih spominov (Zbrano delo 1951, III, 275). „Radi orient-

ske vojne... je izgubil takrat za vse narodnjake velik del svoje slave imenitni slovanski pisatelj Mickiewicz..., ki je deloval po svoji moči za — Turke, da bi pospešil vstajo in osvobodjenje svojih rojakov. Tisti, ki so ga prej vsi oduševljeni čitali in hvalili, niso več pogledali njegovih knjig.“

To slovensko mnenje še iz časa Mickiewiczovega življenja je zanimivo, ker je torej tudi Mickiewicz pred sto leti veljal za slovenske rusofilske narodnjake nekako za „izdajalca“, kot so sto let za njim v analognem primeru imeli za „izdajalce“ vse, ki se za svobodo naroda niso borili v ruskih vrstah...

Ko pa je Mickiewicz umrl, so ljubljanske Novice napisale 12. decembra 1851: „Slavni poljski pesnik Adam Mickiewicz, poslan od francoske vlade v znanstvenih zadevah v jutrove dežele, je uni dan v Carigradu za kolero umrl.“ Tako smo Slovenci ob pesnikovi smrti bili poučeni o obeh verzijah njegovega prihoda v Carigrad, toda pri obeh pristaših je veljal že tedaj za „slavnega“ in „imenitnega“, dokaz, da smo ga Slovenci že tedaj dobro poznali ter se zanimali za njegovo smrt. To je tedaj edini slovenski časnik razmeroma hitro razglasil, hitreje, kakor pa so bili mogli biti obveščeni o njej Poljaki pod rusko okupacijo (Varšava), kjer listi sploh niso smeli poročati o njej, ali pod prusko (Poznanj), kamor je prispelo poročilo šele sredi januarja 1856 (Pollak v *Polska Wyzwołono*, 23. 12. 1948).

Stoletnico Mickiewiczove smrti proslavlja ves kulturni svet. Organizacija UNESCO je izdala v francoščini za vse narode sveta knjigo „Adam Mickiewicz“ (Paris - Zürich 1955). Poljaki v domovini ga proslavljajo po svoje, zamejski pa bodo izdali poseben znanstveni zbornik, za katerega so povabili k sodelovanju najvidnejše slaviste raznih narodov, da vsi skupaj prikažejo Mickiewiczev vpliv na svetovno literaturo (urednik prof. Lednicki). Podpisani je za ta zbornik prispeval članek „Mickiewicz in Slovenci“.

Slovenska kulturna akcija se je pridružila temu svetovnemu slavlju ter mu posvetila 16. decembra 1955 svoj prvi poletni večer v Buenos Airesu.

Tine Debeljak

NOVE KNJIGE V LJUBLJANI. — Državna založba v Ljubljani je za desetletnico ustanovitve pripravila obsežen program novih izdaj. Glavne značilnosti tega programa so: poglobljen in razširjen načrt za družbeno-politično in kulturno-zgodovinsko področje, monumentalna zbirka pod naslovom *Kultura in zgodovina* ter nova cenena ljudska knjižna zbirka pod naslovom *Knjižna počta*. V prvi skupini bosta izšla dva zvezka Kardeljevih zbranih del, prav tako je v pripravi Kardeljevo delo „Perspektiva razvoja socializma“ in Ziberlova knjiga „Uvod v družbene vede“. O novejši slovenski politični zgodovini bo razpravljalo delo „Klerikalizem na Slovenskem“, avtor Saje. V zbirki *Kultura in zgodovina* bo izšlo že klasično Burchardtovo delo „Renesančna kultura v Italiji“, nove podatke o Habzburžanih pa obeta knjiga angleškega zgodovinarja Taylorja: „Zgodovina avstroogrške monarhije od 1815 do 1918“. Izšel bo tudi prevod knjige predsednika indijske vlade Nehruja „Odkritje Indije“. V najstarejša področja zgodovine bo posegla knjiga „Pokopane kulture“, avtor Ceram; izšel bo tudi prevod Russove knjige „Zgodovina znanosti“. Med originalnimi slovenskimi deli bo v tem jubilejnem letu založba izdala novele Ferda Kozaka „Naskok na Ateso“, dalje Vidmarjeve eseje o Levstiku, Stritarju in Jenku in četrto knjigo Izbranega dela Franceta Bevka. Iz hrvaške književnosti bodo objavili trilogijo Mirka Božiča „Kurlani“, Andričev roman „Sarajevska kronika“ in prvi macedonski roman Slavka Janevskega „Vas za sedmimi jeseni“. V seriji slovenskih klasikov bo izšlo osem knjig in sicer prvi zvezek Zbranega dela Otona Župančiča v redakciji Josipa Vidmarja, zaključeno bo zbrano delo Srečka Kosovela z izdajo drugega zvezka, nadaljevali se bodo zvezki zbranih del Josipa Stritarja, Ivana Tavčarja, Janeza Trdine, Josipa Jurčiča, Janka Kersnika, Frana Levstika. V zbirki svetovnih klasikov bo izšel drugi del Herodotovih Zgodb v prevodu dr. Antona Sovreta, prvi del Goethejevega „Fausta“ v prevodu Boža Voduška, peti

zvezek Izbranega dela Puškina, tretja knjiga Izbranih del Čehova, druga knjiga Izbranega dela Molièra, Stendhalova knjiga „O ljubezni“, Meriméejeve „Mojstrske povesti“, pesnitev „Demon“ Lermontova, Wildova „Jetniška balada iz Readinga“ in Renanova „Ženevska deška leta“. Izven zbirke bo izšel novejši roman Ilje Ehrenburga „Odjuga“ in Beberjeva potopisna knjiga „Potovanje po sonènih deželah“. — V Mariboru je naposled izšla prva knjiga zbirke „Nova doba v knjigi“. Zbirko ureja pisatelj Franèek Bohanec, ki je sam izbral iz sodobne italijanske književnosti sedem vidnih pripovednikov in izdal njih dela pod naslovom: „Osem italijanskih novel“. V zbirki so zastopani predvsem takozvani italijanski novo-realisti in sicer Cesare Pavese, Tommaso Landolfi, Corrado Alvaro, Marino Moretti, Alberto Moravia, Curzio Malaparte in Elio Vittorini. Urednik zbirke Bohanec je napisal uvod (175 strani!). Kritika podèrtava grafièno kvalitetno opremo knjige. — Za proslavo jubileja slovenske Moderne je Slovenski knjižni zavod v Ljubljani sklenil izdati Antologijo pesnikov Moderne. Uredili jo bodo Kajetan Koviè, Ciril Zlobec in Ivan Skušek. V zbirki bo prišlo do izraza razširjeno pojmovanje Moderne, to je, v zbirki ne bodo zastopani samo glavni pesniki Moderne, ampak tudi pesniške osebnosti, ki so se pojavile v tem èasu. — V Murski Soboti so ustanovili „Obmursko založbo“ in je pri njej izšla knjiga Miška Kranjca „Nekaj bi vam rad povedal“. Pisatelj jo je izdal za jubilej: ob 30 letnici pisateljstva in kot svojo 25. knjigo. — Prešertova družba bo v letu 1956 dala šest knjig in sicer Koledar za leto 1956, Ivan Potrè: Zloèin, Vekoslav Kalek: Èar prahu, Anton Ingoliè: Deèek z dvema imenoma, Gustav Šilih: Vzgoja naših otrok in kot 6. knjigo: Zdrav èlovek v zdravem okolju.

NOVA SLOVENSKA LITERARNA ZGODOVINA. — Slovenske srednje šole v domovini so dobile nov uèbenik slovenske literarne zgodovine. Napisala ga je prof. dr. Stupan - Tomiñškova in nosi naslov: Od Prešerna do Cankarja. Domaèa kritika navaja, da je velik pomen nove knjige v tem, da se je avtorica brez strahu otresla krivih sodb, zlasti pa je skušala zmanjšati pretirano vrednotenje posameznih dob.

ŠTUDIJA O ŽUPANÈIÈU. — Ob šestdesetletnici slovenske Moderne se je založba Obzorja v Mariboru odloèila, objaviti študijo o Županèièu, ki jo je napisal literarni zgodovinar Jože Mahniè. Delo obsega dobrih 120 strani in podaja pregled, oznako in oceno Županèièeve umetnosti. Kritika oèita Mahnièu, da se je odloèil za èisto formalen naèin obravnavanja in so zato tudi rezultati zgolj vnanji. Povedal ni nièesar novega in o problemih pesnikove duhovnosti nièesar pomembnega. Zato je njegovo delo nepopolno in nezadovoljivo.

Obširneje obravnava ta jubilej slovenske Moderne v reviji „Naša sodobnost“ (šte. 3, 4, letnika 1955) Anton Ocvirk in Dušan Pirjevec. Prvi objavlja študijo pod naslovom „Slovenska Moderna in evropski simbolizem“, drugi pa „O liriki slovenske Moderne“. Ocvirk se v prvem delu razprave pogloblja v osnove evropske, zlasti francoske literature v dobi naturalizma in razèlenja prve vplive Emila Zolaja na slovenske književnike v Stritarjevi dobi. Pirjevèev esej je omejen predvsem na poezijo Murna, Ketteja in Cankarja.

OKRNJENI PREVOD ŽEROMSKEGA. — Pri Ljudski knjižnici v Ljubljani je izšel prevod romana „Pred pomladjo“, delo Štefana Žeromskega, poljskega pisatelja, ki je umrl pred 30 leti. Prevod je oskrbel Francè Vodnik, ki mu je uspelo „ujeti lirska in impresionistièna občutja, notranjo ubranost in ritmiko originala“, pravi kritika. To ni bila lahka naloga, ker oznaèuje poljska književna zgodovina delo kot „èudež besede“. Za prevodom je „trdo duhovno delo, drugaèe si ni mogoèe razlagati izklesanosti in èudovite enotnosti“. Paè pa so morali iz dela v slovenskem prevodu izostati stavki kot n. pr.: „...boljševiške èete so obenem z gesli revolucije prinašale nove pokoèje, eksekucije, nasilja, niè manj okrutna in ogromna kakor vsa prejš-

nja...“; ...poznal ni samo zunanjih agitacijskih shodov in polzunanjih uradov, osnovanih na starih smeteh, ampak tudi skrivne pisarne novih samodržcev, ogleduške čumnate in zoprne ječe, kjer je zaradi sumničenj in na osnovi ogleduških poročil sedel skupaj s tistimi, ki so jih trpili samo zato, da bi jih uničili. Poznal je kleti, oblite in oškropljene s krvjo ter smrdeče po truplih. Pravil je, da ta mrtvaški duh ovira človeka, da bi mogel vdihavati moskovski zrak s svobodnimi in srečnimi pljuči. V tem zadahu po množičnih in skrivnih umorih, sredi krvavih orgij, človek ne more moliti v veliki množici: ‘Oče naš, kateri si v nebesih...’; ...V Moskvi, je govoril, smrdi po zločinu. Tam je bilo vse spočeto v zločinu, a končalo se bo z velikimi in sijajnimi karierami novih gospodarjev Rusije, ki se bodo nastanili v carskih in Josifovskih palačah, se oblekli v mehka oblačila in ustvarili novo uradniško in komisarsko aristokracijo, celo novo plutokracijo, uživajočo v izobilju in pokvarjenosti stare. Plebs bo stanoval v brlogih in smrdljivih izbah. Tam se ni začelo z graditvijo, spreminjanjem slabih stvari na boljše, ampak z uničevanjem, ne z ljubeznijo, ampak z ošabnostjo in maščevanjem. Zaman bodo znameniti komisarji razprševali duh po moritvi z umetnimi dišavami napredka.“

Verjetno je malo takih primerov, ali pa jih sploh ni, kjer bi si založba ali cenzura dovolili v prevodu tujega dela črtati tako dolge odstavke, kakor se je to zgodilo pri Slovenskem knjižnem zavodu v Ljubljani. Izbor črtanih mest pove, zakaj.

KNJIŽEVNOST V JUGOSLAVIJI je še vedno trdno za železnim zastorom — piše londonski „The Times“ v svoji tedenski literarni prilogi. Da je to resnica, dokazuje „dejstvo, da so književniki v Jugoslaviji prav tako kakor v drugih komunističnih deželah najboljše plačani služabniki režima. V komunističnih deželah žive književniki kot najvišje in najboljše plačani uradniki in nameščenci v zahodnih državah. Vsak od njih ima luksuzno stanovanje v najlepšem delu mesta, hišo na deželi, svoj avto in primerno število služabnikov. Pogreša samo svobode, brez te pa kot pisatelj ali umetnik ne more živeti. Na zahodu ima pisatelj vso svobodo pri ustvarjanju, pogosto pa mnogo manj aži pa pre malo denarja za primerno življenje... V Jugoslaviji prejema pisatelj približno toliko kot minister, kot član vlade. Upoštevajoč jugoslovanski življenjski standart pomeni to, da živi resnično zelo ugodno. Toda ostaja brez svobode. Mnogi med njimi so po zblizanju med Moskvo in Beogradom spet v strahu, da bodo v kratkem morali še bolj kloniti.“

Dalje piše list o kulturnem delu v Jugoslaviji: „...dasi je režim s podporami in plačami izzval pravo poplavo književnikov, ki so začeli rasti kot gobe po dežju, se med občinstvom ohranja zanimanje za pisatelje, ki pripadajo stari šoli. Še vedno vodijo kulturni delavci, ki so na pragu šestdesetletnice; če pa se ti ne morejo odločiti, da bi pisali režimu ugodno literaturo, tedaj raje molče. Tako je v Beogradu najbolj cenjen Ivo Andrić, ki ni komunist, dasi sodeluje z režimom. Piše pa zelo malo in kar napiše, je brez motivov dnevne aktualnosti, da o tem, kako ohranja svobodo izraza in stila, sploh ne govorimo. Zateka se v motive iz srednjega veka in fevdalne dobe. Njegova literarna višina je tolikšna, da ga je režim priznal, dasi je bil pred l. 1941 eden najvidnejših diplomatskih uradnikov pod starim režimom.“

O sodobni slovenski književnosti piše angleški list, da „je bila slovenska književnost vedno zapadnjaško usmerjena in najbolj izpostavljena vplivom iz zahoda. Slovenija je geografsko zelo izrazito preklana na dvoje, na severni gorski in južni obrežni predel, kar je tudi vplivalo na razvoj njene književnosti. Avstrijski, nemški in srednjeevropski vplivi prevladujejo v severnem gorskem predelu, latinski in mediteranski vplivi so močni v južnem obrežnem predelu... Ti vplivi pa niso ovirali naravnega razvoja književnosti... Po drugi svetovni vojni je režim skušal vplivati tako, da je začel naglašati, da bodi književnost ‘nacionalna po formi, socialistična po vsebini’.

Hrvatska književnost je v modernizmu krenila v zadnjih letih najbolj daleč, ko je skušala iti do skrajnih meja formalnega izražanja. Tako hrvaška književnost

ni samo avantgardistična, ampak je celo med avantgardnimi gibanji najbolj avantgardistična. Najmodernejši hrvaški pesniki niso samo opustili slehernega ritma, ampak so tudi začeli trgati pesniški zvok besede. Kujejo nove oblike izražanja in ustvarjajo celo nove besede.

Za Slovence je značilno, da niso šli tako daleč, verjetno zaradi tega, ker so šli skozi obdobja take vrste že pred drugo svetovno vojno. Danes je slovenska poezija bolj pozorna za forme. Opazen je latinski vpliv in s tem večja skrb za lepoto besede, za harmonijo stavka in za muzikalni ritem. V poeziji sta najmočnejša Alojzij Gradnik in Srečko Kosovel...“ Pri vsem je zanimivo, da kritik nikjer ne navaja imena Otona Župančiča, ki je bil že pred drugo svetovno vojno v angleški književnosti zelo znan zaradi mojstrskih prevodov Shakespeara.

PREŠEREN V ANGLEŠČINI. — Janko Lavrin, vseučiliški profesor na univerzi v Nottinghamu, je v „The Slavonic and East European Review“ (junij 1953) objavil daljšo razpravo pod naslovom: France Prešeren, 1800-1849. Uvodoma podaja obširen pregled slovenske zgodovine in razvoj slovenske književnosti, nato pa razlaga Prešerna in njegovo delo vzporedno s citati iz zbirke prevodov Prešernovih poezij, ki je lansko leto izšla v Oxfordu. V tej razpravi se Lavrin drži dosedanjih nazorov o idejah, ki prevevajo Prešernove pesnitve, tako zlasti o Krstu pri Savici, ki ga pojasnjuje kot pesnitev resignacije in žalostinko in odklanja njeno herojsko plat. Ob koncu se Lavrin vprašuje, kakšno je Prešernovo mesto v evropski književnosti. Tako piše: „In kakšno je Prešernovo mesto v evropski književnosti. Poleg tega, da spada med velike pesnike svetovne književnosti, je Prešeren tudi med velikimi ljubimci evropske književnosti. Njegova prednika v tem pogledu sta Petrarca in Torquato Tasso. Razen tega je v evropsko zavest prinesel vest malega naroda — izraženo v miselnosti in usodi enega najboljčutljivejših udov Evrope. Poleg Ivana Cankarja, predstavnika slovenske moderne, podaja Prešernovo delo simbol naroda v njegovih naporih in v žalogiri, ki je spremljala njegov boj za pravico do življenja in za pravico, da poda svoj pravi obraz.“

SLOVENSKI KIPAR NA ŠVEDSKEM. — Čelo Pertot je kipar, ki se je rodil v Nabrežini, študije pa je pred petimi leti končal na umetnostni akademiji v Rimu. Pred tremi leti je iz Trsta odšel na švedsko, kjer je v Stockholmu priredil prvo razstavo. Doživel je tolikšen uspeh, da je sklenil ostati tam. Poročil se je z mlado švedinjo s primesjo laponske (samojedeske - eskimske) krvi. V Stockholmu je imel letos v marcu v galeriji Brinken novo razstavo 18 kipov. Že na dan otvoritve je prišlo 600 obiskovalcev in je bilo prodanih več del. Kritika pravi, da so pri njem vidni vplivi Degassija in Marina Marninija, vendar njegov izraz še ni zaključen; bodoči razvoj je viden zlasti v risbah s tušem in ogljem.

YI VATJUZA K'ISJAIYANACH (MI PRIMER LIBRO) — Por la Hermana M. Serafina. — Misión San Leonardo, Paraguay — Editó Slovenska misijonska zveza - Unión Misional Eslovena. Buenos Aires 1955. Str. 60.

Sestra Serafina je izdala za Čulupi Indijance „Prvo berilo“ in jim s tem dala njih prvo knjigo. Besedilo je pisano na roko, cela knjiga je tiskana s celostranskimi klíšeji. Učbenik pojasnjuje 35 risb Staneta Snoja.

KONGRES PEN-KLUBOV NA DUNAJU. — Letošnji 27. kongres PEN-klubov je bil v juliju na Dunaju. Udeležilo se ga je nad 500 pisateljev in pesnikov. Takoj ob začetku kongresa so udeleženci iz vzhodne Nemčije predložili resolucijo, v kateri pozdravljajo, da je bila Avstriji vrnjena svoboda in da je bil s tem utrjen mir na svetu. Toda večina udeležencev je resolucijo odklonila, ker ni naloga takega kongresa objavljati izjave politične vsebine. Pravila organizacije PEN-klubov namreč določajo, da morajo „člani izločiti vsa nasprotja, ki slone na plemenskih, narod-

nih in razrednih načelih in delati samo za poglobitev idealov človečnosti". Kongres je tudi odklonil predlog književnikov iz komunističnih držav, da smejo biti člani PEN-klubov samo tisti književniki, ki so člani državnih pisateljskih združenj. Predsednik kongresa Charles Morgan je odločno odbil tako tolmačenje pravil in izjavil: „Pisatelji, ki so pribežali k nam, da bi s tem ušli tiraniji v svojih deželah, imajo pravico do našega pokroviteljstva in naše podpore. Pisatelji, ki so samo orodje tiranije, nimajo pravice biti med nami.“

Zastopnik kulturnih ustanov Organizacije združenih narodov Roger Caillois je skušal nekoliko omiliti ta sklep, ko je predlagal, naj se v okviru OZN ustanovi posebna zveza, ki bi omogočala izmenjavo misli in kulturnih stvaritev s tistimi pisatelji, ki žive za železno zavezo.

Kongres je letos obravnaval temo: Gledališče v sodobnem svetu.

GLEDALIŠČE NARODOV. — Mednarodni gledališki institut, ustanova Organizacije združenih narodov, je letos poleti zasedal v Dubrovniku. Na kongres je poslalo zastopnike 20 držav; vodil ga je delegat organizacije UNESCO. Glavni uspeh letošnjega zborovanja je bil ta, da je bil sprejet sklep, ustanoviti v Parizu stalno Gledališče narodov. Že dvakrat je pariška občina omogočila mednarodne gledališke festivale in zlasti letošnji je bil tako popoln, da so sedaj v Dubrovniku sklenili, spremeniti te pariške festivale v stalno ustanovo: Gledališče narodov.

Resolucija, sprejeta v Dubrovniku, pravi, da je Francoska zveza dramske umetnosti predlagala, naj se v Parizu ustanovi Gledališče narodov. Kongres je ta predlog sprejel in naročil francoski delegaciji, da naj zamisel izvede. Ker so pariški festivali gledališke umetnosti tako dobro uspeli, prosi Mednarodni institut za gledališko umetnost, naj francoska vlada in pariška občina priskrbita denarna sredstva, da bi se ta zamisel izvedla. Organizacija združenih narodov pa naj s svoje strani tudi podpre delo za izvedbo te zamisli.

Predlog ni prišel nenadoma. Že na kongresu v Zürichu so l. 1949 sklenili prirejati mednarodne gledališke festivale in sicer v Parizu, saj je postal Pariz svetovno središče najpomembnejših stvaritev na odru. Izvedba prvih dveh festivalov pa je tudi pokazala, da bi bilo možno samo v Parizu ustanoviti Gledališče narodov. Še pred kongresom je francoska delegacija prejela vabilo, da prinese na kongres predloge o izvedbi te zamisli.

Francoska delegacija je v svojem predlogu nakazala, da bi to Gledališče vodil Mednarodni gledališki institut. Prvi ravnatelj gledališča bi bil sedanji ravnatelj pariških mednarodnih festivalov. Finančna sredstva bi dali na razpolago francoska vlada in pariška občina: za začetek bodo stroški znašali nad 20 milijonov frankov (2 milijona pesov). Za kredite ne bo težav, ker vlada in občina menita, da bo delovanje gledališča vsako leto privabilo dovolj turistov v Francijo.

Pariški festival gledališke umetnosti je trajal vsako leto dva meseca in so bile predstave v januarju in juliju. Gledališče narodov misli najeti v Parizu stalno dvorano (najbrž eno največjih gledališč v Parizu: Théâtre Sarah Bernhard), sezona bi trajala sedem mesecev. Razne gledališke skupine bi prihajale v Pariz druga za drugo in bi svoje predstave dajale strnjeno, ne pa v izmenjavi z drugimi, kar je bilo festivalu v breme in škodo. Občinstvo je le težko sledilo vsak večer drugi narodnostni skupini, ki je igrala v svojem jeziku in dela podajala v čisto svojskem stilu in scenski zamisli.

EVROPSKA UMETNOST V NEW YORKU. — V umetnostnem muzeju v New Yorku je bila letos razstava dvaindvajsetih evropskih slikarjev in kiparjev, ki jih v ZDA cenijo kot najboljše. Med njimi je bilo štirinajst slikarjev in osem kiparjev; razstavili so skupaj 85 del. Skoraj vsi pripadajo takozvani abstraktni smeri. Med avtorji so bili Francozi Jean Bezaïne, Alfred Manessier, Pierre Soulages; Italijane je zastopal Copogrossi. Med kiparji pa so bili Francozinja Germaine

Richler, Anglež Kenneth Armitage in Nemec Hans Uhlmann. Iz New Yorka se je razstava preselila v Los Angeles in Minneapolis, prihodnje leto pa bodo ista dela razstavili v San Franciscu.

SODOBNA MADŽARSKA KNJIŽEVNOST. — Madžarska književnost se je po letu 1945 sukala samo okoli enega imena. Gyula Illyés je postal nosilec vsega novega in pomembnega v madžarski prozi, dramatik in poeziji. Ko je zaslovel kot najmočnejši glasnik nove dobe, je veljal za največjega „sina svojega naroda“. Toda prišle so težave, Illyés je umolknil in molčal dolgo let. Njegov molk je bil tako močan, da so ga bučno napadali in prosvetni minister je smatral za primerno, da ga celo na javnem zborovanju obsodi. Toda v letih 1952 in 1953 je spet nastopil in sicer z dvema dramama, ki sta potegnili za seboj vso javnost. Prva je „Zgled Ozare“, druga pa „Bakla“. V obeh je dejanje zelo povezano; dogajata se namreč v letih madžarske revolucije 1848-49. V „Zgledu Ozare“, v borbi majhne madžarske vasi proti avstrijskim in ruskim četam, riše avtor tedanjo borbo za svobodo in njenega junaka Košuta, ki odkloni, da bi se pogajal za kompromis z Avstrijci. V drugem delu pa je Illyés še bolj drzen, ko oriše predajo madžarskega revolucionarnega vodstva ruskemu poveljstvu. Ko pokaže Košuta, kako se taki predaji upre, mu položi v usta besede: „da ne sme izgovoriti besede čast tisti, ki se pogaja s sovražnikom za predajo“. In vsa dvorana ploska, antikomunisti še bolj kot komunisti.

Nekaj let se sploh nič ni vedelo za velikega pesnika in dramatika Madacha, avtorja „Tragedije človeka“ (ki je izšla tudi v slovenski prepesnitvi Tineta Debeljaka tik pred drugo svetovno vojno). Toda po Stalinovi smrti so v Budimpešti to tragedijo spet začeli igrati in pozneje dovolili celo, da so mogli uprizarjati tudi prizore, ki jih je cenzura še pred nekaj leti črtala. Letos so delo dajali v celoti, ne da bi izostal kak preveč duhovno usmerjen prizor ali dialog.

Lirika je tudi med madžarskimi literati polje, kamor se je najlaže zateči pred navodili, ki jih režim daje za pisanje. Med pesniki - liriki je najbolj znan Laszlo Nemeth, ki je bil dolga leta zaprt. Zelo znana je njegova drama, posvečena Sokratu, v kateri pravi: „Pojmo slavo Sokratu, toda še glasneje opevajmo dobo, ki je dopustila tolikšna dejanja herojstva, kakor so bila njegova.“

Pisatelji se izmikajo problemom sedanjosti in se skušajo zateči v svet polpreteklosti. Največ snovi je vzete iz dobe fevdalizma in dobe Horthyjevega režima tik pred drugo svetovno vojno. Med temi pisatelji je bil najmočnejši Lajos Nagy, poln ironičnega cinizma. Starosta madžarskih književnikov Jenoe Heltai, star že čez osemdeset let, pa je pred nekaj meseci izdal novo pesnitev; obdelal je problem Pepelke in sicer v delu „Molčeči vitez“. Med občinstvom je zelo priljubljen, ker ni napisal ničesar, kar bi slavilo ali grajalo politične razmere, režim sam pa mu zamerja, da se je umaknil v svet poezije in v pisanje dram z vsebino ljudskih pripovedk in pravljic.

KNJIGA NA POLJSKEM. — Poljski pisatelji se rešujejo v pisanje zgodovinskih del, ker se tako izognejo opisovanju sodobnih problemov, polnih bede in trpljenja. Velika večina pisateljev ne živi od pisanja izvirnih del, temveč od prevajanja. Nikdar se ni na Poljskem toliko prevajalo, kakor danes. Seveda so na prvem mestu prevodi iz ruske književnosti in lahko se reče, da je prevedeno vse od Tolstoja do Ehrenburga. Vendar pa je tudi zbirka inozemskih pisateljev, zlasti klasikov, obsežna. Najbolj razširjen je prevod Homerjeve Ilijade; preveden je ves Shakespeare, vsa dela Byrona, Hugoja, Stendhala, Balzaca. Med sodobnimi svetovnimi pisatelji so najbolj priljubljeni prevodi del Faulknerja, Hemingwaya, Grahama Greena, Richarda Wrighta, Howarda Fast in Eluarda. Od starejših klasikov so še dela Swifta, G. B. Shawa, Oscarja Wilda, Maria Dobrowska pa je prevedla „Pepysov

dnevnik". Od nemških del so najbolj razširjeni prevodi Thomasa Manna, Arnolda Zweiga in seveda tudi Bertholda Brechta.

Vsemu temu pa daleč prednjači zanimanje za dela poljskih avtorjev preteklosti. Mickiewicz, Krasinski, Slovacki izhajajo v nakladah in opremah, ki presegajo vse, kar je bilo izdanega pred vojno. Med sodobnimi pisatelji slove Jan Parandowski, Jaroslaw Iwaszkiewicz in Maria Dobrowska; njih dela so brez sledov tendence ali propagande. Vsi trije so blizu šestdesetih let in zato so bili pač mlajši pisatelji in pesniki tembolj prizadeti in potegnjeni v vrtinec dnevnih političnih borb in trenj. Mnogo so obetali pisatelji Zukrowski, Breza in Andrzejewski, toda obljub niso izpolnili.

Največja značilnost poljskega književnega trga je visoka naklada vsega, kar izide v prozi ali poeziji. Založniki so znali trg urediti tako, da ga poplavljaajo s knjigami in natiski v žepnih oblikah in kar najbolj poceni. Nobena knjiga naj ne stane več kot stane zavojček cigaret — in najmanjša naklada je 50.000 izvodov, nekatere pa dosežejo tudi naklado 150.000. In to so vse dela domačih pisateljev in pesnikov. Knjiga je danes na Poljskem edino sredstvo samoobrambe.

KNJIGA NA ČEŠKEM. — Pogosto se navaja, da je med Čehi poezija močnejša od proze. V zadnjih desetletjih je bil med najbolj znanimi pesniki František Halas, ki je bil komunist in je režim mnogo stavil nanj. Toda pred smrtjo l. 1950 (umrl je zadet od kapi), je napisal oporoko, obsodil komunizem, se mu odpovedal in poskrbel, da je prišlo besedilo oporoke v zamejstvo. Vsebina oporoke je imela silen vpliv na češke intelektualce in se njen vpliv še danes pozna. Dve leti po njegovi smrti je drugi vodilni poet Konstantin Biehl izvršil samomor. Bil je velik prijatelj Halasov. Po njegovi smrti so češki listi navajali, da so bili vzrok njegove smrti napadi zamejskega tiska nanj in na njegovo delo. Tik pred smrtjo je napisal verze, v katerih pravi: „Kako se mi srce lomi, ko moram napisati pesem politične vsebine...“

Tretji vodilni pesnik zadnjih let je Viteslav Nezval, tudi komunist in prijatelj Halasov in Bieblöv. Z režimom je sklenil mir in zato so ga postavili na vrh Olimpa. Toda tendenčne in propagandne literature napiše le malo, v ostalih delih pa še vedno dokazuje veliko pesniško silo, zlasti v liriki. Pogosto pa se tudi zmoti in ga kritika napade zaradi prevelikih individualističnih zablod. Pesniška zbirka „Kрила“ je bila takoj po izidu prepovedana, pesniška zbirka „Morje“ pa je polna domotožja po širšem obzorju.

Med pisatelji ima ceno Antonin Zapotocky, predsednik komunistične vlade, ki je napisal v zadnjih letih zgodovinske romanje in povesti: Rdeča zarja nad Kladnom, Novi borci se dvigajo, Viharno leto. Dasi dviga uradna kritika dela v nebo, nimajo posebne umetniške cene, imajo pa vsaj to prednost, da ne izzvene smešno in da ostanejo v mejah okusa. Zapotocky je poleg Churchilla edini evropski predsednik vlade, ki se je pečal s pisanjem literature.

MEDNARODNI ŠTUDIJSKI DNEVI V ŽENEVI. — Pred desetimi leti je rektor ženevske univerze prvič povabil glavne predstavnike kulturnega delovanja z vsega sveta na mednarodne študijske dneve v Ženevo. Izvedbo teh dni je omogočila finančna radodarnost vodilnega švicarskega industrijalca. Na študijske dneve so prva leta prihajali predvsem evropski znanstveniki in literati, pozneje pa so se jim zaradi velikega slovesa, ki je šel o teh zbiranjih po vsem svetu, priključevali tudi iz drugih delov sveta, zlasti iz Indije in Združenih držav. Na dosedanjih študijskih dnevih so med drugim obravnavali: Evropska miselnost in sodobni napredek znanosti, Napredek tehnike in napredek morale, Človek pred znanostjo, Ameriški svet in Evropa... Med glavnimi predavatelji so v preteklih letih bili: Bernanos, Karl Jaspers, Berdjajev, Emanuel Mounier, Charles Morgan, Gabriel Marcel, Karl Barth, E. P. Maydiou, Merleau Ponty, Ortega y Gasset, Robert Schumann, François Mau-

riac, André Maurois. V preteklem desetletju najbrž nikjer ni bilo sestankov, ki bi bili privabili na svoja zasedanja takšna imena.

Ob desetem jubileju so se letos začela zasedanja dne 7. septembra in za glavno temo obravnavanja so izbrali: Ali so danes tisk, kino, radio in televizija nevarni kulturi? Nekoliko čudno je vplival prvi hip tako postavljen problem, saj se je še vedno trdilo, da so razširjanje kulture najbolj podprli iznajdba tiska, naraščanje števila časopisov in revij in razširjanje modernih obveščevalnih sredstev. Član francoske akademije, pisatelj Georges Duhamel se študijskega dneva ni mogel udeležiti in je svoje predavanje prebral v bolniški postelji v Parizu. Prenos je omogočil radio. Duhamel je predlagal, da naj se ustanovi „Mednarodni park molka“, kamor ne bodo segali glasovi iz raznih radijskih zvočnikov. Toda že naslednji dan je govoril vodja francoskih radijskih oddaj, pisatelj Vladimir Porché, ki je v prav pesniškem zanosu branil radijske prenose in radio. Trdil je, da je radio „hipen, povsod navzoč in intimen“ in ga zato nikdo in nič ne more nadomestiti. Radijski prenosi se za meje ne zmenijo, kulturno snovanje more iti kamor hoče in njega sadove morejo pobirati vsepovsod, kjer imajo radijsko napravo. Radio spodnaša osnove raznim intelektualnim kastam in ker je povsod navzoč, ustvarja kulturo, ki je splošna. Ta splošnost bo pa sprožila drug problem: kulture se bodo morale začeti specializirati.

Iz Moskve je letos prvič prišel na te dneve pisatelj Ilija Ehrenburg; svojemu predavanju je dal naslov: „Pot našega stoletja“. Govoril je o moralni usmerjenosti književnih stvaritev in zagovarjal misel, da mora biti pisatelj organsko vezan na režim, ki vlada v deželi. Pri debati po predavanju so navzoči vpraševali Ehrenburga, zakaj danes Rusija ne rodi pisateljev, kot so bili Tolstoj, Dostojevski, Turgenjev, nakar jim je odgovoril z vprašanjem, zakaj Francija ne rodi pisateljev takega kova, kot so bili Balzac, Stendhal, Baudelaire. Pisatelj Georges Cattani mu je brž odgovoril z imeni: Marcel Proust, André Gide, Charles Peguy, Paul Valéry, Paul Claudel. Vendar pa je bilo v nadaljnjem razgovoru ugotovljeno, da je vpliv francoske knjige v zadnjem letu zelo padel. V letu 1953 je bilo prevedenih 800 francoskih del, v letu 1954 pa samo 350. Italijanski jezikoslovec Giacomo Devoto je predaval: „Svoboda in meje znanosti“. Njegove ugotovitve so napravile velik vtis. Paleolitska doba je pustila jame in slikarije, prehod v kameno dobo je bil napredek, toda umetnine so v neolitski dobi izginile. Trajalo je tisočletja, da se je tradicija umetnosti obnovila na Bližnjem Vzhodu in v Grčiji. Vsakdo si lahko sam ustvari primer s sodobnostjo, je navajal predavatelj, ko je napredek znanosti tolikšen. Kaj naj store sodobni znanstveniki in umetniki? Ali se bo znanstvenik odločil, da bo sam postavil meje svoji svobodi? Danes prisostvujemo koncu stare evropske miselnosti, ko je duh hotel vse vedeti in se vsega lotiti.

Francoski pisatelj André Chamson je predaval o „mehaničnem posredovanju slik in umetnin“. Vsakdo more danes dobiti v roke slike in posnetke največjih umetnin in stvaritev. Kaj bo, ko bo reprodukcija postala vsesplošna in bo v nas zamorila čut za pristnost in pravo izbiro? Naša civilizacija postaja civilizacija posnetka, je zaključil svoja razmišljanja, in to v času, ko se umetniki zatekajo v abstraktnost in nam več ne podajajo pokrajin in portretov. Prihaja rod, ki je „brez portreta“, brez obraza.

Zadnji je predaval švicarski pisatelj Jean de Salis: „Smrt ali metamorfoza kulture“. Kultura se pogloblja vsak dan in širi svojo vsebino, toda zadnji mož, ki je mogel še vse vedeti, je bil Leibnitz v 18. stoletju. Težko je podati definicijo sodobne kulture; tudi črnska kultura je postala del splošne kulture. Ali je danes še na svetu intelektualec, ki bi tekoče govoril latinsko, kakor je bil to splošen običaj v srednjem veku? Kultura zgublja na eni strani, a se bogati na drugi; prehaja v metamorfozo. Zato se sprijaznimo s tem dejstvom, dokler „bodo naši možgani tisto, kar so...“

Vsa predavanja so prenašali po radiu in televiziji po postajah vse svobodne Evrope.

OBNOVA DUNAJSKE IN BERLINSKE OPERE. — Glavni gledališči v Berlinu in na Dunaju sta bili med drugo svetovno vojno razdejani. Deset let je trajalo, da so ju obnovili. Pri tem so uvedli precej sprememb. Vzhodna nemška vlada je obnovo gledališča Unter den Linden izvedla z vsem razkožjem moderne tehnike. Staro gledališče je štelo 1800 sedežev in je imelo lože v štirih nadstropjih. Pri obnovi so sedaj lože odpravili in število sedežev znižali na 1450. S to spremembo more gledalec videti oder, pa bodi njegov sedež kjerkoli. Ogrorni prostori pod zemljo so na razpolago za garderobe in velikanski bar. Veža je zgrajena tako, da se more spremeniti v dvorano s 350 sedeži za koncerte komorne glasbe in izvedbe predstav v komornem obsegu. Oder pa je razdeljen v šest odsekov, ki se gibljejo neodvisno; za glavnim odrom je še troje dodatnih odrov, ki se morejo premakniti v ospredje v najkrajšem času. Nobeno gledališče na svetu nima takšnih tehničnih novosti in popolnosti.

Teater Unter den Linden je v vzhodnem delu Berlina, v zahodnem Berlinu pa bodo skušali prekositi vse te novosti z obnovo gledališča Scharlottenburg. Dela bodo končana v letu 1960.

Tudi dunajska opera je obnovljena in je bila prva slavnostna predstava 5. novembra. Stara dvorana je slovela po odlični akustiki, vendar so graditelja l. 1869 tako kritizirali, da je kmalu od žalosti umrl. V novem gledališču so ohranili stari način in je vsa dvorana v nadstropjih razdeljena v lože. Stara dvorana je štela 2881 sedežev, pri obnovi so število sedežev znižali na 2100, pač pa so ohranili stajišča in sicer 600; toliko jih je bilo tudi v stari dvorani.

Oder ni opremljen tako razkošno kakor oni v Berlinu, vendar je ves na dvigalih. Poleg krožnega odra sta še eden stranski in v ozadju velik poseben oder, premakljiv v najkrajšem času. Novost je tudi prostor za orkester. Ves orkester je možno dvigati in poglobljati, kakor to zahteva zvočnost glasbe. Največ popolnosti pa je v sistemu razsvetljave.

KARL ZUCKMAYER je največji sodobni nemški dramatik. Pred leti je prevzel nasledstvo zadnjega velikega nemškega dramatika Gerharda Hauptmanna, ko je napisal dramo „Hudičev general“. Delo je imelo velike uspehe tudi na tujih odrih.

Na letošnjem berlinskem festivalu so postavili na oder njegovo novo dramo „Črna luč“. Avtor je v njej obdelal veliko afero atomske špionaže in je pod imenom nemškega emigranta Krištofa Waltersa, ki zbeži pred Hitlerjevim režimom v Anglijo in potem v ZDA, obdelal Klausla Fuchsa in njegov proces. Zuckmayer je le dodal ljubavno zgodbo in nanjo naslonil glavni vzrok izdajstva tajnosti. Toda avtor dejanja ne obsoja. V trinajstih slikah razvija Waltersovo dejanje. — Walters je idealist in ne vzame za svoje dejanje niti beliča plačila — kot dokaz, da bodo idealisti tisti, ki bodo s takimi dejanji preprečili tretjo svetovno vojno. Kritika pravi, da je delo pisano zelo dramatično, le da je polno ideoloških, filozofskih in političnih razglabljanj. V delu pa ni tiste umetniške sile, ki preveva Zuckmayerjeva prejšnja dela.

LEONIDE MASSINE, baletni mojster newyorške opere je bil v pretekli sezoni tudi v Buenos Airesu. Za zimsko sezono je odpotoval v Pariz, kjer je ob prihodu mavajal med drugim: „V Združenih državah je danes nad 600 baletnih šol. Na odrih ne nastopajo več toliko soloplesalki, pač pa baletne skupine, ki obiskujejo tudi najbolj nepomembne kraje — in imajo uspeh. V zraku je nekaj, kar daje vedeti, da je balet tako stara oblika izražanja, kot je star svet. Gibanje in gesta gresta mnogo dalje kot pa beseda. Balet lahko izrazi vse — tudi vero. Občinstvo je začelo razumevati globoki smisel gibanja. Pred kratkim so v francoskem mestu Nantes v cerkvi izvajali balet 'Laudes Evangelii', balet v sedmih slikah po besedah sv. pisma s spremljevanjem orkestra in zbora. V Benetkah pa so — tudi v cerkveni dvorani — izvajali balet 'Križev pot', delo v dvajsetih slikah na glasbo Monteverdija. V

Parizu razmišljajo o tem, kako bi ta balet ponovili v eni izmed pariških katedral, toda še bolj so navdušeni za to, da bi balet 'Križev pot' filmali. Najti bi bilo treba samo primernega režiserja."

MEDNARODNI KNJIŽNI SEJEM v Frankfurtu je letos že sedmo leto privabil v to nemško gospodarsko središče založništva iz 12 dežel, da so prinesla na ogled svoje izdaje. Mednarodni knjižni sejem je bil nekoč vsako leto na velikih sejmih v Leipzigu, toda razmere za knjigo so v Leipzigu postale tako težke, da so sejem prenesli v Frankfurt. Takoj v začetku je prišlo do incidenta. Nekci založnik je razstavil dela Alfreda Rosenberga in nekaj drugih knjig o razvoju nacizma. Vodstvo sejma je poslalo k založniku delegacijo in ga prosilo, da naj knjige te vsebine odstrani, a se je uprl, nakar so založniki sami vrgli njegov šotor z razstavnega prostora. — Toda to ni edini znak časa. Vodstvo sejma je priredilo anketo med založniki, da bi ugotovilo, kakšne načrte imajo za leto 1956, pa so odgovorili, da nimajo nobenih načrtov. Literarna produkcija je v Nemčiji zelo padla in tako so založnikom na razpolago samo prevodi. Največ se v Nemčiji prodajajo potopisi in priročniki, ki na lahek način razlagajo probleme sodobne znanosti. Založniki izjavljajo, da bi prav radi izdajali literarna dela, zlasti romane, a teh ni. Zato se množe ponatisi in prevodi zlasti iz angleške in ameriške literature.

WOLFGANG AMADEUS MOZART. — Ves kulturni svet je letos dne 27. januarja slavil dvestoletnico rojstva enega največjih genijev glasbene umetnosti. Pred dvesto leti se je v Salzburgu rodil Wolfgang Amadeus Mozart. Svetovne glasbene ustanove so letošnje leto proglasile za jubilejno Mozartovo leto, največja glasbena ustanova v Argentini, Teatro Colón, pa proslavlja jubilej prav na dan Mozartovega rojstva.

Teatro Colón je izvajal v slavnostnem okviru Mozartov Requiem pod vodstvom Slovence, Draga Marija Šijanca. Poleg oper Figarova svatba, Don Juan, Čarobna piščal, *Così fan tutte* je prav Requiem glavna Mozartova skladba, če ne celo največja izmed njih. Mozart jo je napisal nekaj tednov pred svojo smrtjo.

Čast, ki je dodeljena našemu rojaku Dragu Mariju Šijancu, da bo dirigiral na slavnostni proslavi jubileja to največjo umetnikovo skladbo, je res izredno velika.

REDNO ZIMSKO SEZONO KULTURNIH VEČEROV je Slov. kult. akcija zaključila 18. novembra. — 5. avgusta se je vršil VIII. večer. Na sporedu je bil film po Gidovem romanu „Pastoralna simfonija“. O pisatelju je predaval Ruda Jurčec. Udeležba 56. — IX. večer, 26. avgusta, je prinesel prvo predstavo bralnega gledališča. Gledališki odsek je v Jeločnikovi režiji podal Claudelovo „Oznanjenje Marijino“. Uvodne besede je govoril Ruda Jurčec. Vloge so recitali Jeločnik, Willenpart, Rus, Jeločnikova, Majcenova in Zajčeva. Udeležba: 58. — Na X. večeru 2. septembra je predaval univ. prof. dr. Ignacij Lenček o temeljnih idejah eksistencializma. Bil je to II. filozofski večer v sezoni. Predavatelj bo svoja izvajanja nadaljeval v prihodnji sezoni. Udeležba: 62. — Kot dopolnilo dr. Lenčkovega predavanja je bil na sporedu XI. večera 9. septembra Sartrov film „Kocka je padla“. O Sartru kot pisatelju je govoril R. Jurčec. Udeležba: 69. — XII. kult. večer, 7. okt., je bil prireditvev likovnega odseka. Ob izvornih slovenskih umetninah in skiptičnih slikah je predaval Marijan Marolt o bistvu slikarske in kiparske umetnosti. Udeležba: 38. — XIII. večer 14. oktobra je bil III. filozofski. Predavatelj dr. Vinko Brumen je svoje predavanje „Nekatera vprašanja naše kulturne rasti“ osredotočil na probleme naše kulturne adaptacije. Udeležba 47; debaterjev: 7. — II. literarni večer pod naslovom „Za okroglo mizo“ 28. oktobra kot XV. večer je imel diskusijski značaj. Na nekatera vprašanja v zvezi z lansko literarno anketo so odgovarjali dr. Tine Debeljak, dr. Milan Komar, ga. Danica Petriček in dr. Ignacij Lenček; za njimi je poseglo v diskusijo še 8 udeležencev. Večer je vodil Zorko Simič. Pogovore je stenografiral Tine Debeljak ml. Udeležba: 51. — XV. (IV. fi-

lozofski) večer je bil 11. novembra. Dr. Vinko Brumen je govoril o psihoanalizi, zlasti kot filozofskem in psihološkem nauku. Udeležba: 50; debaterjev: 9. — Zadnji, XVI. večer je bil posvečen komorni glasbi. V prvem delu je igrala pianistka Ančica Kralj skladbe Albéniza, Debussyja in Ravnika, V drugem delu so peli kvartet Finkovih, tercet sester Finkovih, sopranistka Marija Fink-Geržiničeva, baritonist Božo Fink in komorni mešani zbor skladbe Gallusa, B. Ipavca, Kreka, Lajovica, Adamiča, Kogoja, Lipovška in Geržiniča. Večer je vodil prof. Lojze Geržinič, ki je tudi razčlenil posamezne skladbe. Tekste je recitiral Jože Rus. Udeležba: 139.

POLETNA SEZONA KULTURNIH VEČEROV se je pričela 16. decembra 1955 z Mickiewiczevim večerom. Predsednik Slovenske kulturne akcije Ruda Jurčec je pred začetkom večera pozdravil v slovenščini in francoščini vse poljske goste, dr. Tine Debeljak pa je prebral pozdravno pismo predsednika Poljske zveze v Argentini ing. Stanislava Sliwinskega. Spred večera je bil naslednji: Ivan Cankar — Svečanost v Varšavi (Nikolaj Jeločnik); Mickiewicz in Slovenci (predaval dr. Tine Debeljak). Pesmi: Oda na mladost, Himna na praznik Marijinega Oznanjenja, Trije Budrysi, Uvod v Gospoda Tadeja, Jankielov koncert (odlomek iz Gospoda Tadeja). V poljščini so recitirali posamezne pesmi g. Geissler in g. dr. Kawecki, v slovenščini pa Nikolaj Jeločnik, Stanko Jerebič in Jože Rus. Večer se je zaključil s poljsko himno „še Poljska ni propadla“, nakar je dr. Kawecki naslovil nekaj besed na pričujoče Slovence in poljske goste ter zlasti na dr. Tineta Debeljaka. Udeležba: 100.

O večeru je prinesel daljši članek „Glos Polski“, z dne 6. januarja 1956 pod naslovom „Slovenci v poklon Mickiewiczu“, v katerem poročevalec natančno popisuje potek večera. Začenja poročilo s trditvijo, da je „izmed vseh prireditev, posvečenih v Argentini stoletnici smrti Mickiewicza, bila morda najbolj ganljiva ta, ki jo je priredila skupina emigrantskih Slovencev, ali natančneje povedano: Slovenska kulturna akcija...“ Končava z mislijo, da bi naj ista organizacija preko dr. Tineta Debeljaka seznanila tudi poljsko publiko s slovensko literaturo.

UMETNIŠKA ŠOLA V BUENOS AIRESU. — V soboto 8. oktobra 1955 je odprla Slov. kult. akcija svojo umetniško šolo v vrtni stavbi na Alvarado 350, v Ramos Mejía. Prvi semester je trajal le dva meseca in pol, ker se je zaradi adaptacije stavbe pričetek zakasnil. Poučevali so Bara Remec (risanje, akvarel, lesorez), France Ahčin (anatomijo, risanje, perspektivo), Milan Volovšek (risanje, perspektivo, opisno geometrijo) in Marijan Marolt (umetnostno zgodovino). V I. semestru je obiskovalo šolo 9 učencev.

Številka 4 - 5 je bila dotiskana 31. januarja 1956

MEDDOBJE izdaja Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu.

Tiska tiskarna „Federico Grote“ (Ladislav Lenček C.M.), Montes de Oca 320.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

IZDANJA 1955/56

A — REDNA IZDANJA

1. — „MEDDOBJE“. 6 številčk. Prve tri izšče skupaj na 168 in VIII straneh, četrta in peta tudi skupaj na 100 in VIII straneh. Izide še 6. številka na 100 straneh. Urejujeta Zorko Simčič in Ruda Jurčec.
2. — „VREDNOTE“. Zbornik znanstvenih razprav in esejev. Ok. 160 strani. Urejuje Ruda Jurčec.
3. — Vladimir Kos - France Gorše: KRIŽEV POT PROSEČIH. Kosova pesnitev in 14 Goršetovih laviranih perorijeb. 32 strani. Opremil Milan Vočovšek. Izšlo.
4. — Narte Velikonja: LJUDJE. Avtorjev izbor novel. 346 strani. Izšlo.
5. — Marijan Marolt: ZORI, NOČ VESELA! Iz šestdesetih let prejšnjega stoletja. Ok. 350 strani. V tisku.

B — IZREDNA IZDANJA

6. — Geržinič Lojze: IRENEJ FRIDERIK BARAGA. Oratorij za zbor, soliste in klavir na besedišo Tineta Debeljaka z linorezi Bare Remec. Okrog 50 strani.
7. — Dinko Bertonec: DHAULAGIRI. Knjiga, sestavljena po pisateljevem dnevniku s sodelovanjem dr. Vojka Arka. Izvirne fotografije so prispevali Gerhard Watzl in drugi udeleženci odprave na Dhaulagiri.

C — 8. — „GLAS“ Slovenske kulturne akcije, 12 številčk po štiri strani.

D — POSEBNA IZDANJA

9. — Remec - Debeljak: KYRIE ELEISON. Bibliofilsko izdanje v 300 numeriranih, od obeh avtorjev podpisanih izvodih. 11 risb in pesmi iz časov trpljenja pred desetimi leti. Izšlo.

NAROČNINA V ARGENTINI: Redna izdanja, broširana 140 \$; isto, v platno vezana 160 \$; isto, broširana v 4 obrokih po 40 \$ 160 \$; isto v platno vez. v 4 obrokih po 45 \$ 180 \$. Redna in izredni izdanji, broširano 200 \$; isto, v platno vez 240 \$; isto, broš. 4 á 55 \$ 220 \$; isto, platno, 4 á 65 \$ 260 \$.

NAROČNINA ZA ITALIJO IN TRST: Redna izdanja, broširana 3.600 L; isto v platno vez. 4.000 L; redna in izredni izdanji, broš. 5.000 L; isto, platno 5.800 L.

NAROČNINA ZA AVSTRIJO: Redna izdanja, broširana 145 šil.; isto, v platno vez. 165 šil.; redna in izredni izdanji, broš. 205 šil.; isto, platno 245 šil.

NAROČNINA ZA FRANCIJO: Redna izdanja, broširana 2.700 fr.; isto, v platno vez. 3.000 fr.; redna in izredni izdanji, broš. 3.600 fr.; isto, platno 4.200 fr.

NAROČNINA ZA USA, KANADO IN OSTALE: Redna izdanja broširana 10.— dol.; redna izdanja, v platno vez. 11.— dol.; redna in izredni izdanji, broš. 14.— dol.; redna in izredni izdanji, platno 16.— dol.

VSA DENARNA NAKAZILA, namenjena Slovenski kulturni akciji, izpolnite na ime našega blagajnika: Ladislav Lenček C. M.

Cena temu zvezku „Meddobja“: 25 pesov, 450 Lir, 25 avstrijskih šilingov, 400 franc. frankov, 1,50 dolarja, pol funta.

Revija izhaja letno v šestih številkah. Naslov uredništva in uprave: Alvarado 350, Ramos Mejía, pcia. Buenos Aires. — Uredništvo ne objavlja anonimnih dopisov. Prispevki s psevdonomom se objavijo samo, kadar je uredništvu znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokoposi se ne vračajo.